

ॐ ન્યાય વલ્લભ

કર્તા,

પરબ્રહ્મનીષ્ઠ વ્યાસજી વલ્લભરામ સુર્યરામ
ડે. રાયપુર પખાલીની પોળ મુ. અમદાવાદ.

કથાવી-પ્રસિદ્ધ કરનાર

મહારાજશ્રીના મોક્ષમારગી શિષ્યો.

બા. લાલભાઈ નરોત્તમદાસ ભરૂચ કતોપર બિનાર.

પ. દાજીભાઈ જીરભાઈ દેવદાસ જુહાપુર ભરૂચ.

બ. આશારામ નરોત્તમદાસ ભરૂચ કતોપર સુતરીયાવાડ.

મી. ઉત્તમરામ બાણાભાઈ નવસારી પોલીસ ગેટ પાસે.

અંથ સ્વામીત્વનો હક કર્તાઓ પોતાને સ્વાધીન રાખ્યો છે.

આવૃત્તિ ૧ લી

પ્રત્ય ૧૦૦૦

સંવત ૧૯૭૦

સને ૧૯૧૪

અમદાવાદ પાનકોરને નાકે ધી મનહર પ્રીન્સિંગ પ્રેસમાં

મોતીલાલ ગણપતરામે છાપ્યું.

ક્રીમત ચાર આના.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગણતંત્રી ક. પીરાપિય વિભાગ]

અનુક્ર.સાંધ, ૫૪૪૮

વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ઝાઝા વાલ્લભ

વિષય: પૃ: ૫૨

ॐ

શ્રી ન્યાયવલ્લભ.

કર્તા પરબ્રહ્મનીષ્ઠ

શ્રીવ્યાસજી વલ્લભરામ સુર્યરામ

ડે.અમ-વાદ રાયપુર પખાડીની યોજના
માહારાજશ્રીના સિદ્ધાન્તો.
છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

મોક્ષમારગી

ભા. લાલભાઈ નરોત્તમદાસ ડે. ભરૂચ કનોપર.
પ. દાજીભાઈ બેરભાઈ ગામ દે. લ. જલ્દેસો ભરૂચ.
ભ. અ શારામ નરોત્તમદાસ ભરૂચ સુતરીયાવાડ.
મીસી, કલાણુભાઈ ભાણુભાઈ નવસારી બજાર.
અંથ સ્વામીત્વનો હુક કર્તાને સ્વાધીન છે.

અમદાવાદ. પાનકોરના નાકે મનહર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં
મોતીલાલ ગણપતરામે છાપ્યું.

— ❦ —

આવૃત્તી બીજી પ્રત્ય ૧૦૦૦.

સંવત ૧૯૭૦.

સને ૧૯૧૪.

મુદ્દય રૂ. ૦-૪-૦

વાંચો તે જન વાંચતાં, લેલો શબ્દ વિચાર;
નિતી ન્યાય વીવેકમાં, વહેવાર સંભવે સાર.

શ્રી વ્યાસજીનાં જ્ઞાનભારગી પુસ્તકો.

૧ ભાવાર્થ પ્રકાશ.	રૂ. ૧—૦—૦
૨ વિજ્ઞાન વલ્લભ.	રૂ. ૦—૩—૩
૩ ન્યાય વલ્લભ	રૂ. ૦—૪—૦
૪ શંકા સમાધાન	રૂ. ૦—૪—૦
૫ બ્રહ્મવાદ ખંડન	રૂ. ૦—૧—૦
૬ વચન વલ્લભ	રૂ. ૦—૪—૦
૭ ધર્મચ્યાનક	રૂ. ૦—૦—૦
૮ જ્ઞાનગોષ્ઠી	રૂ. ૦—૦—૦
૯ વયવિચાર	રૂ. ૦—૦—૬
૧૦ ત્યાગ તારણ	રૂ. ૦—૦—૬
૧૧ બ્રાહ્મણ સુદનો સંવાદ	રૂ. ૦—૧—૦
૧૨ વલ્લભ પદમાળા	રૂ. ૦—૬—૦

શ્રી વ્યાસજીનાં ઇતિહાસીક પુસ્તકો.

૧ ભારથ અઢારે પર્વ.	રૂ. ૩—૦—૦
૨ વલ્લભકૃત કાવ્ય	રૂ. ૦—૬—૦
૩ વલ્લભકૃત બીજી	રૂ. ૦—૬—૦
૪ વલ્લભ નંતી	રૂ. ૦—૪—૦
૫ વિશ્વકરમા પુરાણ	રૂ. ૧—૦—૦
૬ ભાવસાર પુરાણ	રૂ. ૦—૨—૦

અનુક્રમણીકા.

પ્રખ્ય.

પ્રક.

૧ અદ્યમેષ ચણ વિશે	૧
૨ મૃગયા રમવા વિશે	૪
૩ મંઝર મુખક વિશે	૫
૪ મેહુની આરામ ભંગ વિશે	૬
૫ હડકાયા સ્વાન વિશે	૭
૬ વનરપતી થયા વિશે	૮
૭ હીરણ્યાક્ષ પૃથ્વી લઈ ગયા વિશે	૯
૮ સમુદ્ર પીધા વિશે	૧૦
૯ પૃથ્વીથી સમુદ્ર ઉઘો છે તે વિશે	૧૧
૧૦ ભગવદગીતા વિશે	૧૧
૧૧ પુર્વના સંસ્કાર વિશે	૧૨
૧૨ ચંદ્ર થયા વિષે	૧૬
૧૩ ચંદ્રના આપ વિષે	૧૩
૧૪ બ્રહ્મચર્ય ભાગ્યા વિષે	૧૫
૧૫ દ્રૌપતી સતી વિષે	૧૬
૧૬ પંદર તથા સોળ કળા વિષે	૧૭
૧૭ હર હરી આરાધન કરતા તે વિષે	૧૭
૧૮ ચાર તથા હજાર હાથ વિષે	૧૭
૧૯ આકાશ થયા વિષે... ..	૧૮
૨૦ જ્ઞાન તે શું તે વિષે	૧૯
૨૧ ચાર રાત્રિ વિષે	૨૦
૨૨ ન્યારા પરમેશ્વર કયા છે તે વિષે	૨૧
૨૩ તેજોમય કહે છે તે વિષે	૨૨
૨૪ પૃથ્વી શા આધારે તે વિષે	૨૩
૨૫ કોઈ મહાત્માના વચનનું પ્રમાણ	૨૩
૨૬ છવ શીવ વિષે	૨૫
૨૭ ભગત ભગવાનનો કહે વિષે	૨૭
૨૮ નામ રૂપના નાશ વિષે	૨૮
૨૯ ભગવાનને શાળ ધરવા વિષે	૨૯
૩૦ બ્રાહ્મણ વિષે	૩૧
૩૧ પ્રખ્યમાં પ્રખ્ય	૩૫
૩૨ નારી નકની ખાણ વિષે... ..	૩૬
૩૩ અનાયક વાચકના ધોષણ વિષે	૩૯
૩૪ આવક નાવક વિષે	૪૦

૩૫ અખાની વાણી વિષે	...	...	...	...	...	૪૧
૩૬ વેદ બહારના મત વિષે	...	...	...	...	...	૪૨
૩૭ કમાલની સાખીનું પ્રશ્ન	...	...	...	...	...	૪૩
૩૮ ગુજારી પરણાવવા વિષે	...	...	...	...	...	૪૩
૩૯ હંકાર વિષે	...	...	...	...	...	૪૫
૪૦ રાગદોષ વિષે	...	...	...	...	...	૪૫
૪૧ પૃથ વિષય વિષે	...	...	...	...	...	૪૬
૪૨ નીંદા વિષે	...	...	...	...	...	૪૮
૪૩ ગુરના પ્રકાર વિષે	...	...	...	...	...	૪૯
૪૪ તક્ષત્રી પૃથ્વી વિષે	...	...	...	...	...	૪૯
૪૫ પ્રશ્ન પુત્ર જ્ઞાતા વિષે	...	...	...	...	...	૫૦
૪૬ નામથી તરવા વિષે	...	...	...	...	...	૫૧
૪૭ પરમેશ્વરને રહેવાના આધાર વિષે	...	...	...	...	...	૫૩
૪૮ જીવ કયાં જાય છે તે વિષે	...	...	...	...	...	૫૪
૪૯ ચમકીકર વિષે	...	...	...	...	...	૫૪
૫૦ વેદ ચાર્યા વિષે	...	...	...	...	...	૫૫
૫૧ પુત્ર પુત્રાને વ્યંઢગ વિષે	...	...	...	...	...	૫૫
૫૨ સુમુક્ત તથા જ્ઞાતા વિષે	...	...	...	...	...	૫૬
૫૩ મંત્ર વિનાના સ્મરણ વિષે	...	...	...	...	...	૫૭
૫૪ પુન્ય વિષે	...	...	...	...	...	૫૮
૫૫ રામનામથી પાશાણ તર્યા વિષે	...	...	...	...	...	૫૯
૫૬ અપારી હરીના ગુણ વિષે	...	...	...	...	...	૬૦

ॐ

શ્રી ન્યાય વલ્લભ.

ન્યાય-નિતી-વિવેક સહીત ભાવાર્થા પ્રણેતાત્તર.

સંવત ૧૯૪૪ ના ભાધરવા માસની શુક્લપક્ષ એકાદશીને દીવસે વ્યાસજી વલ્લભરામ અમદાવાદમાં વ્યાપારલાલ મગનલાલને ઘેર ભાવાર્થપ્રકાશ પાતાને રચેલો પ્ર-થ તેની કથા વાંચતા હતા તે સમે મોક્ષ પદ પામવાની અપેક્ષાવાળા મુશ્કિલો ઘણાં મનુષ્ય સાંભળવા બેઠાં હતાં તેમાંથી એક જણે સંવાદના હેતુથી કથા પુર્ણ થયા પછી નમસ્કાર કરી વ્યાસજીની પ્રત્યે કહ્યું કે અહો માહારાજ મહારે પ્રબુ પુછવાનાં છે તે આપ આજ્ઞા કરો તો પુછું ?

વ્યાસજી—ભલે ભાઈ પુછો, પણ વેદશાસ્ત્ર કે પુરાણને અનુસરતાં પુછજો. તેમાં પણ જે જે વચનોનો સંદેહ પડતો હોય ને સંદેહ ધરવા લાયક હોય તેવાં વચનોનું પ્રબુ પુછજો. તેમાં ઘણું કરીને જ્ઞાનમાં એટલે જ્ઞાન સ્વરૂપ જે પરમાત્મા તેના સ્વરૂપ સંબંધી પુછો તો ઘણું રૂકું ને તેવાં પ્રબુનો ઉત્તર પ્રેરકની પ્રેરણાથી યથાર્થ દેવાશે બાકી બીજા પ્રબુનો ઉત્તર ન્યાયમાં આવે તેવો દેવાશે ત્યાં લગી દેધશું. કેમકે અમારો હેતુ ઘણો જ્ઞાન સંબંધી છે માટે.

બીજી જે પ્રબુ મોક્ષના હેતુ નથી. તેવાં પુછો તે વર્થ છે. ને અમે પદ-માત્રનાં જ્ઞાન સંબંધીનાં પ્રબુ વિના બીજા પ્રબુનો ઉત્તર દેધશુંજ એમ કહી શકતા નથી. કેમકે અમારો તો જ્ઞાન સંબંધી લક્ષ્ય છે માટે જ્ઞાનની રૂકમ જે માગશો તે મળશે. જેમ કે, કંદાર્થની દુકાને મીઠાઈજ મળે પણ શાકભાજી મળે નહી તેમ, કાછીઆની દુકાને શાકભાજીજ મળે પણ મીઠાઈ મળે નહી. એજ રીતે પુરાણીઓની પાસેથી પુરાણ સંબંધી ને શાસ્ત્રીઓની પાસેથી શાસ્ત્ર સંબંધી ને વેદાન્તીની પાસેથી વેદ સંબંધી ને જ્ઞાનીની પાસેથી જ્ઞાન સંબંધી ઉત્તર મળે, એજ રીતે અમે પાસેથી જ્ઞાન સ્વરૂપ પરમાત્માના જ્ઞાન સંબંધી પુછશો તો ખુશીની સાથે જવાબ દેધશું. તેમ છતાં તમારે પુછવાં હોય તેવાં પુછો તેના ઉત્તર જ્યાં લગી દેવાશે ત્યાં લગી દેધશું.

હવે જ્ઞાણશુ એટલે જાણવાની ઇચ્છા વાળો કેહે છે.

અશ્વમેધ યજ્ઞ વિશે પ્રબુ ૧.

કુન્ડળીયા.

કેછે અહંશા ધર્મમાં, કરવિ નહી હંશાય;
માંઉશ સ્પર્શ કરવો નહી, કરવે પાતક થાય;
કરવે પાતક થાય, કર્મ કાન્ડી શું કહેછે;
અશ્વમેધનો યજ્ઞ, કર્યે કૃણ ધાતુ મળેછે;
કરી અશ્વનો હોમ, માઉશચર ભક્ષણ કરવું;
બે મતમાં શું સત્ય, વેણ કયું મસ્તક ધરવું.

છજાણી—હું મહારાજ આ કુન્ડળીઆનો એવો મતલબ છે કે, ધર્મશાસ્ત્રમાં તથા ધર્મ શાસ્ત્રના આધારે જે જે ગ્રન્થો થયાછે તેમાં એમ કહ્યુંછે કે કાંઈ જીવની હંશા કરવિ નહી. વળી માંડિશનો સ્પર્શ પણ કરવો નહી.

આ મતથી વિરૂદ્ધ કર્મકાન્ડ, એટલે વેદાધારે અર્થમેધાદીક યજ્ઞોના કર્મ થાય છે તેમાં એમ કહ્યુંછે કે અર્થમેધ યજ્ઞ કરવાથી મનવાનચ્છીત ફળની પ્રાપ્તિ થાયછે. તે અર્થમેધ યજ્ઞમાં અર્થનો હોમ કરવો ને પછી તેના માંડિશનું ચર ભક્ષણ કરવું. આ રીતે યજ્ઞાર્થે હંશા કરવામાં તથા માંડિશ ભક્ષણ કરવામાં દોશ નથી એમ કહેલું છે; ત્યારે આ બેમાં શું સત્ય માનવું. જો અર્થમેધ યજ્ઞ કરીએ છીએ તો અર્થ હોમવો પડે છે તે જીવહંશા થાયછે. તેમ ધર્મશાસ્ત્ર પ્રમાણે દોશ બેસે છે. ને માંશ ભક્ષણ કરીએ છીએ તો ધર્મ શાસ્ત્ર પ્રમાણે ભ્રષ્ટ્રપણું થાય છે તે પણ દોશ લાગેછે. ને માંડિશનો ચરભક્ષણ કરતા નથી તો યજ્ઞ પુરણ થતો નથી.

હવે પ્રાણી માત્રને જે જે પ્રીય હોયછે તે તે ફળ લેવાની પ્રાણી માત્ર વાંચના રાખે છે. તેણે મનવાનચ્છીત ફળ લેવાને અર્થે અર્થમેધાદીક યજ્ઞ કર્મ કરીએ છીએ તો ધર્મ શાસ્ત્રની આમન્યા લોપાય છે. ને ધર્મશાસ્ત્રની આમન્યા નથી લોપતા તો મનવાનચ્છીત ફળ પામવા યજ્ઞાદીક કર્મ થતું નથી ને તે કર્યો વિના મનવાનચ્છીત ફળની પ્રાપ્તિ થતી નથી.

જીએ તમે અર્થમેધાદીક કર્મ કરવાનું હા કેહેશો તો ધર્મશાસ્ત્રની આમન્યા લોપાશે ને ધર્મશાસ્ત્રની આમન્યા રાખશો તો યજ્ઞાદીક કર્મની આમન્યા લોપાશે.

જીએ યજ્ઞાદીક કર્મ કરવાનું ખંડન કરશો તો તે સંભવશે નહી. ને અહીં શીક ધર્મનું ખંડન કરશો તો તે પણ સંભવશે નહી. કેમકે યજ્ઞાદીક કર્મ તથા અહીં શીક ધર્મ સંબંધી જેણે વિસ્તાર કર્યો છે તે કાંઈ એવા તેવા પુરૂષો નથી. માટે બંને પક્ષનો યથાર્થ ઉત્તર આપો.

વળી ઘણાએક એમ કહે છે કે યજ્ઞમાં પશુના હોમ કરતા હતાજ. પછી પાછા તે પશુઓને સજીવન કરીને કાઢાઢી મુકતા. તે વાત ખરી કે ખોટી હશે. તે પણ કંપા કરીને કહો.

ઉત્તર ૧.

ન્યાસજી—જીએ ભાઈ અહીં શીક ધર્મ પાળતા ને યજ્ઞાદીક કર્મ પણ કરતા તે બંને વાર્તા ખરી છે. જીએ કે યજ્ઞો કરતા તેમાં પશુનો હોમ પણ થતો ને જીવહંશા થતી નોહાતી. તે એવી રીતે યજ્ઞો કરતા હતા કે, જે પશુને હોમવો હોય તે પશુને યજ્ઞની પાસે લાવતા ને તે પશુનું બ્રાહ્મણ વિધી પ્રમાણે પુજન કરાવીને પછી તે પશુના ચર્મની ખરીનો નખ થોડો છેદન કરી લેતા ને તેના મુસ્તકની રૂવાંટી તથા નાભીની રૂવાંટી ને પુછનો પાછળનો ભાગ તથા કર્ણની ટીશી એટલું થોડું થોડું છેદન કરીને તેના યજ્ઞમાં હોમ કરતા તે હોમની જે ધુન્ન નીકળતી તેની વાસના લેતા એટલે તે માંડિશ ભક્ષણ કર્યા બરોબર થતું; જેમકે પીતરૂની કીચા કરીએ છીએ તેમાં પીંડ મુંઘવાથી જમ્યા બરોબર થાય છે તેમ તે ભક્ષ કર્યા બરોબર થતું ને તે વાસના લીધી તેથી તે ભક્ષણ કર્યું ગણાય નહી.

એ પ્રકારે માંડિસ ભક્ષણ કરતા. તેથી ધર્મશાસ્ત્રેના કાંઈ બાધ લાગતો નહીં. ને અશ્વાદીક પશુના અવયવોનો જે થોડા થોડા ભાગ છેદન કરતા તેથી તે પશુ મરણ પામતો નહીં તેણે કરીને અહુ'શા ધર્મ પણ સચવાતો હોતો અને તે પશુને પછીથી સજીવન હુટા મુકી દેતા હતા.

પછી તે પશુને કોઈ પ્રાણી બંધન કરતું નહીં જેમ આંકેલા નંદીને (આખ-લાને) આંકીને મુકે છે તેમ મુકી દેતા તેથી હોમલા પશુને સજીવન કરી એટલે સાજા કરી મુક્તો એમ કહે છે. મુળ જે પુરુષોએ અર્થમેઘાદિક યજ્ઞો કરવાનું કહેલું તે આ પ્રમાણે કહેલું. ને એજ રીતે કરવાથી જીવ હુ'શા થતી નહોતી. તેમ માંડિસ ભક્ષણ કરવું પડતું નહોતું ને અર્થમેઘ થતો તેમ માંડિસ ભક્ષણ પણ થતું એ રીતે એક પક્ષ સચવાતા. આ વાર્તા યથાર્થ બ'ને શાસ્ત્રોને અનુસરતી છે.

જે કોઈ એમ કેહેશે કે પશુનેજ હોમી દેતા અને તેના માંડિસનું ભક્ષણ કરતા (ખાતા) અને તે પશુને પાછા બ્રાહ્મણો સજીવન કરતા. તો આ વાત સંભવતી નથી. કેમકે અર્થમેઘ યજ્ઞો કરનાર જે અર્થને હોમતા હોત તો તેને જીવહુ'શાનો દોષ લાગેજ અને તે દોષ લાગવાથી ખાર વરસ મુધી નર્કવાસ ભોગવે છે એમ મણી રત્નમાળા નામના ગ્રન્થમાં અગ્નીચારમા પ્રજ્ઞાના ત્રીજા શ્લોકમાં કહ્યું છે તે જે કે.

શ્લોક.

અન્વમેઘસ્યકર્તાર સ્તેહિદ્વાદશમાન્દીકં

આપદુલ્મવાપ્નોતિ નાનાકારવ્યથામયં:

અર્થ, અર્થમેઘનો યજ્ઞ કરનાર ખાર વસ' મુધી નાના પ્રકારનાં નર્કને ભોગવે છે.

હવે જે ભાઈ અર્થમેઘના કરવાવાળાને તો નર્ક ભોગવવાનું કહ્યું ત્યારે તેનું મનવાનચ્છીત ફળ તો ક્યાંએ ઉડી ગયું ને નર્ક ભોગવવું પડે. માટે અર્થ હોમતા એ વાત સંભવતી નથી.

અને અર્થમેઘને જે રીતે અર્થમેઘાદીક યજ્ઞો કરવાનું કહ્યું તેમજ આગળના જ્ઞાની પુરુષો યજ્ઞ કરતા તેમને તેથી જીવહુ'શાનો દોષ લાગતો નોહોતો ને તે નહીં લાગવાથી નર્ક ભોગવવું પડતું નોહોતું ને મન વાનચ્છીત ફળ પામતા હતા.

વળી માંડિસ ભક્ષણ કરતા નહોતા ને અર્થમેઘને પ્રમાણે ઉપર કહી ગયા તે પ્રકારે વાસના લેતા. તેણે કરીને તે પ્રાણી બહુપણ પામતા નહીં ને પોતાના અહુ'શીક ધર્મથી પણ બ્રહ્મ થતા નહીં.

વળી હાલના અજ્ઞાની પ્રાણીઓ એમ સમજે છે કે યજ્ઞમાં પશુને હોમી દેતા તે પશુઓને પછી પાછા બ્રાહ્મણો સજીવન કરતા. આ વાર્તા તરછટ ખોટી છે. જે બ્રાહ્મણો સજીવન કરી શકતા હોત તો તે બ્રાહ્મણોના પુત્ર પુત્રાદીક મરણ પામતા તેને તે કેમ સજીવન કરી શકતા નહોતા. આ વાતથી સજીવન કરતા તે વાત સંભવતી નથી. પણ તે પશુઓનાં રવાણાં નખ

વિગેરે કાપી લેઇ પશુનેસલ્લયન મુકી હતા આ વાર્તા ખરી ને યથાર્થ છે. પણ હાલના અજ્ઞાની પ્રાણીયા મુળ કેહેનારા પુરુષોના કેહેવાનો ભાવાર્થ નહીં સમજતાં ને ન્યાયમાં વાર્તા નહીં લાવતાં ફક્ત વચ્ચેનાને પ્રહસ્ય કરી રહેછે તેવા પ્રાણી કેઇવાર હ'શા પણ કરેજ. તેમ માંડિશાદિકનું ભક્ષણ પણ કરેજ. તેવા પ્રાણીને મહા ઘાતકી સમજવા ને તેવાના મળતીઆ પણ ઘાતકી છે. તે વિશે લીશમપીતાએ રાજ્ય મુધિ૨ર પ્રયે કહ્યું છે.

શ્લોક.

હંતાતદ્દુર્મંતાચ શાસીતાક્રયવિક્રયી ॥

સંસ્કરતાષોપહરૈર્તાચ સ્વાદશ્ચાષ્ટઘાતકાઃ ॥

અર્થ. એકતો પશુને મારનારો, બીજો મારનારના વખાણ કરનારો, ત્રીજો શીખવાડનારો, ચોથો તે પશુને વેચાથી આપનારો, પાંચમો વેચાથી લેનારો, છઠો તે માંડિશને અગ્રી ઉપર મુકનારો (હોમનારો) સાતમો માંડિશ લાવી આપનારો, ને આઠમો માંડિશનું ભક્ષણ કરનારો એ આઠે ઘાતકી છે.

હવે જો ભાઈ આગળના જ્ઞાનવાન બ્રાહ્મણો પશુ હોમાવતા નોહોતા ને હોમતા પણ નહીં તે માંડિશાદિકનો ભક્ષ પણ કરતા નહિ. જો કરતા હોય ને હોમતા કે હોમાવતા હોય તો તે ઘાતકી ગણાય. માટે અમોએ અધ્યમેઘાતકી પશુઓને હોમવાનું કહ્યું તે પ્રમાણે હોમીને યજ્ઞ કરતા હતા.

વળી બીજી રીતે પણ કરતા હતા. કે આ ઠ વર્ષ ઉપરાંતની જુની ડંગર હોય તેના ચોખ્ખાને પણ પશુ એવું નામ કેહેવાય તે ચોખ્ખાને લોટ કરી તેના પશુ આકાર જનાવીને યજ્ઞમાં હોમતા હતા. તે વડે કરીને પણ યજ્ઞ પરીપુર્ણ થતો હતો ને અહ'સીક ધર્મ પણ સચવાતો હતો.

જો ભાઈ આ રીતે સમજીને વર્નનાર પ્રાણી બ'નેશાસ્ત્રને અનુસરતા રહે છે ને એકે શાસ્ત્રની આમન્યા લોપાતી નથી. એજ તારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

અગયા રમવા વિશે પ્રશ્ન. ૨

અહુ અન્થોષી સાંભળ્યું, તેથી પડીયા વહેમ;

આગળ અહુ'સીક ધર્મના, અગયા રમતા કેમ.

અર્થ હે મહારાજ ઘણા અન્થોમાં એમ સાંભળ્યું છે કે આગળના અહુ'સીક ધર્મના પાળનારા જેવા કે પાન્ડવો, હરીશ્ચંદ્ર, નળરાજ આદિ અહુ'સીક ધર્મ પાળતા ત્યારે તેઓ અગયા રમવા કેમ જતા. ને તે અગયા રમતા ત્યારે તે અહુ'સીક ધર્મ ક્યાં રહ્યો. તે કપા કરીને કહ્યો.

ઉત્તર. ૨

વ્યાસજી—જો ભાઈ અગયા રમતા એટલે શું અને તે તું શું સમજે છે. તે કહે.

છાસાશુ—હું મહારાજ અગયા રમતા એટલે અગને મારતા.

વ્યાજી—જો લાઇ આ તાહાર ખાલતુ સવળું છે ને સમજતુ અવળું છે. જો કે અગયા રમતા, પણ અગયા મારતા એમ તું કહેતા નથા તેમ કોઇ અન્યા-વાળા પણ એમ કહેતા નથા કે ફાણા રાખ અગયા મારવા જતો, ફક્ત એમજ સવળાં પુરતકામાં કહ્યું છે કે ફાણા રાખ અગીયા રમવા ગયો. પણ મારવા ગયો એવું કોઇ અન્યમાં કહ્યું નથી. તેમ છતાં જે અજ્ઞાની જીવ છે તે એમ સમજે છે કે અગયા રમતા એટલે તે અગને માતા. આ રીતે પોતે પોતાની મેળે અજ્ઞાનતાથી સમજી લેછે, બાકી શબ્દમાં તો તરછટ ઉઘાડું કહ્યું છે કે અગીયા રમવા જતા. એટલે અગની સાથે રમતા.

વળી આ ઉપરથી કોઇ એમ શંકા કરશે કે અગની સાથે શી રીતે રમતા. તે જોકે અગની દોર ઘણી હોયછ તેની સાથે પોતાની અથવા પોતાના અધની દોર પોહોંચે છે કે નહીં અને અગને પોહોંચતુંજ એવો હેતુ રાખીને પોતાને ચરણે અથવા અધથી અગને જોઇ તેની પુરે પડતા અને દોડતાં દોડતાં નાગ પાસ વિગેરેનાં અગને બાંધવા જેવાં બાણ રેંકતા તેથી તે અગ બાંધન થતા પછી તે અગ પાસે જઇ તે અગને છાડી મુકતા એ રીતે અગની સાથે રમત રમતા માટે અગીયા રમવા જતા એમ શબ્દ ઉઘાડો કહેલો છે. વળી રમત કરતાં અન્યાનક અગને બાણ વાગી જતું તો તેથી તેમને દોષ નોહોતો. કેમકે એ રમનારનો હેતુ કંઈ અગને મારવાનો રહેતો નોહોતો તેમ છતાં વાગતું તો તે અગજીથી થવાને દોશ નથી. તેમ છતાં પાછા તે લોકો પ્રાયશ્ચીત (પાપનું નીવારણ) કરતા હતા. આ રીતે અગયા રમવાનું કહેલું છે તેને લોક મારવા જતા એમ ઉઘું સમજ્યા છે. પણ આગળના હરીજન પુરૂષો અહુશા ધર્મ પાળતા તે કોઇ કાળે હુશા કરેજ નહીં. ને વિના અપરાધ અગને એવા ધર્મવાન પુરૂષો મારે એ વાત સંભવે નહીં, માટે જો લાઇ ઉપર કહ્યું તે પ્રમાણે અગીયા રમતા. એજ તારા પ્રજાનો ઉત્તર ન્યાયમાં છે.

મંજાર મુખક વિશે પ્રશ્ન. ૩

હું મહારાજ મંજારી મુખક કહેતાં ઉંદરને મારવા આશાભેર તાકી રહી હોય તે બીલાડીને હાંકી મુકીએ તો તેથી તેની આશા ભંગ કયાનો દોશ બેસે છે; જો હાંકી મુકતા નથી તો ઉંદરને મારે છે તે આપણે જોઇ રહીએ તો તે પણ દીકાનો દોશ લાગે છે. આ વિશે શુ કરવું તે કયા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૩

વ્યાસજી—બીલાડી મુખક મારવા આશાભેર બેરહી રહીહોય, તેને હાંકી કાઢવી તે માહા પુન્ય છે. લેશ માત્ર પાપ નથી. કેમકે બીલાડીને મુખક બિના અનંત પદાર્થો અગ્ર દુધ, અત વીગેરે ખાવાનાં છે, ને તે ખાયછ. તેમ છતાં હુસા કરવાની આશાએ બેરહી રહી હોય તે આશા ભંગ કયાનો દોશ નથી. કારણ કે એવું એજ લક્ષ હોય ને બીજું પદાર્થ લક્ષ કરતી નહોય તો આશા ભંગનું પાપ છે. પણ બીજા ઘણા પદાર્થ એવું પોષણ કરવાના છે ને કરે છે. તેમ છતાં જીવ્યા સ્વાદને લીધે હુસા કરે છે તેથી હાંકી મુકતાં આશા ભંગને દોષ નથી.

વળી માંડિસઆરી જે જીવ છે તેને નીચંતા ધણીએ આપણી દ્રષ્ટીથી ન જોવાય તેવે રૂથળે તે જીવોને વસાવ્યાં છે. જોકે મધ મધર વિગેરે જે માંશઆરી જીવ છે તે એક બીજાનો આહાર કરે છે. ને તે જીવને અન્ન ઘાસ વિગે બીજે કોઇ પદારથ ખાવાનો જળને વિશે નથી; ફક્ત માંડિસ નાજ આહાર કરે છે ત્યારે તેના જીવોને જળમાં વાસ આપ્યો છે તે જીવો જળમાં હંશા કરે છે તે આપણી દ્રષ્ટીએ દેખવામાં આવતું નથી. એમ નીચંતાએ વિવેક રાખેલો છે. વળી વાઘ વિગેરે જે માંશઆરી છે તેને વનને વિશે વાસ આપ્યો છે. માટે તેનાથી થતું પાપ આપણી દ્રષ્ટીએ જોવામાં આવતું નથી. આ રીતે નિચંતાએ વિવેક રાખી હંસાવાળા જીવો આપણાથી ઘણા અજાણ રાખ્યા છે, ને આપણે અહંસીક ધર્મ છે. તેમ છતાં જે પ્રાણી હંશા કરી માંડિસ ભક્ષણ કરે છે તે પ્રાણી રોમ રોમ નર્કના અધીકારી છે કારણ કે આપણે માંડિસ વિના અનંત પદારથો ખાવાનાં નિચંતા ધણીએ કરેલા છે માટે—જે ભાઈ તારા ત્રીજા પ્રશ્નનો ઉત્તર ઉપદેશ સહિત કર્યો તેજ ન્યાય નિતીનો છે.

ત્રેહેની આશા ભંગ (વશે મારવાડી સોની)

રાજરામનો પ્રશ્ન. ૪

કુંડળીયા.

ત્રહે વ્યંની વ્યાપક થયો, કેા અખજાને અંગ;
માગે રતુ તે ખુખથી, કહો શુ કર્યો સંગ;
કહો શુ કર્યો સંગ, સંગ કર્યો સત્ય ભાગ;
નહી દેવાથી પાપ, બાળ હત્યાતું લાગ;
બે બાળુ છે દાપ, થયો અપરોસ ધણેરો;
મહારાજ વલ્લભરામ, ખુલાસો દીજે અણેરો.

અર્થ. ત્રેહે એટલે કામઝવર કોઇ અખજાને અંગ વાપવાથી તે અખજા આશા ભંગે આવીને રતુદાન માંગે, તેથી જ તેને રતુદાન આપીએ છીએ તો સત્ય ભાગે છે ને જાદુકર્મ કર્યાનો દાપ લાગે છે ને રતુ નથી આપતા તો તેની આશા ભંગ થાય છે ને બાળહત્યા બેસે છે. આ વિશે ખુલાસો કરો.

ઉત્તર. ૪

વ્યાસજી—જે ભાઈ રતુ માગનાર સ્ત્રીને શાસ્ત્રાધારે પોતાના લગ્નના સ્વામી પાસેથી રતુદાન માગવાનો અધીકાર છે. તેમ છતાં શાસ્ત્રની મર્યાદા લોપીને અન્યની પાસે માંગે તેને રતુદાન દેવું નહીં બેધએ. તેમ દેનારાને પણ શાસ્ત્ર આધારે પોતાની લગ્નની સ્ત્રીનેજ રતુ દેવા અધીકાર છે. તેમ છતાં પરદારાને રતુ આપે તે, અને પરપુરૂષ પાસે રતુ માંગે તે બંને સત્ય ભંગ થઈ નર્કનાં અધીકારી થાય છે, અને જે સ્ત્રી પરપુરૂષ પાસે રતુની આશા રાખી

રતુ માગે તેની આશા ભંગ કર્યાનો જરાપણ દાશ નથી. કેમકે તેણે શાસ્ત્ર રહીત આશા રાખી તે આશા ભંગ કરવાનો જરા પણ દાશ નથી. જેમ ત્રીજા પ્રશ્નમાં મંજારીની આશા ભંગ કર્યાનો દાશ નથી તેમ આગ્રે પણ દાશ નથી.

જ્ઞાપ્ય—હું માહારાજ તમારે કહ્યું તે ખરું છે તોપણ મને તો એમ લાગે છે કે જે સ્ત્રી આશાભરે આવી રતુ માગે તેને રતુ નહીં આપવાથી આશા ભંગ કર્યાનો દાશ લાગે માટે આશા પુરી કરવી જોઈએ.

વ્યાસજી—ધન્ય છે ભાઈ આ કોહો છે તે પ્રમાણે મુળથી માંડીને ઠેકઠાઠી વરતા તો તમે આશા પુરી કરવા રતુદાન આપો તેથી તમને દાશ નથી. માટે હવે જુઓ ભાઈ આજ અમાને તમારી અત્યારથી એવી આશા થયું છે કે તમે ૫૦૦૦) ની આશાથી છે તે તમારા પાંચ હજારમાંથી અમાને ૪૦૦૦) રૂપીઆ આપો જોનહીં આપો તો અમારી આશા ભંગ કર્યાનો દાશ તમાને લાગશે.

જ્ઞાપ્ય—હું માહારાજ તે તો કેમ અપાય ?

વ્યાસજી—જો ભાઈ તે ન અપાય તો આ રતુ પણ કેમ અપાય ? જો અમારે ૩,૪૦૦૦) માગ્યા તે રીતી રહીત માગ્યા તેથી તું આપે નહીં તેમ રતુ માગનારી પાતાનો અધીકાર છોડી અન્ય પાસે રીતી રહીત માગે છે તેને પણ રતુ અપાય નહીં ને તે નહીં આપવાથી દાશ લાગે નહીં.

વળી તે કહ્યું કે રતુ નહીં આપવાથી બાળહુત્યા લાગે, તે પણ ખોટું છે જો કે પ્રેરેતો ઘણી ઘણી વેળા પ્રાણી માત્રને ઉપત્ત ધાય પણ તે વેળાએજ બાળક થશે એમ કાંઈ નીશ્ચે નથી. માટે બાળહુત્યા પણ લાગતી નથી.

—(૦)—

સંવત ૧૮૪૪ ના આસોમાસની શુક્લપક્ષ દ્વીતીયાને દીવસે વ્યાસજી વલ્લભરામ અમદાવાદમાં હરીલાલ ત્રીભોવનદાસને ઘર ભાવાર્થપ્રકાશ પાતાનો રચેલો ગ્રન્થ તેની કથા વાંચતા હતા તે કથા પુર્ણ થયા પછી એકજણે નમસ્કાર કરી વ્યાસજીને કહ્યું કે હું માહારાજ તમારું રચેલું વલ્લભ નિતીનામનું પુસ્તક છે તેમાં ઇંદ્રવિજય છંદમાં તમે પ્રશ્ન કર્યું છે કે—

પ્રશ્ન. ૫

ઇંદ્રવિજય છંદ.

હઠકવાવાળુ સ્વાન વસ્તીમાંહી, વળ્ય ને એ જણે બોલ્યું કદાપી;
તેમાંથી એકજણે જુમ પાડીને, સરવ જીવોને સુચના આપી.
તેથી બીજે મારી વારી રાખી કહ્યું, કે સ્વાનનું શીશ નાખશે કાપી;
વ્યાસ કહે એમ બેઉ વઢયા તેમાં, કહો ભાઈ કેને જાણવો પાપી.

હું માહારાજ આ આપના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપ કરો. હઠકયા સ્વાનને દબી જુમને પાડનારો પાપી કે જુમ પાડનારને વારી રાખનારો પાપી, તે કપા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૫

વ્યાસજી—જુમ પાડનારને વારી રાખનારો પાપી, જુમના પાડનારો પાપી નહીં; કેમકે જુમ પાડનારાયે બીજા લોકોને આઘા ખરી જવાને ચેતવણી આપવા જુમ પાડી, ને જો જુમ પાડીને ચેતવણી ન આપે તો તે સ્વાન ઘણાકને કરડે ને તેના કરડવાથી ઘણાક મરણ પામે માટે ચેતવણી આપવીજ જોઈએ, તે ચેતવણી આપવામાં એ સ્વાનને મારજો એમ એનો હેતુ નથી માટે તે પાપી નથી; વળી જુમ પાડનારે જુમ પાડવાથી એને કોઈ મારશેજ એમ જાણીને જુમ પાડી નથી, માટે તે પાપી નહી. કદાપી જુમ પાડનારો એમ જાણતો હોય કે હું જુમ પાડું તેથી એ સ્વાનને ગમે તે કોઈ મારશેજ પણ હાલ ઘણા જીવોનો બચાવ થાયછે એમ બેડે પક્ષ જાણીને જુમ પાડે છે તો પણ તે પાપી નથી કેમકે એક જીવને માટે અનેક જીવની હાની થાય છે તેમ છતાં પાછું ને હડકવા હાલેલું પાણી કદીકાળ જીવાનું તો છેજ નહીં અંતે બે દીવશે કે ચાર દીવશે મરવાનું તો છેજ અને તે મરતા મરતાં પાછું બીજાને મારતુજવાનું છે, માટે જુમ પાડનાર પાપી નથી. અને જુમ પાડનારને વારી રાખનારો પાપી છે કેમકે સર્વ પ્રાણી માત્ર સમજે છે કે હડકવા હાલેલું પ્રાણી અંતેભયાર દીવશે મરેછે તો ખરૂંજ, અને તે જોને કરડશે તે પણ મરશે એમસમજે છે તેમ છતાં એક જીવ જે સ્વાન મરવાનું તો છે ને જીવવાનું નથી તેમ છતાં તેને થોડા વખત બચાવવાના હેતુથી જુમ પાડનારને વારેછે પણ એમ વિચાર નથી કરતો કે એ સ્વાન અનેક જીવનું નુકસાન કરશે ને કરશે એમ જાણ્યા છતાં વિચાર નહીં કરતાં અનેક જીવની હાની થવા દેવા જુમ પાડવા ન દે તે પાપી છે. જો ભાઈ ન્યાય ભરેલી વાત તો આ છે, પછી માનો યા ન માનો.

—[૦]—

વનસ્પતી થયાનું પ્રશ્ન. ૬

હું મહારાજ ઘણા પુરતકોથી એમ જાણું છું કે કરચપને તેર નારી તેમાંથી ખરેખર નામની સ્ત્રીને પેટ અઢાર ભાર વનસ્પતી અવતરી. એ વાત મોહોટા પુરૂષો કહી ગયા છે પણ તે સંભવીત નથી ? કેમકે આવાં મોહોટાં પ્રક્ષો મનુશાકૃતીના ઉદર વિશે સમાચા હોય ને તે અવતરે આ જરા પણ સંભવતું નથી. તેનું કેમ હશે ? એને મોહોટા પુરૂષો ખરૂં કહી ગયા હશે કે ખોટી ગપ મારી ગયા હશે. તે કંપા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૬

વ્યાસજી—જો ભાઈ જે જે મોહોટા પુરૂષોએ કહેલું તે ખોટું નહીં, પણ જે અસંભવિત ભાસે છે તે સવળ સમજાણું નથી તથા કોઈએ સવળું સમજાવ્યું નથી માટે અસંભવીત ભાસે છે, માટે સવળ સમજાણું કે કરચપની એક નારીને પેટથી અઢારભાર વનસ્પતિ અવતરેલી તે વાત ખરી છે.

તે કેવી રીતે કે ખટનેત્રાને ઉદરથી ચરણહાર વનસ્પતીના બીજના અંકુર બરેલું એક ઇન્ડ અવતર્યું તે ઇન્ડ જગતના જીવોને માટે પૃથ્વીમાં ઘાટેલું તેનાં બીજ પસરીને તેનાં વૃક્ષા થયાં ને તે દીવસની પૃથ્વી તત્તવાત ઘણ. આને પૃથ્વીનું તત્વ તે વનસ્પતીના બીજના જે અંકુર છે તે છે. તેને ઘણાં વિકાસો ગંધ કેહે છે. ને ઘણાક તેને પૃથ્વીનું તત્વ પણ કહે છે. આ રીતે તારા પ્રજ્ઞને ઉત્તર ચચાર્ય છે. જે આ વાત કબુલ નહીં કરીએ તેા મોઢા પુરૂષોએ વનસ્પતી અવતર્યાનું કહ્યું તે ખોટું થશે. પણ મોઢાના પુરૂષો કદી ખોટું કહેજ નહીં એમ માનીએ તો આ કહ્યું એ રીતે અસંભવિત વાતનો સંભવીત મતલબ નીકળે છે.

હીરણ્યાક્ષપૃથ્વી લઈ ગયાનું પ્રજ્ઞ. ૭.

હેમાહારાજ વ્યાહરા પુરાણને વિશે હીરણ્યાક્ષ કંત ઉપર ચઢાવીને પૃથ્વી લેઈ ગયા. આ વાત વિશે એવીશંક છે કે બધી પૃથ્વી કંત ઉપર ઉપાડીને લેઈ ગયે. ત્યારે તે કય પૃથ્વીપર ઉમા રહીને પૃથ્વી ઉપરી ? બધી પૃથ્વી લીધી ત્યારે બીજી રહીતી એ કેહેલું સંગતે નહીં; ને એ કેહેલું સંગતે નહીં, તો કેમ ભોમીપર ઉમા રહીને ભોમી દીધી. વળી તેને કેમને પાડેલા ગયો તે કેમ પૃથ્વી ઉપર ચાલ્યો ગયો. આ બધી વારતાં અસંભવિત ભાવે, માટે આ વિશે ખુલાસો કરે.

વ્યાસજી—જે ભાઈ હીરણ્યાક્ષ કંત ઉપર પૃથ્વી લેઈ ગયો એમ જે મોઢા પુરૂષો કહ્યું તે પૃથ્વીના તત્વ ઉપર દ્રષ્ટી રાખીને કહ્યું છે. જેમકે કોઈ ડાહ્યા નામનો પ્રાણી મહી પામ્યો તે વેળા તેના સગાં ને મરહતે હેખી એમ કહે કે અરેરે જે ડાહ્યો ક્યાંછે ડાહ્યા ને તેા રહ્યા જમડા લેઈ ગયા. હવે જે ભાઈ ડાહ્યાનું બેળીયું તો ઘરમાં પડ્યું છે તેમ છતાં કેહે છે કે ડાહ્યાને તો જમડા લેઈ ગયા. તે એવા હિતુથી કેહે છે કે ડાહ્યાના બેળીયાનું તત્વ જે કવ હતા તે લેઈ ગયા એ તત્વ ઉપર દ્રષ્ટી રાખીને લેઈ ગયા એમ કહે છે તેમ પૃથ્વી નું તત્વ જે કસ્થપની સ્ત્રી ખટનેત્રાને પદથી વનસ્પતી માત્ર ના બીજના અંકુરનું બરેલું જે ઇન્ડ થયું હતું તે છડ પૃથ્વીમાં પગારો થઈ પૃથ્વી તત્તવાત થવા ઘાટેલું જે ઇન્ડ પૃથ્વી માંથી કંતવતી ખોતરી ડાહ્યાને કાપર રાખી હીરણ્યાક્ષ લેઈ ગયેલા તે પૃથ્વીનું તત્વ લઈ ગયો માટે પૃથ્વી રેઈ ગયો. એમ પૃથ્વીના તત્વ ઉપર દ્રષ્ટી રાખી ને મોઢા પુરૂષો જે પૃથ્વી લેઈ ગયો એમ કહેલું છે.

વળી દેહનું તત્વ જેમ જીવ તે દેહમાંથી ગયો એટલે તે દેહ નીરાશ છે તેમ પ્રથ્વીના તત્વ વિના પ્રથ્વી નીરાશ છે ને તત્વ વડે પ્રથ્વી અનંત ગુણવાળી છે, જેમ જીવવાળું બોળીયું અનંત ગુણને અનંત કાર્ય કરતાં છે તેમ. વળી પ્રથ્વીનું તત્વ ગયું એટલે પ્રથ્વીજ ગઈ એમજ કહેવાય, જેમ દેહને દેહમાંથી જીવ જાય છે તે વેળા દેહનો ઘરમાં પડ્યો હોય છે તેમ છતાં એમ કહે છે કે ફાણો ગયો. તેમજ પ્રથ્વીનું તત્વ જવાય પ્રથ્વી લેઈ ગયો એમ કહેલું છે.

સમુદ્ર પીધા વિશે પ્રશ્ન. ૮

હો મારાજ એક કથાને વિશે એમ સાંભળ્યું છે, કે અગસ્ત રૂપી સમુદ્રનું પાન કરી ગયા (પી ગયા) જુઓ એ પી ગયા હોય એ વાત સંભવતી નથી કેમકે સમુદ્ર કંઈ અગસ્તના પેટ કરતાં નાહાનો નોહોતો માહા મોહોટો સમુદ્ર તેવું જળ પી ગયા. તે જળ અગસ્તના ઉદરમાં માથું એ સંભવતું નથી. કદી એમ કહેશે કે જળપાન કરતા ગયા તેવુંજ તે જળ ખળીને ભસ્મ થતું ગયું એટલે તે જળ સમાયાની શંકા ક્યાં રહી. જો એમ કહેશે તો પણ શંકા છે કે પીતા પીતામાં ખળીને ભસ્મ થતું ગયું તો પાણું પેશાબદ્વારાએ પાણું કાઢાડ્યું એમ કહેલું છે તેથીતે સંભવશે નહીં વળી પેશાબ દ્વારાએ એ કાઢાડ્યું તેથી તે જળ ખાડું થયું એમ પણ કહ્યું છે. આ રીતે ઘણી શકા છે તેના ખુલાસો કોઈ પુસ્તકમાં કયો નથી, તેમ કોઈ વિદ્વાનો કથાના વાંચનારા તે પણ ખુલાસો કરતા નથી. માટે આપ નીરંશશર્ધ ન્યાયમાં આવે તેવો ઉત્તર કરો.

ઉત્તર ૮.

ન્યાસજી—જુઓ ભાઈ તમારી શંકા ખરી છે ને શંકા કરવા યોગ્ય છે. જો કે અગસ્તે સીંધુપાન કર્યું આ વચન ખોટું માનવું તે પણ યોગ્ય નથી, કેમકે મોહોટા પુરૂષો કહી ગયા તે ખોટું માનવું એ અયોગ્ય છે. તેમ એ વાતના અસંભવિત ભાસે છે માટે ખડું પણ મનાવું નથી. પણ મોહોટા પુરૂષોનાં વચનોનો ભાવાર્થ સમજવાથી મોહોટા પુરૂષોનાં વચનો સત્ય ભાસે છે ને શંકા રહેતી નથી. માટે ભાવાર્થ સમજી ઉત્તર દઈએ તે ન્યાયથી જુઓ.

અગસ્ત રૂપીએ સમુદ્રપાન કર્યું તે સમુદ્રનું સત્વ તે પાતે પાન કરી ગએલા પણ સમુદ્રનું જળપાન કર્યું હોય તે સંભવે નહીં. જો સમુદ્રનું જળપાન કર્યું હોય તો તે જળના ભેગા જળ જતું પણ જવા જોઈએ. પણ તે કથામાં પાણું એમ કહેલું છે કે અગસ્તે સમુદ્રપાન કર્યું એટલે જળનાં જતું માત્ર સમુદ્રને સ્વજો તરફવા લાગ્યાં. ત્યારે જો કે જળપાન કર્યું હોય તો તે જળનાં ખંધાં જતું પણ અગસ્તના ઉદરમાં જવા જોઈએ પણ તે નહીં ગયાં તે ઉપરથી એમ સીધા થાય છે કે સમુદ્રના સત્વનું પાન કર્યું તેથી તે સીંધુનું જળ અજીવ થયું તેને લીધે જતું માત્ર તરફવા લાગ્યાં, એ સત્ય છે.

વળી જેમ કોઈ વ્રજ હોય તે વ્રજનું તત્વ તે વ્રજનાં ફળ છે, હવે તે વ્રજના રખવાળ એ વ્રજ તથા વ્રજનાં આધારે રહેલા છે. તેવામાં કોઈ તે વ્રજનાં ફળ માત્ર હઈ જાય તે વેળા તેના રખવાળ કેવો તરફે છે. કેમકે વ્રજનું તત્વ જો ફળ તે ગયું પછી વ્રજ પ્રીય હોયું નથી તેમ તે સમુદ્રનું સત્વ ગયું તેથી તે સમુદ્રનું જળ પણ મીઠ્યા થઈ પડવાથી તે જતું તરફવા લાગેલાં.

વળી અગસ્તે સમુદ્રનું સત્વ પાન કરેલું તે સત્વ પેસાળે કાઢેલું તે સત્વ ખાડું થયું, તેથી સમુદ્ર ખારો થાયજ. જેમ એ મણુ જળ હોય તેમાં એક પેસાભાર કડવાશ નાખવાથી એ મણુ જળ કડવું થાય તેમ તે ખાડું થએલું સત્વ સમુદ્રનાં જળમાં પડવાથી સમુદ્ર ખારો થયો એમ કહેલું તે સંભવે છે. આ રીતે સમજાય તે યથાર્થ ને ન્યાય ભરેલું છે. વળી મોહોટા પુરૂષોનું વચન પણ સાચ રહે છે ને તે આ રીતેજ ખનેલું તેથી શંકા પણ રહેતી નથી આ તાલકાર પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

પ્રથવીથી શીંધુ ઉંચો છે તેનું પ્રશ્ન ૯.

હે માહારાજ ઘણા એક એમ કેહે છે કે સમુદ્રનું જળ પ્રથવીથી સોળ ભેજન એટલે સોળ ચોકું ચોસેટ ગાઉ ઉંચુ છે, તે સંભવનું નથી. એ જળ એટલું ઉંચુ હોય તો જળનો સ્વભાવ નીચાણમાં વહી જવાનો છે તે વહ્યા વિના રહેજ નહીં કદી કેહેશો કે એ સમુદ્ર આમન્યાથી રહેો છે તે સંભવનું નથી કેમકે દરિયાના કિનારાથી એક મોહાટી ને લાંબી નિક ખોદીએ તો તેમાં તે જળ ગયા વિના નજ રહે માટે આમન્યાથી રહેશે છે એમ કેહેવું સંભવનું નથી. આ વાત તો તદન ખોટીજ છે. હવે એ જળ આ પ્રથિવથી ચોસેટ ગાઉ ઉંચુ હોય તો વિશ્વને યોગ્યતા વિના રહે નહીં. આ રીતે વિચાર કરતાં શીંધુ જળ આ પ્રથિવથી ઉંચુ છે એવું કેહેનારા પુરૂષોનું કહેલું ખોટું છે એમ ભાસે છે. તેનો ખુલાસો કરો.

વ્યાસજીનો ઉત્તર. ૯

જો ભાઈ મોટા પુરૂષો પ્રથિવથી સોળ ભેજન જળ ઉંચુ છે એમ કહી ગયા તે કેહેનાર પુરૂષોનો એવો હેતુ છે કે જ્યાં સમુદ્રનું જળ છે ત્યાં સમુદ્રના જળની નિચેની પ્રથિવથી તે જળ ચોસેટ ગાઉ ઉંચુ છે. એ જળના સ્થળની પ્રથિવ ઘણી ઉંડી છે તે પ્રથિવથી તે જળ સોળ ભેજન ઉંચુ છે એમ કેહેનારાનો કેહેવાનો હેતુ છે. પ્રથ્વીથી માંડીને જળના ઉપરનો ભાગ દેખાય છે ત્યાં સુધી સોળ ભેજનનું માપ છે. ને એજ વાત સત્ય છે. પણ હાલના અજ્ઞાની પ્રાણિયા વચ્ચેના ઝાલી રહે છે. પણ તે વચ્ચેના તોડ એટલે વિચાર કરતા નથી ને કેહેનારનો ભાવાર્થ એટલે હેતુ સમજતા નથી માટે અજ્ઞાનીઓને જ્ઞાન થાવું નથી. આ રીતે ન્યાયમાં ઉતરે ને સંભવિત ભાસે એ રીતે આ ઉત્તરો મોટાના વચ્ચેના ભાવાર્થ સમજી કર્યો છે. તેમ છતાં અજ્ઞાની પ્રાણિ ક્રૂર વચ્ચને બાહુજી રહી, મોટાનાં વચ્ચેનાં જીવં પાડશે; અને બીજાને જીવં છે એમ દર્શાવે છે. એ રીતે તારા પ્રશ્નનો ઉત્તર ઉપર કહ્યો તેજ છે,

સંવત ૧૯૪૪ ના આસો માસની શુકલપક્ષ ચતુર્થિને દિવસે અમદાવાદમાં પોતાનાજ ઘરમાં વ્યાસજી વલ્લભરામ ભાવાર્થ પ્રકાશની કથા વાંચતા હતા તે પુર્ણ થયા પછી એક જણે વ્યાસજીને પ્રશ્ન પુછ્યું.

ભગવદગીતા વિશે પ્રશ્ન ૧૦.

અર્થ હે માહારાજ ગિતા વિશે શીંધે એમ કહ્યું છે કે સર્વ વિશ્વમાં હું રહેલોહું ને સર્વ માહારાજ ભરાવ્યું ડગલું ભરી રહે છે. માહારાજ વિના કોઈથી કંઈકઈ શકવું નથી. ત્યારે જીવેના માહારાજ સહુ કાંઈ કરતા હતા ઈશ્વર થયા. તો પછી પ્રાણી માત્ર ગમે તેવાં કર્મ કરે છે તે સહુ કર્મ કરાવતા ઈશ્વર છે, એ ગીતાજીનાં વચ્ચ ઉપરથી સીદ્ધ થાય છે. તો પછી કોઈ પ્રાણી કુર્મ કરે તેના કરતા ઈશ્વર થયા. જો ઈશ્વર કરતા થયા તેણે કાંઈ કર્યું નથી, એમ થયું, ને

છરે કાંઈ કર્યું નથી તો તે જીવને પાપ વળગે પણ નહીં, જે વળગે નહીં એમ સીધ થાય તો પછી જમિ તેવાં કુનાં કૃત્ય કરવાથી કેહવેને હરકત નથી.

જે જીવ કરતા કેહેશે તો ગીતાજીમાં ભગવાને કહ્યું એ વચન ખોટું થાય છે, માટે આ વિશે આપ ઉત્તર કરો.

ઉત્તર ૧૦.

વ્યાસજી—જો ભાઈ ભગવાનનો હેતુ એવો છે કે સકળ વિદ્યમાં મહારી સત્તા રહેલી છે ને મહારી સત્તાથી સર્વ પ્રાણી માત્ર કાર્ય કરી શકે છે. જેમ સૂર્ય વડે નેત્ર દેખવાને સત્તાવાન થાય છે પછી તે નેત્રથી જગતમાં કુદ્રષ્ટિએ જુઓ કે શુભ દ્રષ્ટિએ જુઓ. કુદ્રત સૂર્યથી તો નેત્રમાં દેખવાપણ થયું છે. તેમાં સૂર્યનો હેતુ એવો નથી કે કુદ્રષ્ટિથી જગતમાં જુઓ. એ રીતે ઈશ્વર સત્તાથી જીવ સત્તાવાન થયા છે તે જીવ શુભાશુભથી ત્યાહો કે ખોટાં આચરણથી ચાલો. પોતે ઈશ્વર શુભાશુભ વર્તવાનું કેહેતા નથી. તેમાં પણ શુભ આચરણથી ચાલવાને ઈશ્વરે વેદ વિગેરે કાયદા કરેલા છે તેમાં તો સાફ દર્શાવ્યું છે કે સદાચરણ પાળો, તે ઈશ્વર કાંઈ મંજૂરા મંદિત કેહેવાને આવતા નથી, જેમકે રાજાએ કાયદા કર્યો તેમાં એમ લખ્યું કે ચોરી કરે તેને ત્યાહો કરવી. માટે કાંઈ ચોરી ન કરશો એવો હેતુ રાજાનો પ્રજા ઉપર છે. તેમ છતાં જે ચોરી કરે તે શિક્ષા ભોગવે છે. એ કાયદા કપિ વેદશાસ્ત્રના આધારે ઈશ્વરે સર્વ પ્રાણિને આજ્ઞા કરેલી જ છે કે અશુભ કર્મ કરવાં નહિ. તેમ છતાં અશુભ કર્મ કરે તેમાં રાજાએ ચોરી કરવાની સત્તા આપી છે તેમ સમજવું નહિ.

વળી સૂર્યને નયને વિદેશ વિવેશે તો શુ' પણ રાત્રીને સમે પણ ફરવું હોય ત્યાં ફરે એમ સત્તા આપી છે પણ રાત્રીએ ચોરી કરવા કરે એમ સત્તા આપી નથી. નેત્ર જતા જે ચોરી કરે છે તે રાજાની મરજીથી કરે નથી, એ પોતાનીજ મરજીથી કરે છે, એ રીતે પ્રાણિ માત્રમાં ને આખા વિશ્વમાં ઈશ્વરની સત્તા છે પણ તે પોતે કાંઈ કરવા કરવતા નથી, કરતા કરવતા જીવ છે. જેમ એક થાળીમાં લોહની સોય મુકીએ તે તે થાળીની નિચી વચક ધરીએ તે ચમકની સત્તાએ પોતી સોય કુદે છે તેમાં તે સોયને જેમ ફાવે તેમ કુદે છે. કાંઈ ચમક એમ કેહવું નથી કે પુ' આમની કુદ કે આમની કુદ, કુદત ચમકથી તો સોય સત્તાવાન થક એટલુંજ, પણ કહીપા કુદવું તે સત્તાને વડે સોયની મરજી ઉપર છે. તેમ ઈશ્વરની સત્તાથી સર્વ સત્તાવાન છે પણ તે સત્તાને વડે કેવાં આપણુ પાળવાં એ જીવની મરજી ઉપર છે. માટે શુભાશુભ કર્મના ભોક્તા જીવ છે.

વળી સૂર્ય વડે નેત્ર દ્રાગ્યે જીવ દેખે છે. તેમાં દેખવામાં શુભાશુભ બેઉ પ્રકાર આવે છે. તેમાંથી કયા કયામાં લક્ષ કરવો તે જીવની મરજી ઉપર છે, એ કાંઈ સૂર્ય કે નેત્ર મરજી કરવું નથી કુદત કરનાર જીવ છે. તેમાં સૂર્યને કેઈ પ્રકારનો દર્શાવવાનો નથી. કેમકે કુદત કર્મથી જેમ જીવ શિક્ષાને પાત્ર થાય છે તેમજ શુભ કર્મથી જીવ સારા કૃપાને પાત્ર છે. તેમાં સૂર્ય સાફ કૃપા લેતા નથી તેમ નરજી કૃપા પણ લેતા નથી, એ રીતે ઈશ્વર પાપના કે પુન્યના ભોક્તા નથી.

માટે જીવના પાપ પુન્ય જીવ ભોગવે છે એ વારતા સિંધ થઇ અને ધૃત્યરની તો સર્વમાં સત્તાજ રહેલી છે, તેથી ઈશ્વર કરતા ભોક્તા નથી એ વાર્તા પણ સિદ્ધ રહી. એ રીતે ભગવદગીતામાં કહેલું ભગવાનનું વચન સત્ય છે ને કરતા ભોક્તા જીવ છે એમ પણ સિંધ થયું. તેથી જીવનું કર્યું જીવ ભોગવે છે એ પણ સત્ય છે.

પુર્વના સંસ્કારથી થવા વિશે પ્રશ્ન. ૧૧

દાહરો.

સૌ સંચિતથી થાય છે, શુભાશુભ જે કર્મ;
થાય નહિ કર્યું કોઈનું, આ વેળાના શો મર્મ.

અર્થ. હું મહારાજ જે કરવું તે પણ પુર્વના સંચિત પ્રમાણે થઇ શકે છે, ને કોઈનાથી પોતાનું કર્યું થવું નથી એમ ઘણાકને મુખેથી સાંભળ્યું છે તે કેમ હશે?

ઉત્તર ૧૧.

ન્યાસજી—જો ભાઈ સંચિત પ્રમાણે થાય છે તે સત્ય છે. પણ કયા વિના સંચિત શી રીતે થયું. જો કે પુર્વે એટલે ગયા જનમે જે કરેલું તે કરવાથી સંચિત થયું ને સંચિત થવાથી પ્રારબ્ધ બંધાયું, તે પ્રારબ્ધ પ્રમાણે હાલ ભોગવે છે તે વાત ખરી. પણ ગયે જનમે શુભાશુભ કર્મ કરવાથી પ્રારબ્ધ બંધાયું કે કયા વિના બંધાયું. જો કયા વિના બંધાયું કહીશ તો તે સંભવશે નહીં. કેમકે જેમ ચોરી કરવા પેઠા એટલે તેની સાથે કેદ ભોગવવાનું નિશ્ચયે નિર્માણ થયું. જો કે ચોરી અથવા ચોરી જેવો ગુનો કર્યા વિના કોઇ કેદમાં નાખવું નથી, ને કેદ ભોગવવી પડતી નથી, તેમજ કયા વિના પ્રારબ્ધ બંધાયું નથી, વળી તમો જે કહી ગયા છો કે પુર્વનાં સંચિત વિના કાંઈ થવું નથી એટલે પુર્વે જે કરેલું તે સંચિત થએલું તે સંચિતથી પ્રારબ્ધ બંધાયું તે પ્રારબ્ધ પ્રમાણે હાલ થાય છે એ સત્ય છે. પણ જે જે દુખ સુખ હાલ થાય છે તે પુર્વના પ્રારબ્ધથી થાય છે તેમ હાલના કૃત્યથી પણ થાય છે, જે કયા વીના અયાનક સુખની પ્રાપ્તિ થા દુઃખની પ્રાપ્તિ થાય છે તે પુર્વના પ્રારબ્ધ થાય છે; જેમ કે હાલ ઉલોગ કયા વિના અણગીતવું ધન જડે તેથી સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે. અને અણગીતવું દુખ, જેમકે ચોરીની જજીશ કોઇ ચોરના હાથમાં હોય તે જજીશ સમગી ઝડપ મારીને લેઇ ગઈ. પછી તે જજીશ તે સમગીએ કોઇના ઘરમાં રંધી દીધી તે જજીશના મુઠા ઉપરથી તે ઘરવાળા વિના ચોરીએ કેદમાં જાય તેથી તેને દુખની પ્રાપ્તિ થાય છે; આ રીતે જે અણગીતવું દુઃખ થા સુખ થઈ પડે, તે પુર્વના પ્રારબ્ધથી સમજવું. પણ હાલ ચોરા કરવાથી હાલ કેદમાં પડી દુખ ભોગવે તે કાંઈ ગયા જનમેનું પ્રારબ્ધ કે સંચિત નથી, જો તે તો હાલ કરે છે તે હાલ

ભોગવે છે. કદી કેાઢ શાસ્ત્ર વિરૂધ્ધ બુતો કરવામાં આવ્યા હોય ને તે આયુષના છેવટ ભોગમાં કર્યો હોય તે હવેના અવતા જન્મે ભોગવે. એ રિતે કર્મ કર્યોથી સચીત થાય છે ને પ્રારબ્ધ બંધાય છે. કયાં વિના કાંઈ થઈ શકતું નથી માટે જે પ્રાણી પુર્વના પ્રારબ્ધ પ્રમાણે થશે એમ જાણીને હાલ શુભ કર્મો કરતો નથી. ને પ્રારબ્ધ પ્રમાણે થશે એમ જાણીને અશુભ કર્મ ચુકતા નથી. એ કેવળ સ્વાર્થી પ્રાણીનું બોલવું છે. જે પ્રારબ્ધમાં હશે તેમ થશે એમ જાણતો હોય તો ઉદ્ધોગ હાલ શા માટે કરે છે? આ વેળા તો કેહશે કે હા હા હા. ધીકાર છે આવા અધર્મીઓને કે શુભ કર્મ કરતી વખતે તો એમ કહે કે મહારાજ શુભ કર્મ તો પુર્વના પ્રારબ્ધ પ્રમાણે થશે. એમ જાણી હાલ શુભ કાર્ય કરવાં નથી. ને અશુભ કાર્ય વિના રહેવું નથી. હાવા પ્રાણી નર્કના અધિકારી થાય છે ને લક્ષ્યોશશી ભોગવે છે. માટે હે હરીજનો કયાં વિના સચીત કે પ્રારબ્ધ બંધાવું નથી માટે શુભ યા અશુભ જે જે કરવું તે આપણા કરવાથી કરાય છે ને કર્યું થાય છે. એજ તમારા પ્રજ્ઞનો ઉત્તર છે.

ચંદ્ર થયા વિશે પ્રબ્ધ ૧૨

હે મહારાજ નળાખ્યાનમાં દમયંતીના સ્વરૂપ વિષે એમ કહ્યું છે કે બ્રહ્માએ ત્રીલોકનું તેજ એચીને દમયંતી ઘડી. તેમાંથી થોડું તેજ વધ્યું તેનો ચંદ્રમા ઘડ્યો, તે ચંદ્રમા દમયંતીના પેહેલો હતો કે નહીં તે કૃપા કરીને કહ્યો. જે દમયંતીને ઘડતાં પેહેલો હતો એમ કેહશે તો જે માહોટા પુરૂષા એ કાથના કેહેનારા કહી ગયા તેમનું વચન જીકુ થાય છે ને દમયંતીના પછી ચંદ્રમા થયો કેહેશે તો તે સંભવતું નથી.

ન્યાસજી—જે ભાદ્ર દમયંતીના પેહેલાં ચંદ્રમા હતો પણ જે કહી ગયા કે દમયંતી ઘડતાં થોડું તેજ વધ્યું તેનો ચંદ્રમા ઘડ્યો. એ વચન મહોટા પુરૂષાએ ઉપમાને સાડ ને જગતને રચી થવાને સાડ કેહેલું છે. તે રચી એટલે શું? જે તે વચન તાહારાથી સમજાય નહીં તો ભાવાર્થ પ્રકાશ નામનો અન્ય પ્રજ્ઞ પ્રેરણાવાળા અમારા રચેલો છે તે જો. તેથી તું રચ્યા વચનને સમજીશ, માટે આ રચી વચન છે.

ચંદ્રના આપ વિશે પ્રબ્ધ ૧૩

હે મહારાજ ભેહુરૂપનીએ ચંદ્રને આપ દીધો તે વારથી ચંદ્રમા પંદર દીવસ ઘડતી કળાએ થાય છે. ચઢતી કળા થાય છે તે દીવસોને સુકલપક્ષ કેહે છે ને પંદર દીવસ પડતી કળા થાય છે તેને કૃષ્ણપક્ષ કેહે છે. હવે જુઓ આ વાત કમ્બુલ કરીએ છીએ તો તે સંભવતું નથી, કેમકે ભેહુરૂપનીના આપ પેહલાં શું સુવેદ નહોતો. જો સુવેદ નહોતો તો કહીએ તો ભેહુરૂપનીનો આપ થતાં પહેલાં ઘણાં પુસ્તકોમાં એમ લખાયું છે કે કૃલાણા કૃલાણાનો જન્મ કૃલાણા પક્ષમાં થયો ત્યારે જુઓ કે આ બેમાંથી કય વાત સત્ય માનીએ.

ઉત્તર ૧૩

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ મુદ વદ તો અનાદીથી છેજ. એ મુકલ પક્ષને કુખપક્ષ કંઈ બેહુસ્પતીના આપથી થયાં છે એમ નથી. ને બેહુસ્પતીના આપથી તો ફેટુ' થયું કે પુણ્યમાશીને દિવસે હાલ જે સોળે કળાનું તેજ મુકલ પક્ષ દ્વિતીયાને દિવસે ચંદ્રની નાહાની આકૃતીમાં પણ રેહેતું હતું, ને જેમ જેમ ચંદ્રની મોહોટી આકૃતી થતી તેમાં પણ તેટલું ને તેટલું તેજ રેહેતું. તે બેહુસ્પતીના આપથી તે તેજમાં ક્ષીણતાપણું ને વદ્વીપણું આવ્યું. આ રીતે બેહુસ્પતીના આપનો ખુલાસો છે.

અક્ષર્ય વિષે પ્રશ્ન ૧૪

હું મહારાજ ઘણાંક શાસ્ત્રોમાં એમ કહ્યું છે કે કોઈનું અક્ષર્ય ભાગતું નહી, ને ભાગે તો માહા પાપ છે. વળી ઘણાંએક શાસ્ત્રમાં એમ કહ્યું છે કે કન્યાદાન દેવું તે મહા પુન્ય છે. હવે જુઓ કે કન્યાદાન દેવુંએ છીએ તો જેને દેવુંએ તેવું અક્ષર્ય ભાગે છે, ને નથી દેતા તો કન્યા જનમારો કુઆરી રખાતી નથી. તેમ કન્યાદાન દીધાનું મહા પુન્ય છે તે કન્યા દેવુંને પુન્ય લેવાતું નથી. જો કન્યા દીધાનું પુન્ય લેવા જઈએ છીએ તો અક્ષર્ય ભાગ્યાનું પાપ લેઈએ છીએ ને પાપના ભયથી કન્યા દેતા નથી તો કન્યા કુઆરી રખાતી નથી ને કુઆરી રાખીએ છીએ તો આર વરસની પુત્રીનું મોહો શાસ્ત્રના કેહેવાથી જોવાય નહી ને જોઈએ છીએ તો બાળહુત્યા ભાગે છે ને એ બાળહુત્યાના ભયથી તે પુત્રીનો નાશ કરીએ તો પણ હુત્યા ભાગે, વળી નાશ ન કરીએ ને કાહાલી મુકીએ તો પણ ઘણો દોષ છે, જો કાહી નથી મુકતા તેમ તેનો નાશ નથી કરતા તો તે કુઆરીનું મુખ નથી જોવાતું. જો મુખ જોઈએ છીએ તો પાપ ભાગે છે, અને કુઆરી નથી રાખતા ને કોઈને પરણાવીએ છીએ તો જે પુરૂષ સાથે પરણાવીએ તે પુરૂષનું અક્ષર્ય ભાગે છે, ને તે અક્ષર્ય ભાગવાથી પણ પાપ ભાગે છે. માટે હું મહારાજ આ પ્રશ્નનો ઉત્તર કરો.

—[૦]—

ઉત્તર ૧૪

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ આ યુગ પ્રમાણે આર વષે સુધી સરવે પુરૂષાએ અક્ષર્ય પાળવું. એમ યુગના ને આયુષના પ્રમાણથી છે માટે જે પુરૂષને કન્યા દેવી તે પુરૂષના આર વરસની અંદર દેવી નહી, આર વર્ષથી નાહાની ઉમર વાળાને કન્યાદાન દેનારને અક્ષર્ય ભાગ્યાનો દોષ ભાગે છે એ સત્ય છે. ને આર વરસ પછી તે પુરૂષની ઈચ્છા હોય તો તેને કન્યાદાન દેવાથી અક્ષર્ય ભાગ્યું એમ થતું નથી.

જો અક્ષર્ય ભાગ્યું એમ સદાકાળ ગણાતું હોય તો કોઈ પ્રાણી કોઈને પરણાવેજ નહી ને પરણાવે નહી તો કન્યાનો આપ તે પરણ્યા વિના આપજ ક્યાંથી થાય ?

વળી સદાકાળ બ્રહ્મચર્ય ભાગ્યાનું પાપ ભાગતું હોય તો કન્યાદાન દીધાનું પુન્ય ક્યાંથી થાય? કદી કન્યાદાન દેધ પુન્ય લે તો બ્રહ્મચર્ય ભાગ્યાનું પુન્ય બેટકું પાપ છે. ત્યારે તો તે કન્યાદાનનું પુન્ય રહેજ નહીં. આ રીતે તો બેઉ પક્ષ ખોટા થાય છે મારે આ ઉપર કહું એ પ્રમાણે કરવું એમ શાસ્ત્રનો કેહેવાનો હતો છે, ને તેમ કરવાથી બ્રહ્મચર્ય ભાગતું નથી ને તેનો દારા ભાગતો નથી. શાથી કે આ યુગ પ્રમાણે બાર વર્ષે બ્રહ્મચર્ય પુરણ થઇ રહે છે. તે બ્રહ્મચર્ય પુરણ થયા પછી કન્યાદાન દીધાનું માહા પુન્ય થાય છે. એજ તમારા પ્ર-
શ્નનો ઉત્તર છે.

દ્રુપદી સતિ વિશે પ્રશ્ન ૧૫.

હે મહારાજ ઘણાકના મુખથી એમ સાંભળ્યું છે કે એક પુરૂષથી વિશેષ પુરૂષ જે સ્ત્રીને થાય તે સતી નહિ. તો દ્રુપતી પાંચ પુરૂષને પરણી, તોપણ તેને સતી શું સમજાને મારા પુરૂષોએ કહી હશે. તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૧૫

વ્યાસજી—લુઓ ભાઈ એક પુરૂષથી બીજે પુરૂષ કરે તે સતી નહિ એ વાત ખરી છે. ને એ કેહેનારાએ ખોટું કહ્યું નથી. તે ઉપરથી તમોને દ્રુપતીને પાંચ પરણી તેમ છતાં કેમ સતી ગણાઈ એ તમારું પ્રશ્ન પણ શંકા કરવા યોગ્ય ખરું છે, પણ દ્રુપતીને માહિયારા પુરૂષોએ સતી કહી છે તે ખરું કહ્યું છે ને તે સતીજ છે. કેમકે દ્રુપદી એક પુરૂષને પરણ્યાને અગનીમાં પડી, તે અગનીમાંથી પાછી સજીવન નીકળીને બીજા પુરૂષને પરણી. એ રીતે એક એકને પરણીને દ્રુપતી અગનીમાં પડી બાહ્યાર નીકળી બીજાને પરણી છે. વળી પોતાના પાંચ પીઉને ત્યાં વારો ચાસતો હતો તે વારે પણ એક પીઉનો વારો પુરણ થયા પછી અગનીમાં પડીને તેમાંથી સજીવન નીકળી બીજાને ત્યાં રહેતી હતી. આ વારતા તમે ઘણાએક કથાવાળાને માંહેથી સાંભળી હશે. હવે લુઓ કે એને એ દહે એકથી બીજાનો કર આપ્યો હોત તો તેને સતી ગણાત નહીં, પણ અગનીમાં પડી એટલે તે અરણ સંસ્કાર થયો ગણાય, ને અગનીમાંથી બાહ્યાર નીકળી તે ફરી જન્મ ધર્મ તુલ્ય થયું. તે પછી એ બીજાને વરી મારે એકથી બીજે પુરૂષ એને એ દહે થયો નથી મારે તે સતિ છે. એજ તમારા પ્ર-
શ્નનો ઉત્તર છે.

સંવત ૧૯૪૪ ના વ્યસો માસની સુક્લ પક્ષ સપ્તમીને દીવસે વ્યાસજી વ-
હાલરામ. તુળશીદાસને ઘેર ભાવાર્થ પ્રકાશ ગ્રંથની કથા વાંચતા હતા, તે કથા પૂર્ણ થયા પછી એક જણે વ્યાસજીને પૂછ્યું.

પંદર તથા સોળ કળા વિષે પ્રશ્ન. ૧૬

હે માહારાજ રામચંદ્રજી પંદર કળાના ને શ્રી કૃષ્ણજી સોળ કળાના ઘણા પ્રથોમાં કહ્યા છે. તે ઉપરથી હું 'પુણું' છું કે રામજી કરતાં એક કળા શ્રી કૃષ્ણ માં વિશેષ છે તે કંઈ કળા વિશેષ છે તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૧૬

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ શ્રી કૃષ્ણજીમાં પર મન હરજીની કળા વિશેષ હતી એ કળા શ્રી રામચંદ્રજીમાં નહોતી ને શ્રી કૃષ્ણજી પરાયા મનને આકર્ષણ કરી શકતા હતા. એ કળા સોળમી હતી. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

હર હરી આરાધન કરતા તેનું પ્રશ્ન. ૧૮

દાહરો.

શંકા ઉઠી ઉરમાં, ઉત્તર દેજે આપ,
રામ કૃષ્ણ ને શીવજી, જવતા કેનો જાપ.

અર્થ—હે માહારાજ જગતના ઘણાએક પ્રાણી શ્રી રામ કૃષ્ણ ને શિવજી તેજ વિશ્વપતિ આદ્ય ઘણી છે એમ કહે છે તે ઉપરથી હું એમ 'પુણું' છું કે એજ આદ્ય ઘણી છે ને એમનો ઘણી કોઈ નથી, તો રામજી તથા શ્રી કૃષ્ણજી તથા કૈલાશપતિ શ્રી માહાદેવજી તે આરાધન એટલે ઉપાસના કરતા તે કોની કરતા હતા અને માહાદેવજી તપ કરતા તે કોનું કરતા એ કહી આપ એમ કહેશો કે શીવજી રામકૃષ્ણની ઉપાસના કરતા ને રામકૃષ્ણ શીવજીની ઉપાસના કરતા તો તે સંભવશે નહિ કેમકે અન્યો અન્ય ઉપાસના કરવાથી શું લાભ હતો એ હર હરિ સરખાજી હતા કાંઈ કોઈ તુન્યાયિક નહોતા. માટે અન્યોઅન્ય ઉપાસના કરતા હતા તે પણ સંભવશે નહિ.

ઉત્તર ૧૮

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ રામકૃષ્ણ વિષ્ણુ બ્રહ્મા શિવજી એઓ આરાધન કોનું કરતા હતા ને એમને માથે કોઈ અધિક હતું કે નહિ તે ભાવાર્થ પ્રકારા અન્ય વાંચી જોવાથી જણાશે. માટે આ પ્રશ્નનો ઉત્તર કરવાનું કાંઈ પ્રયોજન નથી.

ચાર તથા હજાર હાથ વિશે. પ્રશ્ન ૧૯

હે માહારાજ ઘણાએક એમ કહે છે કે ચાર હાથનો ઘણી મહારે માથે ખેડો છે, વળી એમ પણ કહે છે કે હજાર હાથનો ઘણી ખેડો છે, ત્યારે હે મહારાજ ચાર હાથવાળા તે ક્રિયા પ્રભુ, ને હજાર હાથવાળા તે ક્રિયા પ્રભુ.

ઉત્તર ૧૯

વ્યાસજી—આ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર ભાવાર્થ પ્રકારામાં છે માટે તે અન્ય જોવાથી ખુલાસો થશે.

આકાશ થયા વિશે પ્રશ્ન ૨૦.

હે મહારાજ ઘણાએક પ્રાણી એમ કહે છે કે આઘ બ્રહ્મથી પ્રતિ પુરુષને તે પ્રકરતી જે માયા તેના ત્રણ ગુણ રાજસ, તામસ ને સત્વ આ ત્રણ ગુણની માયાવડે તમોગુણી અહંકારથી રાજ્દ ગુણવાળુ આકાશ ઉત્પન્ન થયું, આકાશ એટલે પોલાણ. પોલાણ એટલે જ્યાં કંઈ નહીં તે પોલાકાર તેવું આકાશ થયું. એમ ઘણા વિદ્વાનો કહે છે પણ તે સંભવતું નથી. કેમકે આકાશ તે પોલાણ. તે પોલાણમાં પ્રથમ શું ભરેલું હતું ને પોલાણ નહોતું, જે કંઈ ભરેલું હતું તે તે ક્યાં કાઢાઈને નાખ્યું, વાર આ પોલાણ વિના શું બીજું પોલાણ હતું ? વળી પોલાણ પ્રથમ નહોતું તેજ પોલાણ થયું એમ કહેવાય, નીકર હોય તેને થયું કહે તે સંભવે નહીં. મારે હે મહારાજ આ પ્રશ્નનો ઉત્તર કરો.

ઉત્તર ૨૦

વ્યાસજી—જે ભાઈ જે પ્રાણી આકાશ થયું કહે છે તે તેમના સમજવા-માંજ નથી જે સમજવામાં હોય તે થયું એમ કહેજ નહિ. જે ભાઈ હાલના વિદ્વાનો વિદ્યા ભણી ગયા છે પણ તે વિદ્યા ભણ્યા તે ભણતરનો વિચાર કંઈ કર્યો નથી. ને તે ખરું છે કે ખોટું છે તેના કયાસ કીધા નથી. જેમકે એક બ્રાહ્મણના પુત્રને રાજાના પુત્ર સાથે મીત્રાઈ હતી તે બંને મીત્ર ભેગા થાય ત્યારે બ્રાહ્મણનો પુત્ર પુછે કે ભાઈ આજ તમો શું જમ્યા ? ત્યારે તે રાજાનો પુત્ર કહે કે આજ તો હું બરફી જમ્યો ત્યારે બ્રાહ્મણના પુત્રે કહ્યું કે બરફી કેવી હોય ત્યારે રાજાના પુત્રે કહ્યું કે ચોખંડા ઢેખાં હોય. તે સાંભળી બ્રાહ્મણના પુત્રે પોતાની માને જઈ કહ્યું કે મને ચોખંડા ઢેખાં હોય છે તેવી બરફી કરી આપ. ત્યારે તે બ્રાહ્મણના પુત્રની માતાએ ગરીબ અવસ્થાને દીધે તથા પુત્રને સંતોષ પમાડવાના હેતુથી ચોખંડા ઢેકળાં કરી પુત્રને જમાડ્યો, એટલે બ્રાહ્મણનો પુત્ર સમજ્યો ને જાણ્યું કે આ બરફી, આ રીતે અને ઢેકળાં તે બરફી નીરવે થઈ એ રીતે વિદ્વાનો પણ જે ભણતા ભણતા ભણી ગયા ને તેના અર્થ કરતા કરતા કરી ગયા તેજ માંની ભેડા. પણ જેમ આકાશ થયા વિશે તે વિચાર કરી જિયો તેમ તે હાલના વિદ્વાનો વિદ્યાના વચનોનો વિચાર કરી જોતા નથી, મારે જેમ ભણ્યા તેમનું તેમ સદા યોલે જાય છે.

હવે જે ભાઈ આકાશ (પોલાણ) અનાદી છે છને છે. જેમ પરમાત્મા અનાદી છે તેમ છે, ને જે પરમાત્મા અનાદી છે તે પરમાત્માને અવકાશ મટે આકાશ હોયું જોઈએ. કદી કોઈ એમ કેહેશે કે આકાશમાં તો ભરપુર બ્રહ્મ હતા, તે શું હાલ બ્રહ્મ ખરી ગયા છે ? જે હાલ ખરી નથી ગયા ને અનાદીથી ભરપુર છે તે આકાશ થયું એમ કેહે છે તે ખોટુંજ છે. ભરપુર બ્રહ્મ છે તે પછી અવકાશ મળે તેવું આકાશજ નથી એમ સીધ થાય છે. મારે હે જ્ઞાશુ આકાશ અનાદીથી છે; એટલે પોલાણ અનાદીયો છે. એટલે જ્યાં કંઈજ નથી તેવું નામ પોલાણ અને પોલાણ તેજ આકાશ. ફક્ત બ્રહ્મની ગતી આ આકાશમાં (પોલાણમાં) સચળ છે પણ તે ગતી અવકાશમાં રોકે નહીં તેવી છે જેમ દીવાનો પ્રકાશ અખા ઘરમાં હોય છે પણ તે પ્રગ્ન્ય આપણને આડ કતાં નથી. તેમ બ્રહ્મની ગતી કોઈને આડ કરતા નથી. મારે આકાશ એટલે પોલાણ અનાદીનું છે, એજ તારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

જ્ઞાન તે શુ તે વીશે પ્રશ્ન ૨૧.

હેલુરો.

જ્ઞાન શબ્દ સૌકો કહે, તેની શંકા આજ;
કેટલી જાતી જ્ઞાન છે, ઉત્તર દો મહારાજ.

ઉત્તર ૨૧.

અથાસજી—જો ભાઈ ત્રણ પ્રકારનું જ્ઞાન છે, અને ચોથું વિજ્ઞાન છે, (૧) અવિદ્યાજ્ઞાન, એટલે અવિદ્યાનું જે આ જગત તે જગતના જે અવહાર તે અવહારનું જે જ્ઞાન તેનું નામ અવિદ્યાજ્ઞાન છે. (૨) મધ્યસ્થ જ્ઞાન એટલે અવિદ્યાના અવહારમાં રહ્યા થકા મધ્યસ્થ માયાના જે ધર્મરો તે ધર્મર સખધી જે જ્ઞાન તેને અમો મધ્યસ્થ જ્ઞાન કહીએ છીએ. (૩) વિદ્યા જ્ઞાન એટલે વિદ્યા માયાના જે સગુણ બ્રહ્મ તે સગુણ બ્રહ્મ સુધીનું જે જ્ઞાન તેને વિદ્યા જ્ઞાન કહીએ છીએ. આ રીતે અવિદ્યા જ્ઞાન મધ્યસ્થ જ્ઞાન અને વિદ્યા જ્ઞાન કહીએ છીએ.

વળી આ ત્રણ પ્રકારનું જ્ઞાન બીજી રીતીથી પણ છે તે સાંભળ. (૧) અવિદ્યા જ્ઞાન એટલે અવહારમાં અનોતિ ભરેલું જે જ્ઞાન તે અવિદ્યા જ્ઞાન છે, જેમ કે પૈસા પેદા કરવો પણ તે કપટથી, ચોરીથી, ડગાડથી, કે બદ્ધાનતથી તેનું નામ અવિદ્યા જ્ઞાન છે. (૨) મધ્યસ્થ જ્ઞાન એટલે આખી અનિતીએ નહી તેમ આખી નિતી પણ નહી. જેમકે એક મણ તોળવા માંડ્યું તેમાં થીર અદશેર પોતાના લાભ સાર ઓછું તોળવું યા પોતાના લાભ સાર વીશેશ તોળવું, વળી આટામાં હુણ સમાય તેટલો કપટ ભાગ રાખી કાર્ય કરવાં તે મધ્યસ્થ જ્ઞાન છે (૩) વિદ્યાજ્ઞાન તે કીચોત માત્ર પ્રપંચ નહી ને સત્ય પ્રમાણે સકળ કાર્ય કરવાં તે વિદ્યા જ્ઞાન છે.

વળી આ ત્રણ જ્ઞાન ત્રીજા પ્રકારે છે. (૧) અવિદ્યા જ્ઞાન એટલે કળા અક્ષરને કુટી મારે તેનું નામ અવિદ્યા જ્ઞાન છે (૨) મધ્યસ્થ જ્ઞાન એટલે અવહારીક વિદ્યાભ્યાસ કર્યો હોય તે મધ્યસ્થ વિદ્યાજ્ઞાન છે (૩) વિદ્યા જ્ઞાન તે વેદ શાસ્ત્રની વિદ્યાનો અભ્યાસ કરેલો તે વિદ્યા જ્ઞાન છે. (૪) વિજ્ઞાન એટલે જે વેદશાસ્ત્રોથી થએલાં સીદ્ધાન્તો અને તે સીદ્ધાન્તોનું સીદ્ધાન્ત વિરોધી પણ નહિ રહે તેવું સિદ્ધાન્ત એટલે સિદ્ધાન્તોનું તે વિજ્ઞાન છે. સીદ્ધાન્તોનું સીદ્ધાન્ત એટલે જેમકે વેદશાસ્ત્રના આધારે પરમેશ્વર નીરુણ છે એમ સીધ થાય છે તેમ સગુણ છે એ મ પણ સીદ્ધ થાય છે. તે વેદશાસ્ત્રની વિદ્યાના સીદ્ધાન્ત છે. તેવાં સીદ્ધાન્તો એક એકથી વિરૂધ છે કેમકે નીરુણ અને સગુણ એ બેઉ સીદ્ધાન્ત વેદશાસ્ત્રના આધારે છે, પણ તે બેઉ સીદ્ધાન્ત એક એકથી વિરૂધ છે. તે સીદ્ધાન્તોનું વિરૂધીપણુ નહી રહેતાં તથા એકે સીદ્ધાન્ત બોટું નહી થતાં વિવેકમાં તથા ન્યાયમાં તથા અનુમાને અનુભવમાં આવે તેવું જે સીદ્ધાન્ત નીકળે તે સીદ્ધાન્તનું નામ વિજ્ઞાન છે. વળી વિજ્ઞાન એટલે વેદ શાસ્ત્રની વિદ્યા જ્ઞાનથી જે વિશેષ જ્ઞાન તે ભાવાર્થી જ્ઞાન તેજ વિજ્ઞાન છે. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

ચાર રામ વિશે પ્રશ્ન: ૨૨

એક રામ તો ગટ ગટ બોલે, એક રામ દસરથ ઘર ડાલે;
એક રામકા સકલ પસારા, એક રામ તો સખસે ન્યારા.

અર્થ. એક રામ તો ગટ ગટ બોલે, એટલે સર્વ જીવોના ગટમાં બોલે છે તે એક રામ છે. અને બીજે એક રામ દસરથ ઘર ડાલે, એટલે રાજા દસરથને ઘર કૌશલ્યાજીના સૂત કેહેવાયા તે એક રામ છે. વળી ત્રીજા એક રામકા સકલ પસારા, એટલે આખા વિશ્વમાં વ્યાપી રહ્યા છે તે એક રામ છે. ને ચોથા એક રામ તો સખસે ન્યારા, એટલે એક રામ આ ત્રણ રામ કહ્યા તે ત્રણથી તથા બધા વિશ્વથી ન્યારા છે તે એક રામ છે. આ રીતે ચાર રામ કોઇ મોહોટા પુરૂષે કહ્યા તે પરમેશ્વરનેજ રામ કહેલા છે. માટે પરમેશ્વર તો એક છે ને આતો ચાર રામ કહ્યા તે કેહેનારા પુરૂષનો કેહેવાનો શો હેતુ હશે, ને શું સમજીને ચાર રામ કહ્યા છે ને કહ્યા છે તો તે શા પ્રકારે સંભવે છે તે કપા કરીને કહો.

ઉત્તર ૨૨.

ન્યાસજી—જીઓ ભાઈ કેહેનારા પુરૂષે તો સમજીને ચથાર્થ કહ્યું છે. જીઓ કે, એક રામ જે ન્યારા કહ્યા છે તે મુગરૂપ પરમેશ્વરને કહ્યા છે તે પરમેશ્વર આ સકળ વિશ્વથી ન્યારા છે તે સત્ય છે અને તે રામથી પછી ત્રણ રામ કહ્યા છે, તેમાં એક રામ ગટ ગટમાં બોલે છે કહ્યા તે આ વિશ્વના સકળ પ્રાણીઓમાં બોલે છે તે ન્યારા જે રામ કહ્યા તે રામનું પ્રતીબીંબ પડેલું તે પ્રતીબીંબ પણ રામ કેહેવાય. જેમકે જેમ ચંદ્રનું પ્રતીબીંબ તેને પણ ઘણાક કેહે છે કે ચંદ્ર છે જીઓ કે આ દેહોરૂપી કુંડા છે તેમાં જે પર્માત્મા જ્ઞાન રૂપ છે તે જ્ઞાન રૂપનું પ્રતીબીંબ જ્ઞાનરૂપ જેવું છે તેથી તેને પણ જ્ઞાનરૂપ પર્માત્મા (રામ) કેહેવાય, જેમકે ચંદ્રનું પ્રતીબીંબ કેઇ કુંડામાં પડ્યું હોય તે પછી કાઇને પુછીએ કે આ કુંડામાં શું છે. તો તે એમ કહેશે કે ચંદ્ર છે જ તે પ્રતીબીંબને પણ ચંદ્ર કેહેવાય છે. એ રીતે જે મુગરૂપ રામ તે રામના કુંડારૂપી દેહોમાં પ્રતીબીંબ પડેલા તે પ્રતીબીંબ ગટગટમાં બોલવા બાલવા વિગરેની કોંચા કરી શકે છે તેથી તેને પણ રામ સમજીને એક રામ તો ગટગટ બોલે એમ કહ્યું છે. વળી એકરામ દસરથ ઘર ડાલે તે જે રાજા દસરથને ઘર જન્મ ધારણ કર્યો તેજ રામને રામ કહ્યા છે ને તે રામ કેવે પ્રકારે કહ્યા કે મુગ રામનું જે પ્રતીબીંબ સર્વ પ્રાણીમાં છે તેવુંજ તે રામજીમાં છે. પણ બીજા પ્રાણીઓમાં જે પ્રતીબીંબો તે વિકારને પામેલા ને કૌસલ્યા પુત્ર જે રામ તે રામનું પ્રતીબીંબ તે નીરવિકારી વળી તે રામ સચુજી બ્રહ્મા અંશ સહિત વિષ્ણુદ્વારા ભોમીના ભાર ઉતારવાને થએલા તેથી તે રામ આ સઘળા રામથી જુદી રીતના છે માટે તે રામને જુદા ગણે છે ને જુદા ગણીને એક રામ દસરથ ઘર ડાલે એમ કહ્યું છે. હવે એક રામકા સકલ પસારા તે જે મુગ સ્વરૂપ રામ તે રામની જ્ઞાન ગતિ આખા વિશ્વમાં વ્યાપક છે એટલે પસારી રહેલી છે તે ગતિ ઉપર દ્રષ્ટી રાખીને સકલ પસારા કહ્યું છે. જેમકે ચંદ્ર અને ચંદ્રનો પ્રકાશ તે પ્રકાશ સકળ ઠામે છે તે પ્રકાશ તે ચંદ્રની ગતિ છે તે ચંદ્રની ગતિ તે ચંદ્ર પુલ્યજ છે ને તે ચંદ્રજ છે એમ પણ માની શકાય એવે પ્રકારે મુગરૂપ જે રામ તેની ગતિને રામ માનીને એક રામકા સકલ પસારા એમ કહ્યું છે.

જ્ઞાણ—હે આહારજ તમારો એક રામકા સકલ પસારા એટલે મુળરૂપ જે રામ તે રામની જ્ઞાન ગતી સકળ સ્થળે વ્યાપીને રહી છે એમ કહું તેમાં શંકા થાય છે. જુઓ કે જ્ઞાનગતી સઘળે વ્યાપીને રહી છે ત્યારે સકળ પ્રાણી માત્ર તે ગતીથી ક્રીયા કરી શકે છે. તેવી રીતે કાષ્ટ પાપાણ્ણાદીકમાં ગતી છે તો તે કાષ્ટ પાપાણ્ણાદીક કેમ કાંઈ ક્રીયા કરી શકતા નથી.

વ્યાસજી—જે ભાષ જે દેહોમાં એટલે પંચભુતોનો મીશ્રીત થયેલો જે દેહ તેમાં જ્ઞાન સત્તા તથા ચૈતન્ય સત્તા પડવાથી તે દેહો જ્ઞાનવાન તથા ચૈતન્યવાન થઈ ક્રીયા કરી શકે છે. જેમકે આગગાદીનું જે ઇંજન તેનો ચુકતીએ ચુકતીએ આંધો આંધીને પુદ્ગળ કર્યું છે તે વરાળથી ક્રીયા કરી શકે છે. હવે તે વરાળ ઇંજનની આહાર કાહાડી નાંખે છે ત્યારે તે વરાળથી શું ક્રીયા થાય છે. કાંઈજ નથી થતી, તે પ્રકારે આ પંચભુત મીશ્રીત દેહ રૂપી જે ઇંજન અને તેમાં વરાળરૂપી જે ચૈતન્ય સત્તા છે, તેથી ક્રીયા થઈ શકે છે ને જેમ એકલી વરાળથી ક્રીયા થતી નથી તેમ એકલી ચૈતન્ય ગતીથી પણ કાંઈ ક્રીયા થતી નથી એ રીતે બોલવા બાલવાની ક્રીયા થઈ શકે છે તે દેહના બંધારણે ચૈતન્ય સત્તા ક્રીયા કરી શકે છે, વળી એકલી વરાળ કાંઈ ક્રીયા કરી શકતી નથી તેમ દેહ વિનાની જે ચૈતન્ય સત્તા તે કાંઈ ક્રીયા કરી શકતી નથી, તેમાં પણ વરાળ જીણી જીણી થઈ રેલાએલી હોય તે કાંઈજ કરી શકે નહીં. ને ઘણી વરાળ ભેગી થયેલી એક ટોળે હોય તો તેનાથી કાંઈક પણ થઈ શકે જેમકે ઇંજનમાં ઘણી ભેગી થયેલી વરાળ ઇંજનને ચલવી શકે છે તેમ વિશેષ વરાળ મળેલી હોય તો તે ક્રીયા કરી શકે છે, તેમ છતાં ઇંજનમાંથી ભેગી થયેલી સામગ્રી સાથેજ આંધીની આહાર નીકળે તે વરાળ કાંઈક ક્રીયા કરી શકે છે જેમકે ઇંજનની વરાળ કાહાડી નાંખવાનું દ્વાર જ્યાં હોય તેની સજડકોઈ ઉભુ રહ્યું હોય તો તે વરાળ તેને ધક્કો મારી આહાર નીકળી જાય છે તે ધક્કો મારી શકે તેટલી તે ક્રીયા કરી શકે છે. વળી તે વરાળ એકદમ નીકળતાં બાળાં પણ શકે છે, તે પછી તે વરાળ જીણી જીણી થઈ રેલાય છે તો તે રેલાએલી વરાળ ધક્કો મારી શકતી નથી તેમ જાણી શકતી નથી એ રીતે દેહ માની ચૈતન્ય સત્તા તે બોલવા બાલવા વિગેરેની ક્રીયા કરી શકે છે, ને રેલાઈ રહેલી ચૈતન્ય સત્તા પુદ્ગળના બંધારણે વિના કાંઈજ ક્રીયા કરી શકતી નથી, પણ જો ઇંજનની મહો જે વરાળ છે તેનું નામ વરાળ છે તેમ આહાર નીકળી રેલાઈ જાય છે તે પણ વરાળ છે, એ રીતે મુળરૂપ રામની ગતી ગટ ગટમાં બોલે છે તેને પણ રામ કહ્યા ને મુળરૂપ રામની ગતી રેલાઈને રહેલી તેને પણ રામ છે એમ કહું. એ રીતે ત્યાર રામ કહ્યા છે.

ન્યારા પરમેશ્વર કયે સ્થળે છે તે પ્રશ્ન ૨૩.

ચોપાઈ.

આથ રામ પરમેશ્વર જેહ, ક્રીયા સ્થળમાં રહે છે. તેહ.

અર્થ—હે આહારજ આથ રામ જે પરમેશ્વર છે, તે પરમેશ્વર કીએ સ્થળે રહેતા હશે, તે કૃપા કરાને કહો.

ઉત્તર ૨૩.

વ્યાસજી—જો ભાષ બે સગુણ બ્રહ્મ તે આ વિદ્યને વ્યાપીને દસ આંગળ ઉંચા રહેલા છે તો પરમેશ્વર બે સગુણ બ્રહ્મથી ઉંચી પદવીવાળા તે તેનાથી પણ ઉંચે સ્થળે હોય એમ નીરૂચે થાય છે, સગુણ બ્રહ્મ વિદ્યને વ્યાપીને દસ આંગળ ઉંચા રહેલા છે તેનું પ્રમાણ નીરાકાર સાકરની શંકામાં ભાવાર્થ પ્રકાશ નામના ગ્રંથ વિશે આપેલું છે. તે પ્રમાણથી સગુણ બ્રહ્મ વિદ્યથી ઉંચે સ્થળે છે તો પછી તેમનાથી બે પરમેશ્વર ઉંચી પદવીના તે ઉંચે સ્થળે હોય એમ નીરૂચે થાય છે. વળી વ્યવહાર રીતીમાં પણ જો કે કોઇ પ્રાણી બે વેળા ધર્મ આરાધના કરે છે અથવા આર્ચીતા ધર્મને સંભારે છે તો તે વેળા તર્તજ ઉચ્ચ જોઈને ધર્મરત્ન આરાધન કરે છે ને પરમેશ્વરને સંભારતાંજ સહુ પ્રાણીની દ્રષ્ટી તર્તજ ઉંચી જાય છે માટે પરમેશ્વર આ વિદ્યથી ઉંચે સ્થળે છે એ અનુભવ શીથ નીરસંશય છે. એજ તારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

તેજેમય કહે છે તે વિશે પ્રશ્ન ૨૪.

હાહરે.

મહારાજ મેં સાંભળી, ઘણા મુખની વાત;
કોરાણ કોટી સુર્યના, તેજેમય મુળ નાથ.

અર્થ—હું મહારાજ જગતમાં ઘણા એમ કહે છે કે મુળનાથ બે પરમેશ્વર છે તે કોરાણ કોટી સુર્યના તેજ જેવા તેજેમય છે તે કેમ.

ઉત્તર ૨૪

વ્યાસજી—પરમેશ્વર તેજેમય છે તે વાત ખરી છે. પણ તે તેજ મહાકાશના આછાદનને લીધે આ વિદ્યમાં તે તેજ પડતું નથી. ફક્ત પરમાત્માની ચૈતન્ય ગતીનું તેજ આ વિદ્યમાં સુર્ય ચંદ્ર તારા અગ્નિદ્વારાએ તેજ વ્યાપક છે. જેમ આપણા ઉપર વાદળો છવાએલાં હોય છે. તે વાદળોને લીધે સુર્ય કે સુર્યનો ખરો પ્રકાશ જે તડકો આપણાથી દેખાતો નથી તેમ મહાકાશના આછાદનને લીધે પરમેશ્વરનું ખરું તેજ ને પરમેશ્વરનું સ્વરૂપ દેખાતું નથી. ને જેમ વાદળો છતાં ઉઝાસ રહે છે તેમ જેમના તેજનું તેજ હોય છે તેમ પરમેશ્વરના તેજનું તેજ આ વિદ્યમાં પડતું છે. પણ આ વિદ્યમાં પરમેશ્વરનું તેજ તેમ પરમેશ્વરનું સ્વરૂપ દેખાતું નથી. વળી પરમેશ્વર તેજેમય છે તેમ જ્ઞાનોમય છે અને તે વિશે પુણ્ય પુસ્તાકો ભાવાર્થ પ્રકાશ નામના ગ્રંથમાં આપેલો છે. તે વાંચવાથી પુણ્ય શાંતી થશે.

સંવત ૧૯૪૫ કારતકવદી ૪ ને દીવસે શા મુનીલાલ ત્રીભોવનદાસ ટેક-રશાની યોજનાએ વ્યાસજી વલ્લભરામના મુકામે આવી પ્રશ્ન પુછ્યું.

શા આધારે પૃથ્વી તે વિશે પ્રશ્ન ૨૫

હાહરે.

શંકા ઉઠી ઉરમાં, પૃથ્વીના મ્હા વિચાર;
પૃથ્વી નવખંડ સૌ કહે, તે શાને આધાર.

અર્થ—હું મહારાજ માહારો પ્રશ્ન એવો છે કે આ પૃથ્વી શાને આધારે રહી છે. જે એમ કહેશે કે પૃથ્વીની નીચે જળ છે, ને તે જળ ઉપર કાચળ છે તે કાચળ ઉપર રહી છે. અથવા શેશનાગની કૃણા ઉપર રહી છે તો તેમાં પણ એવી શંકા છે કે તે કાચળ અથવા શેશ તે શા ઉપર છે. કદી કહેશે કે તે જળ ઉપર રહ્યા છે તો તેમની નીચેનું જળ શા ઉપર રહેલું છે તે જળની નીચે પૃથ્વી છે એમ કહેશે તો તે પૃથ્વી શાના ઉપર રહેલી છે, એ રીતે શંકાના છંડો જ આવશે નહિ. માટે યથાર્થ આ ઉત્તર ન્યાયમાં ઉતરે તેવો કરો.

ઉત્તર. ૨૫

ન્યાસછ—જુઓ ભાઈ પૃથ્વીને જળ યેડે શેળભેળ મીશ્રીત છે, કાંઈ પૃથ્વીને જળ જુદાં નથી જે પૃથ્વી ઉપર જળ દખાય છે તે જળની વાતનું આ પ્રશ્નમાં પ્રયોજન નથી પણ પૃથ્વીના જળ વિશે તમારી શંકા છે માટે તેનો જ ઉત્તર કરવાનો છે. માટે તે વિશે સાંભળો કે પૃથ્વીને જળ યેડે મીશ્રીત છે. હવે જે સુચ્ય છે તે જળને આકર્ષણ કર્તા છે, અને જળ સુચ્યથી આકર્ષણ થાય છે એવો સર્વાના ભણવામાં જ છે. માટે જુઓ કે જે પૃથ્વીના મીશ્રીત જળ છે તે જળનું સુચ્ય આકર્ષણ કરે છે તેથી તે જળ સુચ્ય લણી ખેંચાય છે, પણ ભેળી પૃથ્વી છે તેને હીધે જળથી ખેંચાઈને સુચ્યમાં જવાનું નથી તેમ પૃથ્વી જળના ભેળી રહેવાથી પૃથ્વીથી નીચે પડી જવાનું નથી જેમકે ચમક પહાણ લોહાની ધાતુને ખેંચી શકે છેજ પણ ચમકની સત્તા કરતાં વધારે વજનમાં લોડું હોય તો તે લોડું પુરણ ખેંચાય નહીં પણ અત્રીક્ષ થઈ રહે. તેમ આ જળ મીશ્રીત પૃથ્વી સુચ્યના આકર્ષણથી અત્રીક્ષ રહેલી છે. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

—[૦]—

કોઈ માહાત્માના વચનનું પ્રશ્ન ૨૬.

રામ નામ સખકો કહે, દલસે કહે ન કોય;
એકવાર દલસે કહે, કોડી યગન ફળ હોય.

અર્થ—હું માહારાજ આ વચન સત્ય હશે કે કેમ તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર ૨૬.

ન્યાસછ—જુઓ ભાઈ એ વચન પરોપકારાર્થે સત્ય છે. ને ફરી વચન છે યથાર્થ સત્ય નથી કેમકે યથાર્થ સત્ય હોય તો ઘણી શંકાઓ છે જુઓ એમ કહું કે રામ નામ સખકો કહે એટલે રામનું નામ તો સહુ કહે છે. પણ ખરા દીલથી કોઈ કહેતું નથી. જે એકવાર ખરા દીલથી કહે તો તેને કોડી (કરોડ) ચણનું ફળ થાય. હવે જે ભાઈ આ વચન પ્રમણે સત્ય હોય તો શું અગળના ઘણા ઘણા ધર્મીજી ને હરીજનો હતા તે શું ખરા દીલથી રામનું નામ લે તેવા નોહોતા ? હતા. તેમ હાલ પણ ખરા દીલથી આખા એક દિવસમાં એકાદ વખત નામ દેનારા શું નથી ? છેજ તેમ છતાં આપણ કેમ અત્યારે મનથી આદરીએ ને ખરું ચિત્ત એટલે ખરા દલથી નામ દેઇએ તો શું ન દેવાય ? દેવાય. જે દેવાય તો એકવાર રામ નામ દીધે કરોડ યગનનું ફળ થાય, અને શું હોય તો આગળના ખરા ધર્મીજી તથા હરીજનો રામ નામ દેતા તેમને

એકવાર રામ નામ દીધે કોટી યજ્ઞના કૃણની પ્રાપ્તિ થતી હતી તો તેઓ યજ્ઞ કતા' તે યજ્ઞ કરવાનું કાંઈજ પ્રયોજન નહોતું વળી ઘણા દીવસ ભાગતા ત્યારે એક યજ્ઞ પુરો થતો ને એક યજ્ઞનું જ કૃણ થતું હતું વળી ઘણું કે દ્રવ્ય વાવરતા હતા ત્યારે યજ્ઞ થતો. ત્યારે તેઓ ખરા દીક્ષથી એકવાર નામ દે તો પછી તેમને દ્રવ્ય ખરચીને અને ઘણા દીવસ ભાગીને યજ્ઞ કરવાની કાંઈજ જરૂર નહોતી. તેમ છતાં તેઓ યજ્ઞ કરતા માટે એમ સમજે કે એકવાર ખરા દીક્ષથી રામ નામ દીધે કોટી યજ્ઞનું કૃણ થાય છે એ વાત ખોટી છે ને રૂચી વચન છે. વળી ખરા દીક્ષથી એકવાર રામનું નામ લેખ્યે ને કરોડ યજ્ઞનું કૃણ થાય તો એક દીવસમાં ઓછામાં ઓછા સો વખત રામ નામ લેખ્યે તો સો કરોડ યજ્ઞનું કૃણ થાય, તો આખી ઉમ્મરમાં વિશેષ નહીં તો દશ વર્ષ સુધી તો નામ લેવાય. જે તેટલા નામ લેવાય તો અસંખ્ય યજ્ઞનું કૃણ થાય, જે અસંખ્ય યજ્ઞનું કૃણ થાય તો ઘણા એક પુસ્તકોમાં એમ લખ્યું છે કે એક યજ્ઞના કરનારને સ્વર્ગની ને ઇંદ્રાસનની પ્રાપ્તિ થાય છે. તો હવે જુઓ કે રામ નામ લેખ અસંખ્ય યજ્ઞનું કૃણ લેનારને તો કેટલાંક ઇંદ્રાસનની પ્રાપ્તિ થાય. આ વાત કેવળ અસંભવિત છે. પણ કેહનારા પુરૂષ શા હેતુથી કહ્યું છે તે સાંભળ.

કુંડળીયો.

ઘણા ભક્તો કહી ગયા, એકવાર કહે રામ,
કોટી યજ્ઞ કૃણ થાય છે, તો શું યજ્ઞનું કામ;
તો શું યજ્ઞનું કામ, નામ એવાં દે કોટી;
કેમ સંભવે વાત, અનુભવે ભાસે ખોટી;
વ્યાસ કહે કરા કયાસ, આશ મેહોટી દીધી છે;
રૂચી થવાને માટે, વાણ કવિયે દીધી છે;

જુઓ ભાઈ જે અજ્ઞાની પ્રાણી રાત દીવસ વ્યવહારમાં કાઢે છે ને એક-પળવારે હરીસ્મર્ણ કરતો નથી તેને રૂચી થવાને અને રૂચી થવાથી હરીસ્મર્ણ કરે એવા હેતુથી કોટી યજ્ઞનું કૃણ થવાની સાલસ્ય દીધી છે. જેમકે બાળકને કહીએ કે તું પેહેલી ચોપડી ઉતાવળો ભણી જઈશ તો તને મેહેતાજીની જગા મળશે. વળી અજ્ઞાની બાળકને વિદ્યા ભણવી તે મહા દુઃખદાયક ભાસે છે ને સ્મરણ તે સુખદાયક ભાસે છે, તેમ અજ્ઞાનીઓને ઈશ્વર સમર્પી નામ ભણવું તે દુઃખદાયક ને નિરુદ્ધ ભાસે છે ને વ્યવહારિક કામ સફળ ને સુખદાયક ભાસે છે. વળી અજ્ઞાનીઓને ઈશ્વર સ્મર્ણ કરવા આશાદ જેવું ભાસે છે. કે ઉદ્યોગ કરવો મુકીને એ સ્મર્ણમાં કયાં વખત ગાળીએ એમ સમજી ઈશ્વર સ્મર્ણ કરતા નથી, માટે તેવા માયા લાભી અજ્ઞાની જુઓ છે તેઓને ઈશ્વર સ્મર્ણ કરવા અઉશદરૂપી છે તે જેમ બાળકને અઉશદ પાછંએ ત્યારે સાકરની કાંકરી બતાવીએ કે લે ભાઈ આ અઉશદ પી જાય તો તને આ સાકર મળે. એમ સાકરની સાલસ્ય આપ્યા વિના તે બાળકરૂપી અજ્ઞાનીઓ અઉશદરૂપી ઈશ્વર સ્મર્ણ અંગીકાર કરે નહીં માટે સાકર રૂપી કોટી યજ્ઞનું કૃણ બતાવેલું છે. એજ તમારા ખુનો ઉત્તર છે.

જીવ શીવ વિશે પ્રશ્ન ૨૭.

દાહરો.

જીવ શીવ થાએ નહી, શીવ અને નહિ જીવ;
શીવ અને તે જીવ નહિ, જીવ અને નહિ શીવ.

અર્થ—હું બાહ્યારાજ જે જીવ છે તે શીવ થાય નહી, ને જે શીવ છે તે જીવ થાય નહી, જે જીવ શીવ થાય તે તે જીવ હોયજ નહી, શીવ હોય તે જ તે શીવ થાય, વળી શીવ છે તે જીવ થાય નહી. જે શીવ જીવ થાય તે તે શીવ હોયજ નહી. જીવ હોય તેજ તે જીવ થાય. તે વિના જીવ તે શીવ થાય નહી ને શીવ તે જીવ થાય નહી. જેમકે કાકરો તે પાણી થાય નહી, ને પાણી તે કાકરો થાય નહી આ વિશે ઉત્તર કરો.

ઉત્તર ૨૭.

વ્યાસજી—શુઓ ભાઈ જે જીવ દશાને પામ્યા તેને જીવ કહીએ છીએ પણ સરવે જ્યેતન્યવાન આત્મા છે તે આત્મા પરમાત્માની ગતી છે એટલે પરમાત્માનો અંશ છે. જેમ સમુદ્રનું સ્થિત જળ અને સમુદ્રના ઉપરના ભાગનું તરંગ જળ એટલે વાયુના સ્પર્શ વડે વિકાર પામેનું જળ તે તરંગ જળ છે, તે જળ તરંગ થયેલે સમે ઉછળી સમુદ્રની હૃદ બાહ્યાર નીકળીને મીઠાના ચારડા (એટલે મીઠું) પાકે છે તે મીઠાના ચારડા) હોય છે તેમાં જાય છે તે ચારડાઓમાં તે જળ સ્થંભી રહેવાથી પછી તે જળ ડૂરિને તે જળના મીઠાના કાકરો થાય છે, જે હવે જે તરંગ જળ તે પણ જળનો ભાગ છે પણ તે જળ વિકાર વાસના સહીત છે વિકાર તે વાયુથી ભેળ થયેલું એટલે વીકાર પામેનું, અને વાસના સહીત તે ઉછળવાની ને જોર કરી સમુદ્રની બહાર નીસરી જવાની ધુન્ધા સહીત તે વાસના સહીત છે, તે તરંગ જળ વીકાર વાસના સહીત છે તેથી તેનું મીઠું થાય છે ને કાકરો રૂપ અને છે. ને સમુદ્રમાં નીચિના ભાગનું જે સ્થીર જળ એને વાયુ સ્પર્શ કરી શકતો નથી તેથી તે જળ વિકારવાન નથી ત્યારે તે જળનો તરંગ ઉઠે નહી ને તરંગ ઉઠે નહી તે તેનો કાકરો બંધાય પણ નહી, એ રીતે જે સત્ય સ્થીતિના શીવ (પરમાત્મા) તે શીવને વાયુ સ્પર્શરૂપી જે માયા તે સ્પર્શ કરી શકતી નથી તેથી તે સ્વરૂપને વાસના પણ થતી નથી, માટે તે શીવ કોઈ કાળે જીવ થતા નથી. અને તે શીવની જે જ્ઞાન ગતી, ગતી એટલે જેમ સમુદ્રના ઉપરના ભાગનું જળ તેનું નામ તે જળ છે પણ તેને તરંગી જળ કેહેવાય છે. તે તરંગી જળ એજ સમુદ્રના જળની ગતી છે તે ગતી જળ ચારડામાં જવાથી તે ગતી જળના કાકરો બંધાય છે. તેમ જે શીવની (પરમાત્માની ગતી) ચારડારૂપી માયાએ ભેળ થવાથી તેનો કાકરો બંધાય છે. કાકરો બંધાયા રૂપી તે માયા મીઠીત હેલવાળા થાય છે ને જીવ કેહેવાય છે, તે જીવ શીવનો અંશ છે. જેમ સમુદ્રના નીરવિકારી જળનો ભાગ તરંગ જળ તે પણ જળનો અંશ છે તેમ જીવ (આત્મા) તે પણ શીવનો (પરમાત્માનો) અંશ છે,

માટે તે જીવ શીવ થઈ શકે છે જેમ કાકરાડપ મીઠું જે થયું તે જળ, થઈ શકે છે, એ રીતે જીવ શીવ થઈ શકે છે ને શીવનો આશ જીવ થાય છે. પણ સુધ્ધ શીવ તે જીવ થતો નથી.

જીસાશુ—હું માહારાજ આ ઉપરથી તો એમ સીધું થાય છે કે બ્રહ્મવાદીનું કેહેવું સર્વ ખલવિદ બ્રહ્મ એટલે સઘળું બ્રહ્મ છે એ સત્ય થાય છે. કેમકે સમુદ્રનું સ્થિત જળ અને તેનું તરંગ જળ તે જળમાં કંઈ ભેદ નથી. જળ તો એકજ છે ત્યારે સહુ શીવજ છે એમ સીધું થયું. મારે આ ઠેકાણે તમારો દ્વેતભાવ અસત્ય થાય છે. કેમકે જેમ દીપક અને દીપકનો પ્રકાશ તેમાં કંઈ ભેદ નથી એકજ છે એમ સર્વ બ્રહ્મ છે એ સીધું થાય છે.

વ્યાસજી—જે ભાઈ અવિવેક દ્રષ્ટીએ તો તે સર્વ જળ એક ભાસે છે પણ જીણા વીચારે ને વિવેક દ્રષ્ટીએ જુદુ છે એમ તરત જણાશે, જેકે જળ નામે નામ એક છે, જળ રૂપે રૂપ એક છે પણ તેમાં કેટલો ભેદ છે. તે જેકે પેશાબ છે તે પણ જળ છે ને ગંગાજળ તે પણ જળ છે. હવે એ પેશાબ જળ જીણી દ્રષ્ટીએ રૂપમાં ભેદએ તો ગંગાજળ કરતાં જાડપણામાં છે, ગુણમાં જે ભેદએ તો ખારાશ છે. વિકારમાં ભેદએ તો જીવ્યારવાદમાં કરાગો ઉપજવડું છે. અને ગંગાજળ જીણી દ્રષ્ટીએ ભેદએ તો રૂપમાં પાતળાશ છે, ગુણમાં ભેદએ તો આતસ સંભાવતા છે. અને જીવ્યારવાદને હર્ષ ઉત્પન્ન કરતા છે. એ રીતે જળ નામે નામ એક છે પણ ભેદ છે. જેમકે નામથી પણ નામ એક છે દહનમાં ભેદએ તો સર્વ પશુનો દહન પંચભુતોથી પણ એક છે. પણ વિવેક દ્રષ્ટિએ ભેદએ તો ગાય તે પણ પશુ છે, ને ગધેડી તે પણ પશુ છે, હાથી તે પણ પશુ છે, ને સસલું તે પણ પશુ છે, પણ તે પશુઓના કરેલરમાં તથા ગુણમાં તથા કાર્યમાં ઘણાજ ભેદ છે. એ ભેદ ભેદએ નહીં ને અવિવેક શાખીએ તો ગધેડી પણ સેવા કરવા ચોંચ થાય. વળી સ્ત્રી નામે એક છે, તેમાં વિવેક વિના સૈ સ્ત્રીએ એક છે એમ સમજાએ તો માતા બેન ભાણેજ સ્ત્રી વિગેરે એક વાણી અનીતી કરાય. તેમાં કંઈ શંકાય નહીં, મારે વિવેક દ્રષ્ટીએ ભેદએ તો ભેદ છે તે તારાથી સમજાશે. વળી તે કહ્યું કે દીપક અને દીપકના પ્રકાશમાં કંઈ ભેદ નથી પણ જે તેમાં પણ ભેદ છે, કે જે દીપક છે તે દહન કરી શકે છે ને દીપકની ગતી જે પ્રકાશ તે દહન કરતા નથી અને દીપક અને દીપકનો પ્રકાશ કંઈ છુટા નથી સળંગ શુર છે. પણ તે પ્રકાશ દહન કરતા નથી મારે જે પ્રકાશ તે કંઈ દીપક નથી તેમ તે પ્રકાશ દીપકથી જુદા નથી, પણ દીપકમાં ને દીપકના પ્રકાશમાં ભેદ છે તે વિવેક દ્રષ્ટિથી જણાય છે. જેમ દુધમાં પાણી ભગેલું હોય તે અવિવેક દ્રષ્ટિવાળાને આલમ પડે નહીં તેમ તે દુધ પાણી જુદુ પાડી શકે નહીં. પણ હંસરૂપી જે વિવેકી છે તે દુધમાં પાણી મળી ગયેલું સળંગ સુત્ર હોય છે પણ દુધને અને પાણીને જેમ હંસ જુદુ સમજે છે જાણે છે ને જુદુ કરી શકે છે તેમ વિવેકી જુદુ સમજે છે જાણે છે ને જુદુ કરી શકે છે. એ રીતે જે વિવેકી જ્ઞાની છે તે સળંગ સુત્ર છતાં પણ વિવેક વડે જુદુ સમજી શકે છે ને જુદુ દરજાવી શકે છે. મારે જે શીવમાં ને શીવની ગતીમાં ભેદ છે તેમ જીવને શીવ સ્વજાતી છે પણ તે જીવને શીવ જુદા છે. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

ભગત ભગવાનનો દેહ તે વિશે પ્રખ્યુ ૨૮.

હાહરો.

ઉંચ થઈને ના ભજે, આન્ડાળ સરખો તેહ;
નીચ થઈ મુજને ભજે, તે જાણ મમ દેહ.

અર્થ— હે માહારાજ અરજીન ગીતામાં ભગવાને એમ કહ્યું છે કે ઉંચ કુળનો કોઈ પ્રાણી હોય પણ મને ભજતો નહોય તો તે આન્ડાળ સરખો છે. અને કોઈ નીચ કુળનો પ્રાણી હોય પણ તે મને ભજતો હોય તો તે મહારો દેહ છે. એમ કહ્યું છે. તે ઉપરથી ઘણી શંકાઓ થાય છે, કે કેમ અનામીક જાતી હોય અને તે શત દીવશ હરીરમણ કર્તો હોય તો તે પ્રાણી ભગવાનના વચનથી ભગવાનનો દેહ છે એમ થયું. તો પછી તે અનામીકને આપણ અડકીએ તો તે અડકવાથી કાંઈ બાધ નથી, કેમકે તે તો ભગવાનનો દેહ છે, અને ભગવાનનો દેહ તે તો મહા પવિત્ર છે, તો તે નિચ જાતીને અડકવાનો બાધ રહેા નહીં, એમ સીધ થાય છે. આ વિશે ખુલાસો કરો.

ઉત્તર ૨૮.

વ્યાસજી—જો ભાઈ, ભગવાનના વચનનો હેતુ સમજશ તો વિવેક જણાયો. જો કે ભગવાને તો એમ કહ્યું કે નીચ થઈ મુજને ભજે તે જાણ મારો દેહ. એટલે જોકે જે અનામીનો આત્મા જે ચૈતન્ય તે કર્મે કરીને નીચ દેહમાં પડવાથી નીચ ગણાયો છે પણ તે આત્મા ભગવાનને ભજે તો તે આત્મા ભગવાનનો દેહ છે. કાંઈ નીચના દેહને પાતાનો દેહ ભગવાને કહ્યો નથી. જોકે ભગવાનનું ભજન કરે છે તેજ ચૈતન્ય આત્મા છે તે કરે છે કાંઈ જોળીયું કરતું નથી, જો જોળીયું કરતું હોય તો જોળીયામાંથી આત્મા નીકળી ગયા પછી જોળીયું કેમ ભજન કરતું નથી. જોળીયું તો જડ માટે જોળીયું ભજન કરતું નથી. ફક્ત આત્મા ભજન કરી શકે છે તે ભજનના કરનારને એટલે ભજન કરનારો જે આત્મા તેને ભગવાને પાતાનો દેહ કહ્યો છે કાંઈ જોળીયાને કહ્યો નથી. માટે અનામીકનું જે જોળીયું તેને અડકાય નહીં. ને ભજન જે આત્મા કરતો હોય તે આત્મા ભજન કરવાથી ભગવાનના દેહ જેવો પવિત્ર છે તે આત્માને અડાય, પણ તે આત્મા અડવા જેવો પદારથ નથી કે તેને અડી શકીએ અને નીચ જોળીયામાં ભજવાવાળો આત્મા છે તે આત્માને ભગવાનના દેહ રૂપી પવિત્ર ગણી અંગીકાર થાય પણ જોળીયાને પવિત્ર ગણાય નહીં. તેમ તે અંગીકાર થાય નહીં. જેમકે કોઈ નીચના ચુલામાંનો અડી અંગીકાર થાય એટલે લેવાય, પણ તે ચુલો અંગીકાર થાય નહીં એટલે તે ચુલો ઉપર રંધાય નહીં. તેમ અંગી રૂપી આત્મા તે ભજન કરતો હોય તો તે આત્માને અડાય પણ તે અડવા જેવું પદારથ નથી ને ચુલારૂપી જે દેહ તે દેહને અંગીકાર થાય નહિ એટલે અડાય નહિ, એ રીતે નીચ થઈ મુજને ભજે તે જાણ મમ દેહ એમ ભગવાને કહ્યું છે આ રીતે સવળ સમજશ તો વિવેક રહેશે ને

વચનના ભાવાર્થને સમજ્યા રીતિથી ફક્ત વચન ને બાજી રહિશ તો અવિવેક થઈ જશે ને અવિવેક થવાથી અધર્મ થઈ જશે. માટે જે જે વચનો હોય તે તે વચનોને વિવેકથી સમજવું તો યથાર્થ વચનોનો હેતુ જણાશે, એજ તારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

સંવત ૧૯૪૫ ના માગસર વહી ૭ ને ફીવસે કરીયા મીસ્ટ્રી ચકુભાઈ હાઉ-સાએ વ્યાસજી વલ્લભરામને ઘેર આવીને પ્રશ્ન પુછ્યું.

નામ રૂપના નાશ વિશે પ્રશ્ન ૨૯.

દાહરો.

ઘણી જગ્યાએ સાંભળ્યું, નામ રૂપ છે નાશ.
જ્ઞાનરૂપ જ્યાં ગાઓછો, તે મીથ્યા અભ્યાસ.

અર્થ—હું માહારાજ તમોએ ભાવાર્થ પ્રકાશ અર્થમાં એમ કહ્યું છે કે જ્ઞાન રૂપરૂપે આકારવાળા પરમાત્મા છે. તો જ્ઞાનરૂપ તે પણ રૂપ થયું, ને પરમાત્મા તે નામ થયું. તે નામ રૂપનો તો નાશ છે એમ ઘણાં શાસ્ત્રાધારિ વિદ્વાનોના મુખથી સાંભળ્યું છે ત્યારે તે વિદ્વાનોનું કહેલું ખરું કે તમારું કહેલું ખરું.

ઉત્તર ૨૯

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ આગળના મોઢોટા પુરૂંશો ઘણાં પુસ્તકોમાં નામ રૂપના નાશ છે એમ લખી ગયા છે તે ખરું છે પણ તે પુરૂંશો કીયા નામ રૂપના નાશ લખી ગયા છે તે સમજો, જોકે જે આ માયાનો દેહ થયો તે દેહના નામ ઉપર જે બીજું નામ આરોપણ કર્યું તે નામનો નાશ છે. કેમકે દેહ નાશવાન છે તો તે દેહ ઉપર જે બીજું નામ ધારણ કર્યું તેનો નાશ છે. એટલે નાશ માનવાપણ છે પણ તે નામનો નાશ નથી, જોકે તમારા દેહનું નામ ચકુ તે તમારો દેહ જવાથી તમારા દેહના ઉપારના નામનો નાશ થયો. પણ કોણ બીજા દેહનું નામ ચકુ હશે તે કાંઈ તમારું ચકુ નામ નાશ થવાથી બીજાનું ચકુ નામ નાશ થયું નથી. કદી તેવા બધા ચકુના નામોવાળા દેહોનો નાશ થશે પણ ચકુ નામનો નાશ થવાનો નથી, કેમકે ચ-અને-કુ-અં જેઉં અક્ષર નાશ થવાના નથી, જે તે અક્ષરોને નાશવાન કહેશે તો તે સંભવશે નહિ કેમકે, ક-અ-ગ-ઘ વિગેરે જે અક્ષરો છે તે નાશ થાય તો તેનું નામ અક્ષર એટલે નાશ ન પામે તેને અક્ષર કહેવાય છે તેથી તે અક્ષરનો નાશ નથી માટે નામનો નાશ કોણ કાળે નથી. વળી નામનો નાશ કહીશ તો આત્મા એ પણ નામ છે તે આત્માનો નાશ કોણ કાળે નથી. જે આત્માનો નાશ કહેશે તો વેદશાસ્ત્ર વીગેરે ઘણાં ગ્રન્થોમાં આત્માને અવિનાશી કહેયો છે. તેથી આત્માનો નાશ સંભવશે નહિ. તેમ છતાં નાશ કહેશે તો વેદશાસ્ત્ર જુદાં થઈ જશે, વળી અવીનાશી જેને કહેશે તે અવીનાશી તે પણ નામ છે જુઓ તે નામનો નાશ સંભવે નહીં

કેમકે અવીનાશી એટલે નાશ ન પામે તે અવીનાશી છે, માટે નામનો નાશ સંભવતો નથી, ને જે વસ્તુનું જે નામ છે તે નામ ઉપર બીજું નામ આરોપણ કર્યું તે નામ તે વસ્તુથી જુદું પડે છે. (છુટાપણ) થઈ જવાથી તે વસ્તુમાંથી તે નાશ પામે છે, તે સત્ય છે, પણ નામ માત્ર નાશ જે કોઈ સમજે છે તે કેવળ અજ્ઞાની છે.

હવે રૂપના નાશનું જે કહે છે તે પણ ખોટું છે. જો કે વેદમાં બ્રહ્મને જ્ઞાન રૂપ ચૈતન્યરૂપ આનંદરૂપ એમ રૂપ રૂપ શબ્દ કહ્યા છે, તો બેકે તે રૂપનો નાશ હોય તો પછી અવીનાશી વસ્તુ કોઈજ રહી નહીં, કદી રહેતી નથી એમ કહેશે. તો વેદમાં બ્રહ્મને સચ્ચીદાનંદ કહે છે એટલે સત્ કહે છે તે સત્ કોને કહે છે કે જોના કોઈ કાળે નાશ નહિ તેને સત્ કહે છે. તે સત્ રૂપ જે બ્રહ્મ તે સત્ રૂપનો નાશ કોઈ કાળે હોય નહીં. માટે રૂપ માત્રનો નાશ કહે છે તે પણ ખોટું. ને જે કોઈ રૂપનો નાશ કહે છે તે માયાના રૂપમાંથી થયેલાં રૂપને નાશ કહે છે. તેમ છતાં જે નામરૂપ માત્રનો નાશ કહે છે તે કેવળ અવિચારે એ તરફી વચન સાંભળવાથી નાશ કહે છે.

ભગવાનને થાળ ધરવા વિષે પ્રશ્ન ૩૦.

હે મહારાજ તમે તથા ઘણાએક ધર્મીઓ ભગવાનને ભેજન સાફ સારી સામગ્રી કરવી ને ધરાવવી એમ ઉપદેશ કરે છે. ઠાકોરજી તો ખાતાએ નથી, ને ઘરમાં જેટલા માણસ હોય તેટલાં જ હોસાળ ગણીને સરવે હરીજનો સામગ્રી કરે છે. ઘરમાં પંદર પ્રતીમા હોય પણ તેવી પેસાભારે સામગ્રી કોઈ ગણતું નથી, ને પોતાને સાફ કરે છે કેમકે ઠાકોરજી તો જમતા નથી ત્યારે એવી સામગ્રી કરવી ને ઠાકોરજીને ધરવી એ ધર્મી કાણાં કે શી રીતે ?

ઉત્તર ૩૦.

ન્યાસજી—જુઓ ભાઈ આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપે કરીશું તો તમને સ્વાસ્થ ભાસશે, તેમ છતાં સંક્ષેપે કહીએ છીએ. જુઓ કે આગળના મહોદા પુરુષો ભગવાનને ભોજન ધરવાનું કહી ગયા છે તે આપ હેતુથી કે ભગવાન નીમીત્ત સામગ્રી કરી ભગવત નામ જેમાં આરોપણ થતું હોય ત્યાં તે સામગ્રી દરસાવવાનીને ભગવાનનું રૂપ જે બ્રહ્મણે તેમને અર્પણ કરવું. એટલે તે બ્રહ્મણે આરોગે, તેથી ભગવાન આરોગ્યા એમ જરૂર જાયું. અને તે દેવાર્પણ નેવેદ બ્રહ્મણનેજ અર્પણ કરવાનું મનુસ્મૃતિના ત્રીજા અધ્યાયના એકસોને અઘ્રવીસમા શ્લોકમાં દેવ પીયુને આપવા લાયક વસ્તુ બ્રહ્મણને અર્પણ કરવી અર્થાત્ દેવ પીત્રી લેવા કે ખાવા આવતા નથી, માટે દેવરૂપ જે બ્રહ્મણ તેને દેવું. એટલે ભગવાન જમ્યા એમ થાય છે. અને જે જે પદાર્થ દેવાર્પણ કે કૃષ્ણાર્પણ થયેલાં પદાર્થોના બ્રહ્મણ વિના બીજી વસ્તુને ભોક્તા થવાનો અધીકાર નથી. અને દેવાર્પણ ભોજન જે કર્યું હોય તે ભોજનથી બ્રહ્મણ ત્રસ થાય તોજ પ્રશ્ન ત્રસ થાય છે. ને બ્રહ્મણ ત્રસ થયા વિના ભગવાન ત્રસ થતા નથી તે વિશે દ્રષ્ટાન્તઃ એકવાર પાર્વતી વિરજુ નારાયણને ભાવન પવાથી તે સમે

વિશ્વભી પાર્વતીનું જ્ઞાન ભેવા સાથે હૃદયીને કહ્યું કે હે પાર્વતી એક દીવસ અમોને જન્મવાને તેડે; ત્યારે પાર્વતીએ કહ્યું કે ભલે માહારાજ, ભલે આપણે ત્યાં પધારીએ. ત્યારે ભગવાને કહ્યું કે થજ સંધરો તો હું ત્રસ થઇશ. પાર્વતીએ કહ્યું ભલે, એ વધશે તો તમારે છડે બધાવીશું. એમ કહી પાર્વતી ગયાં. અને તે વાત માહારાજને કહી તેથી માહારાજે કહ્યું કે ભલે પછી બીજે દીવસે પાર્વતીએ સવાસો માણસ જન્મે એટલી સામગ્રી કરી, પછી પ્રભુ જન્મવાને પધાર્યા; ત્યાં પાર્વતીએ પ્રેમ પુર્વક પીરસ્થું. તે પછી આમના લેખ પ્રભુ જન્મવા લાગ્યા ને જેમ જેમ જન્મે જાય છે તેમ તેમ પાર્વતી પીરશે જાય છે એમ કરતાં કરતાં સો માણસની સામગ્રી પ્રભુ આરોગી ગયા ત્યારે પાર્વતીએ જણ્યું જે રસોધ પુરશે ને માહારી હલકાર્થ થશે. એમ ગભરાઈ એકાન્ત માહારાજની પાસે જઈ માહારાજને કહ્યું કે હે માહારાજ સો માણસની રસોધ તો પ્રભુ આરોગી ગયા હવે પચીસ માણસની સામગ્રી રહિ છે તે પણ જમીજશે પછી શું પીરશીશું. આ તો આપણે જવા જેવું થયું. તવ માહારાજે કહ્યું કે જાઓ કોઈ એક બ્રાહ્મણને લાવી જમાડી દો. એટલે પાર્વતીએ એક બ્રાહ્મણને લાવી સોજન કરવા બેસાડ્યો ને જ્યાં તે બ્રાહ્મણ ત્રસ થયો કે પ્રભુને હોટકાર આપ્યા ને પ્રભુ હાથ ધીમને ઉઠ્યા, એટલે પાર્વતી કહે કે અરે માહારાજ હજીતો જાઓ. ત્યારે ભગવાને કહ્યું હે પાર્વતી. મહાર્ ૩૫ જે બ્રાહ્મણ તે ત્રપ્ત થયો એટલે હું ત્રપ્ત થયો. એ બ્રાહ્મણને જન્મવાની સત્તા રહી નહીં એટલે મહારી સત્તા જમી એવી નથી. અર્થાત બ્રાહ્મણ ત્રપ્ત થવાથીજ હું ત્રપ્ત થાઉં. તે વિના હું ત્રપ્ત થતો નથી. અને મને ધરેલી સામગ્રી બ્રાહ્મણને જન્મતાં વધે તેની પ્રસાદી લે તે પ્રસાદ છે. બાકી દેવાર્પણ કે કૃષ્ણાર્પણકરેલું પ્રસાદ કહી પોતે ત્રપ્ત થાય છે, તેને દેવરણીયને અજ્ઞાની ભણવું અને જે પ્રાણી દેવને થાળ ધરાવે તેણે તે પ્રસાદ બ્રાહ્મણને આપવો એમ પ્રભુએ પાર્વતીને ઉપદેશ કર્યો. તેવોજ રીતે મનુષ્ય મનુષ્યતિના ત્રીજા અધ્યાયના ૧૨૮ માં શ્લોકમાં પણ કહ્યું છે.

માટે દેવના નીમીત્ત જે સામગ્રી કરી હોય તે બ્રાહ્મણને અરપણ કરવાથી દેવતા વિશ્વ વિભેરે ત્રપ્ત થાય છે. એ વાત યથાર્થ છે. બાકી જે પ્રાણી દેવ નીમીત્ત સામગ્રી કરી પોતાને કામે લગાડે છે તે સામગ્રી કેાલ કાળે પ્રભુને અરપણ થતી નથી, માટે થાળ ધરાવનારે કાકારને ધરાવી બ્રાહ્મણને અર્પણ કરવું તેણે કરીને વિનું દેવતા ત્રપ્ત થાય છે. અને જે પોતાને કામે લગાડે છે તે દેવતાને રણીયા થાય છે. અને આજે થાળ ધરાવીને તે બ્રાહ્મણને જમાડવો આ રીતે જે કરે તેનું નામ થાળ ધરી સમજવું. એ રીતે અમો તથા થજા સમજેલા પુરૂષોનો કેહેવાનો હેતુ છે.

સંવત ૧૯૪૫ ના પોસ મુદી ૬ ને દીવસે મારવાડી સોની શબ્દશામ વસ્તી શામ સ્વસ્થાન મારવાડમાં પાલી. હાલ અમદાવાદના નીવાસીએ બા-
પ્રભુ જલ્લભરામને પ્રજ્ઞ પુજ્યું.

બ્રાહ્મણ વિશે પ્રખ્ય ૩૧.

હેહરો.

બ્રાહ્મણ બ્રાહ્મણ રો કહે, ગુરુ બ્રાહ્મણ તેહ;
રાષ્ટ્રી બ્રાહ્મણ બ્રાહ્મણ, તે રાષ્ટ્રો સંદેહ.

હે માહારાજ તમે બ્રાહ્મણના મહીમા જ્યાં ને ત્યાં વધારો છો ને લખી ઉપમા આપો છો અને ત્યાગીનામહીમા થરાડો છો, માટે માહારાજ પ્રશ્ન એટલું છે કે બ્રાહ્મણ કેને માનવા ને બ્રાહ્મણ રાષ્ટ્રી બ્રાહ્મણ.

બ્યાસજી—

શ્લોક.

જન્મનાજાયતેષુદ્ધ શ્રદ્ધારાદ્વીજમુચ્યતે

વેદાભ્યાસેભવેત્તવિમ્ બ્રહ્મજાનાતીબ્રાહ્મણઃ ॥

મતલબ સહીત, અર્થ. જુઓ ભાઈ આ શ્લોકના પેહલા ચરણમાં એમ કહ્યું છે કે, આજના યુગમાં બ્રાહ્મણનીથી જે જન્મ ઉત્પન્ન થયો તે જન્મને ઉપવિત શ્રદ્ધાર ન થયો હોય તથા તેણે વેદાભ્યાસ ન કર્યો હોય તો પણ તે બ્રાહ્મણનીના મહીમાયે કરીને જનમ્યા તે વારથી મુદ્ધ છે, અને તે મુદ્ધ ગણાય છે. અને બીજા ચરણમાં એમ કહ્યું કે ઉપવિત તથા ઉપવિતની સાથે દ્વીજના ઇ કર્મના અધીકાર થાય છે ત્યારથી તે દ્વીજ ગણાય છે. અને ત્રીજા ચરણમાં એમ કહ્યું કે વેદાભ્યાસ કરે તો તે વિમ્ ગણાય છે. ને ચોથા ચરણમાં એમ કહ્યું કે બ્રહ્મને (પરમાત્માને) યથાર્થ જાણે તે બ્રાહ્મણ ગણાય છે. માટે જુઓ ભાઈ જે બ્રાહ્મણનીથી થયેલાને બ્રહ્મનું જ્ઞાન થાય તેને બ્રાહ્મણ માનવા તથા જાણવા.

રાજરામ—હે માહારાજ અમારા ગુરુજીવું એમ કેહેવું છે કે સ્નાન સંધ્યા જપ હોમ એવાં એવાં ઇ કર્મ કરે તેને બ્રાહ્મણ જાણવો.

બ્યાસજી—જુઓ ભાઈ તમારે જે ઇ કર્મ કહેવાની ઇચ્છા છે તે ઇ કર્મના શ્લોક તમને કહી બતાવું છું.

શ્લોક.

જ્ઞાનં સંધ્યા જપં હોમં સ્વાધ્યાયં પીતૃ તર્પણં ।

સર્વેષાંચૈવ દ્વિજાણાં શુદ્ધકર્માણિ દીનેદીને ॥

જુઓ ભાઈ આ શ્લોકમાં સ્નાન ૧) સંધ્યા ૨) ગાયત્રી જપ ૩) હોમ ૪) સ્વાધ્યાય ૫. અને પીતૃ તર્પણ ૬) આ ઇ કર્મ દ્વીજનાં છે, બ્રાહ્મણના નથી. અને બ્રાહ્મણનાં ઇ કર્મ મનુસ્મૃતિમાં પેહલા અધ્યાયના ૮૮ આ શ્લોકમાં છે તે બો.

શ્લોક.

અધ્યાપનમધ્યયનં યજનંયાજનંતથા ।

દાનંમતિગ્રહંચૈવ બ્રાહ્મણાનામકલ્પયત્ ॥

બળી હસમ અધ્યાયને પચ્ચેતરમે શ્લોક, તેમાં પણ આ શ્લોકમાં હસમ મેમણે કહ્યું છે કે

શ્લોક.

અધ્યાપનમધ્યયનં યજનંયાજનંતથા ।

દાનંપ્રતિગ્રહચૈવ પદકર્માણીપ્રજન્મનઃ ॥

આ બંનેનો અર્થ વેદ ભણવો ૧) વેદ ભણાવવો ૨) યજ્ઞ કરવો ૩) તથા યજ્ઞ કરાવવો ૪) દાન આપવું ૫) દાન લેવું ૬) આ છ કર્મ આશ્રમનાં છે. અને સ્નાન સંધ્યા આદિ જે છ કર્મ કહ્યાં તે દ્વીજનાં છે. અને આશ્રમને દ્વીજનાં છ કર્મ કરવાની જરૂર નથી તેમ છતાં હરે તો તેને હરકત નથી, પણ જે અહમને યથાર્થે જાણુ છે તેણે જે આશ્રમ તેને દ્વીજનાં છ કર્મ બંધન કરતા નથી. માટે અહમને જાણનાર જે આશ્રમ તે કર્મ કરનારના કરતાં શ્રેષ્ઠ છે. તે વિશે મનુસ્મૃતીમાં પેહેલા અધ્યાયના સાતમાજુથા શ્લોકમાં કહ્યું છે કે,

શ્લોક.

બ્રાહ્મણેષુ ચ વિદ્વાસો વિદ્વત્કૃતવુદ્ધયઃ ।

કૃતવુદ્ધિયુઃ કર્તારઃ કર્તૃષુ વ્રહ્મવેદિનઃ ॥

અર્થ. આશ્રમમાં શ્રેષ્ઠ વિદ્વાન (વેદશાસ્ત્ર જાણનાર) અને વિદ્વાનશ્રી શાસ્ત્રોમાં કહેલાં કર્મ જાણનાર અને કર્મ જાણનાર કરતાં કર્મ કરનાર શ્રેષ્ઠ છે, અને કર્મ કરનારના કરતાં અજ્ઞાની (અજ્ઞને યથાર્થ જાણનાર) શ્રેષ્ઠ છે.

અર્થાત્ ભુવ્યઃ કે મનુષ્યે વિદ્વાન. તથા કર્મ જાણનાર, અને કર્મ કરનાર, અને જ્ઞાની, આ રીતે બેઠા બેઠા પાડીને કહ્યાં. જે કર્મ કરનાર કર્મ કરે છે તેથી તેને કર્મ કરનાર કહ્યાં. અને અજ્ઞાની એટલે અહમને જાણવાવાળો કર્મ કરનારથી બુદ્ધ છે માટે તેને બુદ્ધ કહ્યો. તેથીજ ઉચાક જણાય આવે છે કે જ્ઞાની જ્ઞાનવાન છે, પણ તે કર્મ કરનારો નથી. એટલે તે જ્ઞાની કર્મ કરતો નથી. તેમ છતાં જ્ઞાનવાન છે. તે શ્રેષ્ઠ છે, એમ કહ્યું. માટે જે કર્મ કરનારો જ્ઞાની હોત તો તેને જ્ઞાની કહેત, પણ તે કર્મ કરનારો જ્ઞાની નથી. ફક્ત કર્મ કરી જાણનારો છે. માટે કર્મ કરનાર કહ્યો. અને જ્ઞાની જ્ઞાનવાન છે માટે તેને જ્ઞાની કહ્યો. તે જ્ઞાની કોઈ કર્મ કરવાવાળો નથી; જે તે કર્મ કરવાવાળો હોત તો, કર્મ કરનારાનાથી જ્ઞાનીને બુદ્ધ પાડીને શ્રેષ્ઠ કહેત નહીં. માટે જ્ઞાનીને કર્મ બંધન કરતા નથી. અને જ્ઞાની દ્વીજનાં કર્મ કરવાને બંધાયેલો નથી. અને તે દ્વીજના કર્મ કરવા બંધાયેલો હોત તો તે દ્વીજજ કહેવાત. ને અહમને જાણનાર આશ્રમ (એટલે જ્ઞાની) તે જ્ઞાનીને કર્મ કરનારથી બુદ્ધ પાડીને કેરત નહી. અને જે છ કર્મ દ્વીજનાં બતાવ્યાં કે સ્નાન સંધ્યા ગાયત્રી જપ વીગરે જે છ બતાવ્યાં તે છએતુ નામ કર્મ છે તે કર્મ જ્ઞાનવાનને બંધન કરતાં નથી. તે વિશે વિચાર સાગર પ્રથમા કરતાં નીસ્વયદાસે પણ કર્નવું બંધન કરેતું છે. માટે જેને અહમને જ્ઞાન છે તે આશ્રમ છે તેને તથા જે સ્નાન સંધ્યા ગાયત્રી જપ વીગરે કર્મ કરવાને બંધાયેલા છે એમ કહેછે. તે તથા હજી આશ્રમમાં કે દ્વીજમાંજ સમજાયા નથી. ફક્ત દેશની રૂઢી પ્રમાણે આશ્રમથી ઉત્પન્ન થયેલાને આશ્રમ કહેલો છે. પણ આશ્રમમાં તો ચાર પ્રકાર છે. એક તો જનમયા ત્યારથી આશ્રમ કહેવાય છે.

બીજી જનોઇ રીધી તો પણ આઠાણ કેહેવાય છે. ત્રીજી વેદાધ્યાયથી પણ આઠાણ દશની રૂઠી પ્રમાણે કેહેવાય છે. ચોથું આઠતું જ્ઞાન થાય છે તો પણ આઠાણ કેહેવાય છે. એ તો દશની રૂઠી પ્રમાણે કેહેવાય છે. જેમકે કોઈ બે આઠાણ કોઈ બીજી વસ્તુને ત્યાં જમવા જતા હોય તે વેળા કોઈ એમ પુછે કે તમારે કોનામાં જમવા જવું છે ? ત્યારે તે આઠાણ એમજ કેહેશે કે શુદ્રમાં જમવા જવું છે. જુઓ હવે તે વાણીઆને ઘેર જમવા જતો હોય તો પણ શુદ્રમાં જવું છે એમ દશની રૂઠી પ્રમાણે કેહે છે. પણ તે વાણીયા શુદ્ર બાતી નથી, વૈશ બાતી છે તેમ છતાં હાલની રૂઠી પ્રમાણે ક્ષત્રી, વૈશ, તે સઘળાને સરવે શુદ્ર કેહે છે. પણ કોઈ વગ પાડીને ક્ષત્રી કે વૈશ એમ કેહેતું નથી. તેમજ આઠાણમાં પણ દ્વીજ હો કે વિષ્ણુ હો પણ બધાને દેરા રૂઠી પ્રમાણે આઠાણ કેહેવાય છે. તેથી તમે એમ સમજો છો કે દ્વીજ એટલે આઠાણ અને આઠાણ એટલે દ્વીજ એમ સમજીને દ્વીજનાં છ કર્મ તે સર્વને કરવાનાં સમજો છો. પણ જુઓ કે જે દ્વીજનાં છ કર્મના જે શ્લોક છે તેમાં સાફ દ્વીજ શબ્દજ લખ્યો છે. ને આઠાણનાં જે છ કર્મ, મનુના બે શ્લોકમાં જુઓ, કે સાફ આઠાણ શબ્દ લખ્યો છે. તેમ છતાં આંખો મીચીને શા સાફ ક્રક ક્રક કરે છે?

રાજારામ—હો આહારાજ તમે સંધ્યા બીગરે જે છ કર્મ દ્વીજનાં કોહો છો પણ મનુસ્મૃતિનાં બીજા અધ્યાયના એકસો ને ત્રીજા શ્લોકની ટીકા જુઓ ! એમાં એમ સાફ લખ્યું છે કે જે માણસ ઉભો રહીને પ્રાતઃ કાળની સંધ્યા કરતો નથી તથા બેશીને સાયકાળની સંધ્યા તથા ગાયત્રી જપ કરતો નથી તેને શુદ્રના જેવો ગણીને આઠાણ, ક્ષત્રીય અને વૈશના કર્મથી દુર કરી શુક્રો અને પશુના સરખો જાણી તેનો સકાર ન કરવો. આ રીતે આઠાણ એવો શબ્દ ઉઘાડો સાફ લખીને કહ્યું છે, ને કર્મ ન કરતો હોય મારે એને કર્મથી દુર કરવાનું કહ્યું છે. ત્યારે જુઓ કે આઠાણને કર્મ કરવુંજ પડે ને દ્વીજ તો પણ આઠાણ છે ને આઠાણ તો પણ દ્વીજ છે ને તે સર્વને કર્મ સોંપેલાં છે. બે દ્વીજનેજ કર્મ હોત ને આઠાણને દ્વીજ જુદા હોત તો તે મનુએ આ ટીકામાં દ્વીજ એવો શબ્દ કેમ નહીં લખ્યો, ને સાફ આઠાણ શબ્દ કેમ લખ્યો?

બ્યાસજી—વારૂ ભાઈ આ મનુસ્મૃતિ તમે કોના સમક્ષ જોઈને સમજ્યા છો ?

રાજારામ—અમારા ગુરૂ પાસે જોઈને સમજ્યા છીએ.

બ્યાસજી—ધન્ય છે તમને ને તમારા ગુરૂને, કે તે ગુરૂએ તમને એકલી ટીકાજ બતાવી ને 'શ્લોક બતાવ્યો નહીં'.

રાજારામ—શ્લોક પણ બતાવ્યો છે.

બ્યાસજી—ભલે ત્યારે મનુ સ્મૃતિસાચો ?

રાજારામ—મનુસ્મૃતિ ભો.

બ્યાસજી—જુઓ આ બીજા અધ્યાયનો એકસોને ત્રીજો શ્લોક ખરો ? જુઓ આ શ્લોકમાં આઠાણ શબ્દ છે કે દ્વીજ શબ્દ છે ?

રાજારામ—દ્વીજ શબ્દ છે, પણ ટીકામાં આઠાણ શબ્દ કેમ લખ્યો છે ?

બ્યાસજી—એતો ટીકા કરનારનો દ્રષ્ટી દોરા રહી ગયો હોય અથવા ટીકા કરનારની પાસેના લખનારનો કે છાપખાનામાં કપોટ કરનારનો દોરા હોય. પણ મનુએ તો સાફ દ્વીજ શબ્દ લખેલો છે. વળી આગળના અન્ય કરતાં પુરૂષોએ

તો ઘણું સમજી સમજીને ગ્રન્થો કયાં છે પણ હાલના લોકોની જોરા વિદ્વાનો તથા લખનારા લોકો રેરકાર કરે તેમાં ગ્રન્થકરતાનો ટાંચ નથી. વળી જેમ આ શ્લોકમાં દ્વીજ શબ્દ છે તે ટીકામાં બ્રાહ્મણ શબ્દ લખી નાંખ્યો છે તેમજ ઘણા શ્લોકોમાં પણ હાલના વિદ્વાનો શબ્દ રેરકાર કરી નાંખે છે પણ તે રેરકાર શબ્દો ઉપર વિચાર નહીં રાખતાં ગ્રન્થકરતાના કેહેવાના હેતુ ઉપર વિચાર કરી લેવો ને તેનો હેતુ સમજાય તો ખરી મતલબ જણાઈ આવે. માટે જુઓ છ કર્મ જે સ્નાન સંધ્યા આદિ છે તે દ્વીજનાં છે. અને તે ઉપવીત સંસ્કાર થાય છે, તેની સાથે તે કર્મ સોંપાય છે. તે વિશે મનુસ્મૃતિમાં બીજા અધ્યાયના ૬૬ આ શ્લોકમાં જુઓ કે—

॥ શ્લોક. ॥

उपनीय गुरुः शिष्यं शिष्येच्छैवमादितः ।

आचारमनिकार्यं च सधोपासन मेवच ॥

અર્થ. ગુરુએ શીષ્યને જનોઈ દેખને પ્રથમ તો તેને સૌથ એટલે માટી લેઈ પવિત્રતા શીખવવી. પછી સ્નાન, આચમન આદી આચાર, સવાર સાંજ અગ્ની સેવા; તથા ત્રીકાળ સંધ્યાપાસના કરવાની રીત શીખવવી.

હું રાજારામ ! જુઓ આ શ્લોકથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે ઉપવિત સંસ્કારને અંગે સ્નાન સંધ્યા આદિ છએ કર્મ છે. અને તે સંસ્કાર જેને થાય તે દ્વીજ ગણાય છે. જુઓ કે આગળના શ્લોકમાં સંસ્કારાદ્વીજમુચ્યતે એમ સ્પષ્ટ : લખેલું છે, માટે છ કર્મ ઉપવીત સંસ્કારની સાથે સોંપાય છે તે સંસ્કાર છે. માટે એ છ કર્મ દ્વિજ ન કરે તો શુદ્ધ બરાબર છે. પણ જે આ દ્વીજનાં છ કર્મ બ્રાહ્મણ ન કરે તો તેથી બ્રાહ્મણને બાધ નથી કારણ કે સાક્ષાત બ્રહ્મને યથાર્થ જાણે તે બ્રાહ્મણ છે. ત્યારે તે બ્રહ્મને જાણનાર બ્રહ્મની સાથે એકાગ્ર ચિત્તથી એકતા કરીને તે બ્રહ્મ સ્વરૂપમાં રમણ કર્યો કરે છે, માટે તેને અંગે કર્મ લાગતાં નથી. તથાપિ મનુએ બ્રાહ્મણનાં છ કર્મ—દાન આપવું, દાન લેવું વિગેરે બતાવ્યાં છે તે કર્મ કરે પણ જે દ્વીજનાં છ કર્મ છે તે બ્રાહ્મણને બંધન કરતા નથી. તે વિશે મનુસ્મૃતિમાં ૭૪ આ શ્લોક જુઓ કે—

॥ શ્લોક. ॥

सम्यग्दर्शन संपन्नः कर्मभिर्न निबध्यते ।

दर्शनेन विहिनस्तु संसारं प्रतिपद्यते ॥

અર્થ. જે પુરૂષ સાક્ષાત્કાર બ્રહ્મને ઓળખે છે તેને કર્મનું બંધન નથી. પણ જેને એ ઉંચું બ્રહ્મ જ્ઞાન નથી. તે આ જગતમાં પાછો ભટક્યા કરે છે.

જુઓ આ શ્લોકથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે બ્રાહ્મણને એટલે બ્રહ્મને યથાર્થ જાણનારને કર્મનું બંધન નથી. અને બ્રહ્મને જાણે તે બ્રાહ્મણ છે તે વિશે આ પ્રશ્નના પહેલા શ્લોકના ચોથા ચરણમાં કહ્યું છે કે બ્રહ્મજ્ઞાનાતીબ્રાહ્મણઃ ॥ એટલે બ્રહ્મને જે જાણે છે તે બ્રાહ્મણ છે. ત્યારે જુઓ કે બ્રહ્મને જાણનારને કર્મનું બંધન નથી, ને બ્રહ્મને જાણે તે બ્રાહ્મણ છે તેથી તે બ્રાહ્મણને કર્મનું બંધન નથી એમ સિદ્ધ થયું. માટે જે બ્રહ્મચોનીથી ઉત્પન્ન થયેલા જે પુરૂષ બ્રહ્મને

જાણે છે તેને આદ્યજ્ઞ માનવા ને આદ્યજ્ઞ જાણવા એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે. હવે તમે વારે વારે આદ્યજ્ઞનાં છીદ્ર સોધાઓ તે તમારાં શુભ સુક્રીતોને હાની કરતા છે. વળી આદ્યજ્ઞ તો સર્વથી શ્રેષ્ઠ છેજ. પણ અદ્યજ્ઞનીથી થયેલો દ્વીજ હોય ને ક્ષાપી તે પાપી હોય પણ તે શ્રેષ્ઠ છે. તે વિશે શ્લોક:

શ્લોક.

પતિતોપજદ્વીજ શ્રેષ્ઠ નશુદ્રોઽવ્રજચારેણ ।

અદુગધાગૌરીસૌપુજ્ય નપુજ્યાતઘટભરત્સરી ॥

અર્થ. પાપી હોય તો પણ દ્વીજ શ્રેષ્ઠ છે, અને અદ્યજ્ઞ પાપે તો પણ શુદ્ધ તે સમાન્ય નહીં. વળી દુધ વિનાનીગાય હોય તો પણ તે પુજવા યોગ્ય છે. અને ગાયેડી ઘડો ભરીને દુધ દેતી હોય પણ તે પુજવા યોગ્ય નથી. માટે ગમે તેવો આદ્યજ્ઞનીથી ઉત્પન્ન થયેલો દ્વીજ હોય તે પુજવા યોગ્ય છે. પણ તેવું છેદન કરવા યોગ્ય નથી. માટે તમે આજથી આદ્યજ્ઞનું છેદન કરવું મુકી દેશો તેમાં સાફ છે.

વળી ક્ષત્રીય વૈશ તે પણ સંસ્કારથી દ્વીજ થાયછે. પણ જે અદ્યજ્ઞનીએ ઉત્પન્ન થયેલો સંસ્કારથી દ્વીજ થયો હોય તે દ્વીજ પુજવા યોગ્ય છે.

રાજરામ—હે માહારાજ તમેએ એમ કહ્યું કે અદ્યજ્ઞને જાણે તે આદ્યજ્ઞ છે ત્યારે તો ક્ષત્રી વૈશ શુદ્ધ તેમાંના કોઇ પ્રાણીને અદ્યજ્ઞનું જ્ઞાન થાય તો તે પણ આદ્યજ્ઞ ખરો કે નહીં.

ન્યાસજી—જુઓ ભાઈ અદ્યજ્ઞનીથી ઉત્પન્ન થયેલાને અદ્યજ્ઞ જ્ઞાન થાય તે આદ્યજ્ઞ ગણાય. અને બીજી વર્ણને અદ્યજ્ઞ જ્ઞાન થાય તો તેથી તે અદ્યજ્ઞની ગણાય. પણ આદ્યજ્ઞની પંક્તીમાં તે ન સમાય માટે તે અદ્યજ્ઞ નહીં અદ્યજ્ઞનીના હોય ને અદ્યજ્ઞ જ્ઞાન હોય તોજ તે આદ્યજ્ઞના વર્ગમાં ગણાય માટે તેવા આદ્યજ્ઞ સર્વ વરણ થકી શ્રેષ્ઠ અને તે સર્વ વરણના તથા સર્વ આશ્રમ વળાના માતા-પીતા છે.

પ્રશ્નમાં પ્રશ્ન. ૩૨.

રાજરામ—હે માહારાજ સર્વ વરણથી આદ્યજ્ઞ શ્રેષ્ઠ છે તે શા ઉપરથી કાઢો છો ?

ન્યાસજી—જુઓ ભાઈ મનુસ્મૃતિમાં દસમા અધ્યાયના ત્રીજા શ્લોકમાં કહ્યું છે કે—

શ્લોક.

વૈશેષ્યાત્પ્રકૃતિ શ્રૈષ્ઠયાન્નિયમસ્ય ચ ધારણાત્ ।

સંસ્કારસ્ય વિશેષાચ્ચ વર્ણનાં વ્રાજ્ઞાનઃ પ્રથુઃ ॥

અર્થ—૧) ઉચ્ચ વર્ણ હોવાથી, ૨) શ્રેષ્ઠ અવતારને લીધે, ૩) વેદમાંનું તત્ત્વજ્ઞાન મેળવ્યાથી, ૪) ઉત્તમ ઉપવિત સંસ્કારને લીધે તમામ વર્ણમાં આદ્યજ્ઞ વર્ણ શ્રેષ્ઠ છે. જુઓ આ મનુના વચન ઉપરથી તથા ઘણાં કાર્યો કરણેથી આદ્યજ્ઞ શ્રેષ્ઠ કહીએ છીએ ને માનીએ છીએ.

રાજારામ—ભલે પણ તમોએ સર્વ વરણના માતાપીતા બ્રાહ્મણને કહ્યા તે સંભવતું નથી.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ વરણા નામ લાક્ષણો ગુરુઃ એટલે વરણ માત્રના બ્રાહ્મણ છે તે ગુરુ છે, અને જે ગુરુ છે તે માતાપીતા તુલ્યઃ છે માટે વરણ માત્રના બ્રાહ્મણ માતાપીતા છે.

રાજારામ—ભલે પણ તમો એમ કહી ગયા કે આશ્રમવાળા માત્રના પણ માતાપીતા બ્રાહ્મણ છે, તે તમો અલ્પીત ઉચ્ચાર કર્યો છે. કેમકે આશ્રમોમાં તે સંન્યાસી પણ આવ્યા, તેથી તે સંન્યાસીઓના પણ માતાપીતા બ્રાહ્મણ ખરાં ?

વ્યાસજી—હા ભાઈ, જુઓ કે સંન્યાસી તે પણ બ્રાહ્મણના પુત્ર છે કેમકે તે બ્રાહ્મણથી થયેલા છે. માટે તેમના પણ માતાપીતા બ્રાહ્મણ છે. વળી બ્રાહ્મણ વીના બીજી વરણના પુત્રથી સંન્યાસ લેવાય નહીં. ને બ્રાહ્મણના પુત્રથીજ સંન્યાસ લેવાય છે. માટે સંન્યાસી બ્રાહ્મણના પુત્ર છે. અને સંન્યાસીના માતાપીતા બ્રાહ્મણજી હોય છે. અને જે ચારે આશ્રમવાળા તે ગ્રહસ્થીથી ઉત્પન્ન થયેલા છે માટે ચારે આશ્રમના માતાપીતા ગ્રહસ્થી બ્રાહ્મણ છે. તે વાત તમારા માનવામાં આવતી ન હોયતો મનુસ્મૃતિના છઠા અધ્યાયના સીત્યાશીખો શ્લોક જુઓ કે

શ્લોક.

બ્રહ્મચારી ગૃહસ્થ ચ વાનપ્રસ્થો યતિસ્તથા ।

एते गृहस्थप्रभवाश्च त्वारः प्रथगाश्रमाः ॥

અર્થ—બ્રહ્મચારી, ગૃહસ્થ, વાનપ્રસ્થ અને સંન્યાસીએ પ્રથમ ચારે આશ્રમ જે કહ્યા તે સર્વની ગ્રહસ્થાશ્રમથી ઉત્પત્તી છે. જુઓ ભાઈ આ પ્રમાણથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે ચારે આશ્રમના માતાપીતા ગ્રહસ્થ છે. અને તે ચારે આશ્રમ વાળા ગ્રહસ્થનાંજ બાળબચ્ચાં છે એમ સિદ્ધ થયું વળી આ રીતથી માનવામાં ન આવતું હોય તો વિવેકથી વિચારી જુઓ કે ગ્રહસ્થાશ્રમી વિના એઓની ઉત્પત્તી ક્યાંથી થઈ. કદીજ ગ્રહસ્થાશ્રમી વિના હોય નહીં. માટે ગ્રહસ્થાશ્રમીને સંકળાશ્રમથી શ્રેષ્ઠ સમજો.

રાજારામ—ગ્રહસ્થાશ્રમ સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે. એવું શામાં કહ્યું છે.

વ્યાસજી—મનુ સમૃતિના ત્રીજા અધ્યાય ના ૭૮ મા શ્લોકમાં કહ્યું છે કે—

શ્લોક.

यस्मात्त्रयोऽप्याश्रमिणो ज्ञानेनान्नेनचान्वहम् ।

गृहस्थेनैव धार्यन्त तस्माज्जयेष्टाશ्रमो ग्रही ॥

અર્થ—ત્રણે આશ્રમને જ્ઞાનથી તથા અન્નથી દીનદીન ગ્રહસ્થાશ્રમ વાળો પાળે છે, માટે ગ્રહસ્થાશ્રમ વાળો સહુથી શ્રેષ્ઠ છે.

જુઓ ભાઈ આ મનુના વચનથી ગ્રહસ્થાશ્રમ શ્રેષ્ઠ છે એ સિદ્ધ થાય છે. માટે ગ્રહસ્થાશ્રમ સહુથી શ્રેષ્ઠ જાણો. વળી ત્રણે આશ્રમવાળા ગ્રહસ્થાશ્રમીનેજ આશરે રહેલા છે. તે વિશે પણ મનુએ મનુસ્મૃતિના ત્રીજા અધ્યાયના ૭૭ મા શ્લોકમાં કહ્યું છે,

શ્લોક.

યથા વાયુ સમાશ્રિત્ય વર્તન્તે સર્વજન્તવઃ ॥

તથા ગૃહસ્થમા શ્રીત્ય વર્તન્તે સર્વ આશ્રમાઃ ॥

અર્થ—જે પ્રકારે વાયુના આશ્રયથી સર્વ જીવ રહે છે તે પ્રકારે ગૃહસ્થાશ્રમના આશ્રયથી બીજા સર્વ આશ્રમ રહેલા છે, માટે ગૃહસ્થાશ્રમ શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ છે, વળી મનુસ્મૃતિના છઠ્ઠા અધ્યાયના ૮૯ માં શ્લોકમાં એમ લખ્યું છે કે—

શ્લોક.

સર્વેષામપિ ચૈતેષાં વેદગૃતિવિધાનતઃ ।

ગૃહસ્થ ઉચ્યતે શ્રેષ્ઠઃ સ ગ્રીનેતાન્વિપતિ દિ ॥

અર્થ—માટે આશ્રમમાં ગૃહસ્થાશ્રમને વેદમાં તથા સ્મૃતિમાં પણ મોહોરો માનેલો છે; કારણ કે બાકીના ત્રણે આશ્રમનું સંરક્ષણ તે કરે છે. માટે શ્રેષ્ઠ છે.

વળી જ્યેષ્ઠ ટકાણે બીજા આશ્રમને મોહાટા કહ્યા હશે તો બલે પણ જ્ઞાનવાનને ગૃહસ્થાશ્રમ શ્રેષ્ઠ છે. માટે ગૃહસ્થાશ્રમ વાળો અને બ્રાહ્મણનીથી ઉત્પન્ન થયેલો એવો જે બ્રાહ્મણ તે સર્વ કરતાં શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ છે. એજ સત્ય છે.

અને તમા જે વારેવારે બ્રાહ્મણોનું ખોદણ કાઢો છો ને લોકોને બતાવો એ કે બ્રાહ્મણ તે શું ને જ્ઞાના. એ તમારો વાંક નથી. એતો તમારો કેમકે વેશધારી હશે તેણે તમને બ્રાહ્મણમાં ખામીયો બતાવી હશે. અને તે બતાવેજ કેમકે તમા બ્રાહ્મણને માને ત્યારે તે ત્યાગીને. મીથ્યા વેશ ધારણ કરનારનું પુરૂં શી રીતે થાય. વળી જે બ્રાહ્મણનો પુત્ર હોય તેતો કોઈ કાળે બ્રાહ્મણનું અપમાન બીજી વરણની આગળ કરે નહીં. પણ કેમ બીજી વરણનું કુરજન હોય તેજ બ્રાહ્મણનીથી થયેલા બ્રાહ્મણનું અપમાન બીજી વરણની આગળ કરે. વળી તે કરતાં જુઓ કે તે ત્યાગીયો, ખરા ત્યાગી હોય તો એમને નમ્યાંજ રહેવું જોઈએ નહીં ફક્ત લીક્ષાનેજ સાડે નમ્યાં આવવું અને ઘર વીના રહેવું એમ મનુસ્મૃતિના છઠ્ઠા અધ્યાયના ૪૩ માં શ્લોકમાં કહેલું છે. વળી પોતાને એડલા રહેવું કેમને પોતાની પાસે રાખવું નહીં તે પણ જોજ અધ્યાયના ૪૨ માં શ્લોકમાં કહ્યું છે. તેને બદલે હાલના વેશધારી ત્યાગીયો જે છે તે બીજાની સોચત તો શું પણ સીધાને ચેલીયો મુઠીને ચરણ અને જગ્યાએ ચપાવે છે. જુઓ કે ગૃહસ્થાશ્રમીનેજ પરદારાથી વીના કારણે વિવેશ બચવહાર રાખવાનું ના કહ્યું છે તો ત્યાગીને તો છાંયો પણ લેવો જોઈએ નહીં. કહી કહે-શા કે એ વિદ્વાન પુરૂંશને સી શું કરે છે. પણ જુઓ તે વિવે મનુએ મનુસ્મૃતિના બીજા અધ્યાયના ૨૨૪ માં શ્લોકમાં કહ્યું છે કે—

શ્લોક.

અધિવાસમલં લોકે વિદ્વાંસમપી વા પુનઃ ।

પ્રમદાભુત્પર્યં નેતું કામ ક્રોધવશાનુગમઃ ॥

અર્થ—જે પ્રાણી એમ જાણે કે હું વિદ્વાન છું છતેંદ્રીય છું તેથી સીધાની પાસે રહેવાથી તથા આવવા ફરવાથી મને બાંધ નથી. એમ જે સમજે છે તે નહીં

જમજવું. કારણ કામ ક્રોધને વશ થયેલા મુખેનેજ સ્ત્રી આડે મારજ લેઈ બચ છે એમ નથી, વિદ્વાનને પણ લેઈ બચ છે, વળી તેજ અધ્યાયના ૨૧૫ માં શ્લોકમાં પણ એમ કહ્યું છે કે

શ્લોક.

માત્રા સ્વસ્તા દુહિત્રા વા ન વિવિક્તાનસો મયેત્ ।

બાલવાન્દ્રિયગામો વિદ્વાંસમપિ કર્ષતિ ॥

અર્થ—ક્રોધ પણ પુરૂષે મા, યેન, અથવા દીકરીની સાથે પણ એકાન્તમાં બેસવું નહીં. કારણ કે ઇંદ્રીયગણ બળવાન છે અને તે શાસ્ત્ર પ્રમાણે આત્માને નિયંત્રમાં રાખનારા પંડિતનું પણ મન હરે છે. આ રીતે મનુ જે મોહોદા પુરૂષ કહી ગયા છે તે નહીં માનતાં મીથ્યા વેશધારીઓ સ્ત્રીઓ વિના એક ઘડી રહેતા નથી, અને તેથી વ્યભીચાર પણ ચાલે છે. વળી ત્યાગીને મારે મનુસ્મૃતિના છઠ્ઠા અધ્યાયના ૪૭ માં શ્લોકમાં એમ કહ્યું છે કે ક્રોધની સાથે વાદ ન કરવો અને ક્રોધનું અપમાન ન કરવું. તે પણ જીઓ કે પાતાને મત ખરો ને બીજાને મત ખોટો પાડવા વાદ પણ કરે છે ને બીજાના ધર્મનું અપમાન પણ કરે છે. ત્યારે જીઓ એવાને મીથ્યા વેશધારી બોલવા બેઠ્યો. વળી તેને તે અધ્યાયના ૪૮ માં શ્લોકમાં એમ કહ્યું છે કે ત્યાગીએ ક્રોધના સામે ક્રોધ ન કરવો, ક્રોધની નીંદા ન કરવી. તે પણ વેશધારીઓ કરે છે. વળી, એના એજ અધ્યાયના ૫૦ માં શ્લોકમાં એમ કહ્યું છે કે સંન્યાસીએ એટલે વ્યવહાર ત્યાગીએ ક્રોધની હાથેળી નહીં ભેવી. જ્યોતીશ બેઠને તથા શાસ્ત્રાર્થના વાદ ચત્રાવીને પાતાને ઉદર નીરવાહ નહીં કરવો. તે પણ વેશધારી કરે છે. વળી એના એજ અધ્યાયના ૫૫ માં શ્લોકમાં એમ કહ્યું છે કે સંન્યાસીએ એટલે વ્યવહાર ત્યાગીએ ભીક્ષા કરવી તેમાં ધરાધને નહીં જમવું. અને તે ધરાધને જમવાથી તેમને વિશય ઉત્પન્ન થાય છે. જીઓ આ રીતે કઠો છતાં ઘણાં ધીના મોહજીવનું ને ઘણું ખાંડ દુધનું ભોજન કરે છે તેથી જરૂર મનુના કેહેલા પ્રમાણે તેઓને વિશય ઉત્પન્ન થાય છે ને ચેલીયોને શેવામાં રાખે છે, વળી તેજ અધ્યાયના ૫૬ માં શ્લોકમાં એમ કહ્યું છે કે જ્યારે મહસ્થના ઘરમાંથી રસોડાનો ધુમાડો જતો રહ્યો હોય, તથા રસોડાના ચુલાના અગારા હોલવાઈ ગયા હોય, તથા સહુ જમી રહ્યાં હોય, અને અજીકા વાસણ ધોવા સાફ બાહાર ચૂક્યાં હોય તે પછી ત્યાં સંન્યાસીએ ભીક્ષા માગીને હોય તે જમવું. જીઓ તેના બદલે હાલ વેશધારીઓ અમે પેહેલાં જમેગા બંધનને ખાયા હોયતો અમ નહીં ખાયગા. આ રીતે કરે છે ને અટલો બધો બ્રાહ્મણ ઉપર દ્વેશ રાખે છે. અને દ્વેશ રાખવાથીજ તેઓ બ્રાહ્મણની નીંદા કરે છે. વળી તે લોકો ક્રોધ માયા ત્યાગી કે ઇંદ્રીયોના ત્યાગી નથી, તે વિષે અમારા રચેલા ભાવાર્થ પ્રકાશ ગ્રંથમાં વીવેચન કરેલું છે. તેમ છતાં આગળ ઘણા ઘણા રૂશો ચર્ચ ગયા તેમાંથી કીયા રૂશીએ આજના જેવા મીથ્યા વેશ ધારણ કર્યા હતા. કરી કેહેશો કે કર્યા હતા તેા ખતાવો કે ફસાણા ગ્રંથમાં લખ્યું છે. કેજ આગળના રૂશીયો સંસારમાં રહ્યા થકા સજળાં આચરણ પાળતા હતા. હાલના જેવા તે વેશધારીઓ ન્હોતા. વળી અનંત છવને ઉપદેશ કરી શાન્ત પમાડે તે સંત છે, બ્રહ્મનાં આચરણ પાળે તે બ્રહ્મચારી

છે, સાધના કરે તે સાધુ છે, યોગાધ્યાસ કરે તે યોગી છે. સંસારમાં રહ્યા થકા બ્યવહારમાં રાગ ન રાગે તે વેરાગી છે એ રીતે સર્વ વાત સત્ય છે પણ વેરા ધરવાથી સત્ય નથી. ને તે હાલના વેરા ધારી લોકો કંઠીઓ ખાંધે છે, શુરૂ થાય છે, ચેલા ચેલીયા શુરૂ છે એ સદાચરણીયું કાર્ય ન હોય.

નારી નર્કની ખાણ વીશે પ્રશ્ન: ૩૩

હાહરો.

બધી જગ્યાએ સાંભળી, ત્યાગી જનની વાણ;
અહસ્થાત્રમ ના માંડવો, નારી નર્કની ખાણ.

રાજરામ—હે માહારાજ ઘણું સ્થળે ત્યાગીયાના મુખથી એમ સાંભળ્યું છે કે અહસ્થાત્રમ નારીથી છે. પણ નારી માત્ર નર્કની ખાણ છે, માટે અહસ્થાત્રમ તજવો એટલે નારી તજવી. અને નારી નર્કની ખાણ છે એ વારતા અને સત્ય ભાસે છે, તેમાં તમારું કેહેવું શું છે ?

ઉત્તર ૩૩.

ન્યાસજી—શુભો ભાઈ, આભાર્યો અભલાવે ને વટવો વટલાવે, કેમકે પોતે નાક કઠા થયા તો બીજાને પણ નાક કઠા કરવાને સારૂ એટલે સ્ત્રી વીનાના કરવાને સારૂ નારી માત્રને નર્કની ખાણ કેહે છે. વળી જે નારી માત્ર નર્કની ખાણ કેહે છે તે નારી વીના શું એકલા પુરૂષથી ઉત્પન્ન થયા છે. ના, અને તે કેહેનારાની માતા પણ નારીજ છે, અને નારી માત્ર નર્કની ખાણ ત્યારે તો તેની માતા પણ નર્કની ખાણ ખરીજ. અને તે નર્કની ખાણમાંથી ઉત્પન્ન થયા તે નર-કનોજ જીવ છે. અને તે નર્કનો જીવ હુઆ વિના પોતાની માતા સ્ત્રી છે તેને નર્કની ખાણ કહેજ નહીં. તેમ છતાં તેનું કેહેવું એક રીતે ખરૂં છે. તે કેરું કે જે નારીના ઉદરથી વરુણશંકર પ્રજા ઉત્પન્ન થાય છે તે નારી નર્કની ખાણ છે. તે વરુણશંકરનાં લક્ષણ છે. અને જે નારીના ઉદરથી હરીજન, દાતાર, જ્ઞાની જિગેરે ઉત્પન્ન થાય છે તે નારી રતનની ખાણ છે. માટે નારી માત્ર નર્કની ખાણ કેહેવી અયોગ્ય છે. કેમકે મોહોટા મોહોટા બ્રહ્મવેતા પુરૂષો રતન સરીખા નારીના ઉદરથી ઉત્પન્ન થયા છે. માટે નારી માત્ર નર્કની ખાણ નહીં. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

અવાચક, વાચકના પોશણનું પ્રશ્ન: ૩૪.

હાહરો.

વાચાળ છે માનવિ, અવાચા સ્વાન ગાય;
તેમાં કીયા જીવને, અવરાબે પુન્ય થાય.

હે માહારાજ મનુશ છે તે વાચાળ જીવ છે, તેથી તે જીવ મોટેથી માગી આવ્યાને શક્તિવાન છે, માટે મનુશને અવરાબાનું પુન્ય ભાસતું નથી. અને સ્વાન, ગાય વીગેરે જે અવાચક જીવ છે, તે બીચારાં માગી આવ્યાને અશક્ત છે, માટે

તેને ખવરાંચાતું પુન્ય લાસે છે, આ ઉપરથી તોલ બાંધીને ન્યાય નીતીને ઉત્તર કરે, કે વાચાળને ખવરાંચાતું કે અવાચકને ખવરાંચાતું પુન્ય તે કપા કરીને કહ્યો.

ઉત્તર ૩૪

ન્યાસછ—જુઓ ભાઈ જે મનુશને ખાવાનો ખોરાક છે તે મનુશને ખવરાંચાતું પુન્ય છે, કેમકે મનુશથી વિષ્ણુ ઘાસ જે પશુઓને ખાવાનો છે તે ખવરાશે નહીં, માટે મનુશને ખવરાંચાતું પુન્ય છે. અને અવાચક જીવ જે સ્વાન ગાય વિગેરે છે તે તો વિષ્ણુ આદે નીચો પદાર્થ તથા ઘાસ પાન વિગેરે ખાશે; પણ મનુશથી તે ખવાવાતું નથી. માટે અત્ર મનુશને ખવરાંચાતું પુન્ય છે, અને મનુશથી ખાતાં વધે તો સ્વાન ગાય વિગેરેને ખવરાવવું. વળી તમેએ એમ કહ્યું કે મનુશ તો માગીને પણ ખાય. માટે તેને ખવરાંચાતું પુન્ય લાસતું નથી. ત્યારે હવે જુઓ કે જેવું તમે સમજ્યા તેવું બીજાને પણ સમજાવશો. અને તમારા જેવું સહુ સમજશે કે મનુશને ખવરાંચાતું પુન્ય નથી. તો પછી કોઇ પ્રાણી મનુશને નહીજ ખવરાવે. હવે જુઓ કે એકસો ઘરતું ગામ હોય તે ગામના સર્વ લોક તમારી જેઠે એમ સમજે કે મનુશને ખવરાંચાતું પુન્ય નથી. તે પછી તે ગામમાં કોઇ મનુશ જીવતું મારું આનંદ તે માણસ તે ગામમાં ઘેર ઘેર ખાવા માગે પણ તે ગામના લોક એમ સમજ્યા છે કે મનુશને ખવરાંચાતું પુન્ય નથી, તે ઉપરથી તે માગનારને કોઈ અ.ધે નહીં તો પછી તે માગનાર શું ઘાસ, પાંદડાં કે નીચો પદાર્થ ખાશે ? ના. જુઓ ભાઈ તેનથી બીજે તો પદાર્થ ખવાશે નહીં. ત્યારે તે બીચારે પગ ઘસીનેજ મરશે કે નહીં ? મરજેજ. માટે તમારી જેઠે જે પ્રાણી સમજશે તેને ધીકાર છે, કારણ કે માહા ઉત્તમ જે મનુશા દેહ તેવું પોરાણ નહીં કરતું એવા જે મનુશા દેહ ઉપર દ્વેશ આપે તેને કદી મનુશા દેહની પ્રાપ્તિ નહીં થાય, અને પશુ ઉપર પ્રીતિ થય તેથી તે પશુઓનીનેજ પ્રાપ્ત થશે. કેમકે મરણેયમિતિશાળી એટલે જેની જેમાં મતી તેની તેમાં ગતી થવાની: માટે જ્યાં સુધી મનુશાનું પોરાણ થાય ત્યાં સુધી મનુશાનું પોરાણ કરતું ને મનુશાનું પોરાણ કરતાં વધે તો પછી પશુને જેવું એજ તમારા પ્રજ્ઞાને ઉત્તર છે.

આવક, નાવક વિશે પ્રજ્ઞા ૩૫

હાહરો.

જગમાં ઝાઝા જીવ છે, એક અધીક એક નુન્ય;

આવક, નાવક બે મહી, કોને દીધે પુન્ય.

હે માહારાજ કોઈ પ્રાણીને ઘણી તરફથી આવક હોય, એટલે તેને ઘણા લોકો આપતા હોય. તેવાને આપ્યાનું પુન્ય છે, કે, જેને બીચારાને કોઈ આપતું ન હોય તેવાને આપ્યાનું પુન્ય છે. તે કપા કરીને કહ્યો.

ન્યાસછ—જુઓ ભાઈ અનકાન સર્વને આપ્યાનું પુન્ય છે, પણ ધન તો જેને આપતું હોય તેનેજ આપાય, અને તે ધન આપવા થોડાં જે પ્રાણી છે

તેને અનેક લોકો આપતા હોય તેમ કતાં તેને ને તેનેજ અપાય. એ આ વાત તમારા માનવામાં ન આવતી હોય તો તમારીજ પાસે ન્યાય કરાવવા અમે તમને પુછીએ છીએ કે, એક ગાયને ઘણા લોકો ચાંદો કરે છે, ને ચાંદો ઉપર ચાંદો સહુ કરે જાય છે. અને એક ગધેડી છે ને તે ગાયની પાસે બેસી રહી છે, તેને બીચારીને કોઇ ચાંદો કરવું નથી. એવામાં તમે ગાય પુજવા ગયા હો, ત્યાં તમે ગાયને ઘણાં લોકો ચાંદો કરતાં જોયા ને તે ગાયને ઘણા ચાંદો થયેલા હોય. અને પાસે બેઠેલી ગધેડીને એકે ચાંદો થયો હોય નહીં, ને કોઈ કરવું પણ હોય નહીં. તેવું જોઇને તમે ગાયને ચાંદો કરશો કે ગધેડીને કરશો, તે કહો ? છાસુ બોલે, હે મહારાજ તમારા પુજવામાંથીજ ન્યાય થઇ ગયો ને મહારાષ્ટ્રી સમજાઈ ગયું, કે ગાયને હજારો ચાંદો ઉપર ચાંદો થાય, પણ ગધેડીને નજ થાય. એટલે જે પ્રાણીને ધન આપવા લાયક હોય, તેને હજારો લોક આપતા હોય તેવાનેજ અપાય, અને બીજાને નજ અપાય, એ સત્ય છે.

અખાની વાણીનું પ્રખ્યુ: ૩૬.

હ શાસ્ત્રોનાં જુજવા મતા, જોયાં તેણે ખાધાં ખતા;
અખો કહે અંધારો કુઓ, અથડા ચુકવિ કે ના મુઓ.

અર્થ હે મહારાજ અખો ભગત એમ કહી ગયા છે કે: હમે શાસ્ત્રના મત જુઠા જુઠા છે, તેથી તે જેણે જોયાં તે ભરમાઇને અમદાણુ થઇ મયા ને ઉલટા ખતા ખાધા. મારે જે શાસ્ત્રો છે તે તો અંધારો કુઓ છે. તેથી તેને અંધારે ચુકવીને કોઇ પુરૂશ મુઓ નથી. કેમકે હજી પણ એનો એ અથડા ચાલ્યાજ કરે છે. એતે વચન અખાનું ખરૂં છે કે કેમ, તે કહો.

ઉત્તર: ૩૬

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ હમે શાસ્ત્રના જુઠા જુઠા સીદાન્ત ને જુઠા જુઠા મતજે એ વાત સત્ય છે. અને તે શાસ્ત્રો ભણવાને એટલે જોવાને જે પેઠા તેણે ખતા ખાધા છે તે પણ ખરૂં છે. પણ જે પ્રાણી હમે શાસ્ત્રોના મતલબ સમજી લેવાના હેતુથી પેઠા પછી તે મતલબનો વીચાર કર્યો ને હમેની એકતા જ્ઞાન વડે કરી તેણે તો ખતા ખાધા નથી. કેમકે સમજીને તેવું તત્વ મહજ કરી અપો અપ શાસ્ત્રોના જે વાંધા તેનો વિચાર કરે ને સમજે કે આ વચન ભયાનક છે, કે આ વચન રૂચીતું છે, કે આ વચન યથાર્થ છે. એમ વચનની કય ઉપરથી વરતી લઇને ભયાનક ને રૂચી વચન અજગાં મુડી દેઇ ફક્ત યથાર્થ વચનને મહજ કરે તો તે કોઈ કાળમાં ખતા ખાતો નથી. પણ જેનાથી તે વચનો સમજાતાં નથી. તેજ ખતા ખાય છે. તે કારણથી અખાએ કહ્યું કે અંધારો કુઓ છે. એટલે જેની જુઠી અંધાર જેવી છે તેને તે અંધારો કુઓ ભાસેછે, અને જ્ઞાની જન તો શાસ્ત્રોનાં વચનોના હેતુ સમજી લે છે તેથી તે જ્ઞાની જનને અંધારો કુઓ નથી. વળી અથડા ચુકવી કોઈ ના મુઓ, એ પણ ખરૂં છે. કેમકે જનતામાં સહુ પ્રાણીની સરખી જુઠી નથી. તેથી સર્જની ધ્યાનમાં જ્ઞાનીનું કેહેવું બેસે નહીં, ને નહીં બેસવાથી તે નાનો ના કહે, પછી તે ચીમ્યા મુખા અસંખ્યનો અજ જ્ઞાની જન રી રીતિએ ચુકવે ? નજ ચુકવે. જ્ઞાની તો અખો ન સહે વેળુજ

ભાષણ કરે પણ મતીલા માને નહીં તેમાં જ્ઞાની જન શું કરે. અને મતીલા પ્રાણી નથીજ માનતા ને પોતાનો ઝાલેલોજ મત હાંકે છે, તેથી તેવાને ઝલડો જ્ઞાની જનથી પણ શુકની શકતો નથી. આટે અખો ભગત કહિ ગયો કે ઝલડે શુકથી કેઈ ના શુભો. એજ અખાના વચનનો હેતુ છે. તેથી તે ઉત્તર તમને કહ્યો.

સંવત ૧૯૪૫ પોસ મુઠી ૫ ને દીવશે સાકુ પુરજીસે ન્યાસછને પ્રણુ પુછવું હતું.

વેદ બાહારના મત વિશે પ્રણુ: ૩૭

કહ્યો.

કે મત એવા ચાલીયા, પ્રથ્વીમાં પ્રખ્યાત;
વેદ બાહારનું જ્ઞાન છે, એમ કરે છે વાત.

હે માહારાજ અમારા સારસા ગામના કુબેર ભગત તેમની ગાદીના વારસ નારજીસ માહારાજ છે તે આપના અમદાવાદમાં આંચા હતા તેવારે અણું હરીજનોના તેડવાથી તમે અમોને સાથે લેઈ તેમની પાસે પધારેલા હતા. તે દીવસે આપને તે નારજીસની સાથે સંવાદ થતાં નારજીસે કહ્યું કે અમારો સીદાન્ત વેદની પાર છે, એટલે વેદની બાહાર છે. અને વેદને તે શું કરેલો છે. આ રીતે તેમણે કહ્યું. આટે માહારે પુછવાનું થાય છે કે જે સીદાન્ત વેદથી વિરૂદ્ધ હોય તે ખરો માનવો કે ખોટો માનવો તે કહો.

ઉત્તર. ૩૭

ન્યાસછ—જે મનુષ્ય દહનો પ્રાણી વેદશાસ્ત્રથી બાહાર છીએ એમ બોલે તેનું શ્રુત એવું થાય નથી. કેમકે વેદ છે તે મનુષ્યને આટે છે, પણ પક્ષીને આટે નથી, અને જે પણ પક્ષી છે તેમને વેદ સંબંધી વિચાર નથી તે સંબંધીનું જ્ઞાન નથી તેથી તે પણ પક્ષી વેદ બાહાર છે. બાકી મનુષ્યજાતી તો સર્વે વેદશાસ્ત્રમાં છે અને તે મનુષ્યોના વેહેવાર પણ વેદશાસ્ત્રના કહ્યા પ્રમાણેજ ચાલે છે. તેમ છતાં મનુષ્ય દહ ધરી વેદશાસ્ત્રની બાહાર અમે છીએ એવું જે મનુષ્ય કહે તે પણ પક્ષી સમાન્ય છે. અને જે મનુષ્ય છે તે તો વેદશાસ્ત્રને અનુસરતા મતમાં હોય છે. અને જે વેદ બાહાર છે તે વરણ બાહાર અને વિવેક બાહાર છે એમ જણવું—વળી વેદમાંથી વેદને અનુસરતું તત્વ કાઢાડીને તે તત્વના સીદાન્તમાં હોય છે તે વેદમાંજ છે. પણ જે વેદની બાહારની વાત કરે છે તે વેદ વિરૂદ્ધ છે, એમ સમજી વેદ વીરૂધીના મતનું મહણ મોક્ષની ઈચ્છાવાળાએ નહીં કરવું. એજ તમારા પ્રણુનો ઉત્તર છે.

કમાલની સાખીનું પ્રબ્ધ ૩૮

ઠાહરો.

વાણી તો વેશ્યા ભઈ, મુનને વાલા ગમાર;
સો પડીત ભડવાં ભયા, કહેત ગયે કમાલ.

હે માહારાજ તમોએ એ નારણદાસની સાથે સંવાદ કર્યો તે વેળા એમના સેવકોએ તમને વિદ્વાન પડીત જાણીને આ કમાલની સાખી કહી. તેના એવો હેતુ બજાયા કે વિદ્વાન પડીતો જેણે તે તો ભડવા બેવા છે. તે ઉપરથી તમોએ તે સાખીનો અર્થ ત્યાં કરી બતાવ્યો હતો, તે અર્થ કરીને એ સાખીનો ઉત્તર આપ્યો છે.

ઉત્તર ૩૮.

બ્યાસજી—જુઓ ભાઈ એ સાખી એના એજ લોકોને લાગે છે. તે જુઓ, કે વાણી તો વેશ્યા ભઈ, એટલે જે વેશ્યાએના આધાર વિનાની ને વેશ્યાએને અનુસરતી નહી રહેનારી જે વાણી તે વાણી વેશ્યા છે, કેમકે જે વાણીને માથે વેશ્યાએ કે પુરાણ ધણી નથી ને ધણી વીનાની જ્યાં હોય ત્યાં ભટકે એવી જે વાણી તે વેશ્યા છે.

જુઓ બીજા ચરણમાં સાંભળનારાને ગમાર કહ્યા તે ખરૂં છે, કે જે ધણી વીનાની વાણી તે વેશ્યા, અને તે વેશ્યાના ભોગી, એટલે સાંભળનારા, તેને ગમાર કહ્યા, શાથી કે ગમાર વિના કોઈ વેશ્યાનો ભોગી હોય નહી. ધારે જે વેશ્યા જેવી વાણી તેના સાંભળનારા એટલે ભોગી તે બરોબર ગમાર છે.

વળી ત્રીજા ચરણમાં પડીતને ભડવા કહ્યા, તે ખરૂં છે; કે જે ધણી વિનાની વાણી તે વેશ્યા છે. અને તે વેશ્યાનું વિવેચન કરનારા એટલે તે વાણીના વાંચનારા, અને વાંચીને તે વાણીરૂપી વેશ્યાના વખાણ કરનારા તેવા તે પડીત ભડવા છે. કેમકે ભડવા વિના વેશ્યાના વખાણ બીજા કોઈ તો કરે નહી. તેથી વેશ્યાએથી બાહાર જે વાણી તે વેશ્યા છે. અને તે વાણીના ભોગી તે ગમાર છે, અને તે વાણીનું માન વધારનાર તે ભડવા છે. એજ કમાલની સાખીનો હેતુ સહિત ઉત્તર છે. તે ઉત્તર કહ્યો.

તુળશી પરણાવવા વિશે પ્રબ્ધ ૩૯.

કુંડળીઓ.

વેળુજ જન આ વિધિના, મગરૂળીમાં મસ;
તુળશી સંગ વિષ્ણુ તણ, કરે રેર રેર લસ;
કરે રેર રેર લસ, પુનર્ વિવાહ તુલ્ય તેતો;
વિધિ તણાં માખાપ, વિષ્ણુને પ્રદા એતો;
પુત્રો એ માખાપ, વરાવા કોણ મત આપી;
જેણે કરી આ રીત, તેહને જાણ પાપી.

હે માહારાજ આજના વૈશ્વેશ્વ વારંવાર તુળશીને અને વિષ્ણુને પરણાવે છે, એ કેવું અપ્રમં છે. કે વિષ્ણુને પ્રંદા જે તુળશી તે તો વચનવડે વરેલાં છેજ તેને પાછાં ફરી ફરી પરણાવે છે. ત્યારે એ તે પુનરલક્ષ કરેછે કે શું? વળી વિષ્ણુ તથા પ્રંદા તેતો વૈષ્ણવોના માતાપીતા છે અને વૈષ્ણવનો તેમનાં આગમઅર્થ છે. તેવા તે વૈષ્ણવો જે પાતાનાં માતાપીતાને પરણાવે છે એતે ન્યાય કે અન્યાય; અને તુળશીને ને વિષ્ણુને પરણાવવાનું જેણે કાઠાકંચું હશે તેણે તે કોઈ પુસ્તકના આધારે કાઠેણું કે ઉદ્યાંગ કાઠેણું હશે? એ કોઈ પુસ્તકના આધારે કાઠેણું કેહેશો તો અગાએ ઉપર જે શંકા કરી તે શંકા પ્રમાણે તો તે પુસ્તક ખોટું ભાસે છે, કેમકે માતાપિતાને પરણાવવાને પુત્ર યોગ્ય નથી. તેમ વારંવાર પરણાવે છે તે પણ યોગ્ય નથી. આ વિષે ખરે ખુલાસો કરો.

ઉત્તર ૩૯

ન્યાસજી—શુભો ભાઈ, તુળશી ને વિષ્ણુનું લગ્ન કર્યાનું મહા પુન્ય છે, અને તે મહાસ્ત-પુરોહિતે પુસ્તકોના આધારે કાઠેણું છે તેમાં તો કીચીત માત્ર રૂર નથી. પણ તમોને અયોગ્ય દેખાયું તે આગળના પુસ્તક કર્તાના હેતુથી વિરુદ્ધ લગ્ન કરેછે. મારે અયોગ્ય દેખાય છે અને અયોગ્ય છેજ પણ જે આગળના પુરોહિત તુળશી તથા વિષ્ણુને પરણાવ્યાનું મહા પુન્ય છે એમ કહી ગએલા તેમનો કેહેવાનો હેતુ હાલના અજ્ઞાની ભક્તો અને સ્વારથી શુદ્ધો નથી સમજ્યા તેને લીધે અયોગ્યને અવધીત નહિ કરવાનું કરે છે, કે તુળશીને અને વિષ્ણુને પરણાવે છે. એ કેહેનારાના હેતુથી ઉત્કટ થયું છે.

છજાશુ—હે માહારાજ તુળશીનું ને વિષ્ણુનું લગ્ન કર્યાનું મહા પુન્ય છે એમ કેહેનારા પુરૂષનો શો હેતુ હશે તે કૃપા કરીને કહો.

ન્યાસજી—શુભો ભાઈ જે વિષ્ણુ છે તે વિષ્ણુનું રૂપ છે. અને બ્રાહ્મણની તનયા તે તુળશીનું રૂપ છે તે બ્રાહ્મણના પુત્રને અને કોઈ બ્રાહ્મણની કુઆરીકા પુત્ર તે કુઆરી કન્યાને બ્રાહ્મણના પુત્રી સાથે પરણાવી કન્યાદાન કેવું. એટલે તે વિષ્ણુને તુળશી પરણાવ્યાનું પુન્ય થાય છે એમ શુભ કેહેનારા પુરૂષનો હેતુ છે. અને એ પ્રમાણે કયાથી તમારી શંકા પણ રહેતી નથી. કેમકે એ લગ્ન ફરીથી કરવાનું નથી. અને માતાપિતાને પુત્રોએ પરણાવ્યા એમ પણ થતું નથી. કદી માતાપિતા તુલ્ય બ્રાહ્મણને અને બ્રાહ્મણીને ગણશો, પણ જે કુમારો બ્રાહ્મણ ને કુઆરીકા બ્રાહ્મણની પુત્રી તે માતાપિતા તુલ્ય લગ્ન થયા વિનાનાંને કહીએ તે સંભવે નહિ, તેથી તમારી શંકા છે તે પણ રહેતી નથી. મારે આ રીતે તુળશીને અને વિષ્ણુને પરણાવવાનું કેહેનારાનું કેહેવું છે, અને તે નિરંશય છે.

છજાશુ—હે માહારાજ તમોએ જેમ બ્રાહ્મણને બ્રાહ્મણની પુત્રીનું લગ્ન કરવાનું કહ્યું, એમ શુભના કેહેનારાએ સ્પષ્ટ ઉઘાડ કેમ કહ્યું નહીં. તે તુળશી ને વિષ્ણુ એવાં નામ આપીને કેમ કહ્યું?

ન્યાસજી—ભાઈ એ કેહેનારા પુરૂષ તો બ્રાહ્મણને વીષ્ણુ, અને બ્રાહ્મણની તનીયાને તુળશી સમજતા. તથા માનતા તેથી તુળશી અને વિષ્ણુ એમજ નામ આપેલું. એ તે પુરૂષોએ તે વેળા એમ જાણ્યું હોત કે આગળના આનીયોજ

આત્મા ઉપાજી અર્થ સમજશે, તો તે સ્પષ્ટ લખત. પણ તેમણે આત્મ ઉત્કૃષ્ટ અર્થ જવાતું બાજુ 'હોતું' કેમકે જે શાહુકાર છે તે સહુને શાહુકાર જાણે છે ને જે ચોર છે તે સહુને ચોર જાણે છે. તેમ તે પુરૂષો સહુને પોતાના સરખા બાણીને પોતે બ્રાહ્મણને અને બ્રાહ્મણની કન્યાને વિષ્ણુને અને તુળશીને પરણાવવાં એમ કહી ગયા છે. માટે તમારું પણ યથાર્થ એમજ માનો ને તુળશી તથા વિષ્ણુને ઉપર કહ્યું તે પ્રમાણે પરણાવવા હેતુ રાખો ને પરણાવો તો તેથી તમારી શાંકા પણ રહેશે નહીં ને મોહોદા પુરૂષના કેહેવા પ્રમાણે મહા પુન્ય થશે તેમાં શંકા નથી. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

હંકાર વિષે પ્રશ્ન. ૪૦

હાહરો.

દયા ધર્મકો મુલહે, પાપ મુલ અભિમાન;
તુલસી દયા ન છાંડીએ, જમ લગ ગરમે પ્રાન.

ઉત્તર ૪૦

આસણ—જો ભાઈ તુળશીદાસે તો સમજીને કહ્યું છે, પણ હાલના અજ્ઞાની વેસધારી સર્વેને એમ કહે છે કે દયા રખાના. ચોર હંકારના ત્યાગ કરના. એમ કહી સર્વેપર દયા રખાવે છે ને હંકાર તજવે છે, તે એક તરફી ભાષણ કરે છે. એજ મોહોદું તેઓનું અજ્ઞાન છે. પણ તુળશીદાસે એવા હેતુથી કહ્યું છે કે શુભચરણી પ્રાણી ઉપર દયા રાખવી. અને તેવા ઉપર જે દયા રાખવી, તેજ ધર્મનું મુળ છે. બાકી કુલ્યુદિના જીવ ઉપર દયા રાખવી ને દયા રાખવાથી તેનું પોષણ કરવું અને પોષણ કરવાથી તે શાકતાન થઈ વીશેરા કુલ્યુદિ કરે, અને તે વિશેરા કુલ્યુદિ કરવાથી અધર્મનું મુળ ઉભુ થાય, તેથી તેવા જીવ ઉપર દયા રાખવી તે પાપનું મુળ છે. વળી પાપનું મુળ અભિમાન કહ્યું છે. તે એવા હેતુથી કે વ્યવહારીક કામ સખાંધી જે હંકાર રાખે તે હંકાર પાપનું મુળ છે. બાકી શુભ કાર્યના જે હંકાર છે તે ધર્મનું મુળ જાણવું ને શોધના હેતુ બાજુનો. કેમકે કોઈ એમ હંકાર ધરે કે ફલાણે હરીભજન કરીને ભગત કહેવાશે તો હું પણ એના કરતાં બણીજ ભક્તિ કરીને માહાદેવ ભક્ત નામ કેહેવશવું. આથી જે હંકાર રાખે છે તે હરિભજનનો હંકાર પાપનું મુળ નથી એ તો ધર્મનું જ મુળ છે. વળી કોઈ એમ હંકાર ધરે કે જસ રાત દીવસ કષ્ટિ વેડીને અને ખડે ચીત હગડીને જ્ઞાન સંપાદન કરી હું શોધપદને પામુ ત્યારેજ જ પુ એમ હંકાર ધરી જ્ઞાન સંપાદન કરે છે તેવો જે હંકાર તે શોધના હેતુ છે. આ રીતે તું હંકાર રાખીશ તો તે પાપનું મુળ નથી, માટે અમોએ કહ્યો તેવો હંકાર ધરવોજ અને કુલ્યુદિ જીવ ઉપર દયા નહિજ રાખવી. એજ તમારા પ્રશ્નનો વિવેચી ઉત્તર છે.

રાગદેશ વિશે પ્રશ્ન ૪૧

હાહરો.

રાગદેશ કરવો નહીં, કોઈ ઉપર કોવાર;
કરે તે જીવ ભોગવે, ચોરાશી અવતાર.

હું માહારાજ પરમશ દીક્ષાવાળા અમોને એમ કહે છે કે 'કેમ' ઉપર 'કોઈ' વાર રાગદેશ કરવો નહિ તેમ રાખવો પણ નહિ. અને રાગદેશ કોઈ ઉપર રાખવો તે લક્ષ્યોપારાશી અવતારને ભોગવશો તે કેમ હશે.

ઉત્તર ૪૧

ન્યાસજી—ભાઈ રાગદેશ નહી રાખવો એ વચન ખરૂં છે પણ કોઈ ઉપર નહી રાખવો એ ખોટું છે. અને જે રાગદેશ કોઈ ઉપર નહિ રાખવો એવું જે તમને સમજાવે છે, તે લોકો રાગદેશના યુષ્ઠ સમજ્યા વિના સમજાવે છે તેથી તમારા મનને યથાર્થ ગોઠવું નથી, નેગોઠવવાના કારણથી તમારે અમને પુછવું પડ્યું, બોલો આ વાત ખરી કે ખોટી?

જીસાશુ—હા માહારાજ ખરી વાત છે !

ન્યાસજી—જીએ ભાઈ રાગદેશ નહી રાખવો તે કોની સાથે નહી રાખવો, કે સંસારના વ્યવહારની અનીતિઓમાં રાગ નહી રાખવો. અને સદાચરણીને જ્ઞાનીજનની સાથે દેશ નહી રાખવો. અને અમો કહીએ છીએ કે રાગદેશ રાખવો તે કોની સાથે રાખવો, કે જ્ઞાની પુરુષોની સાથે તથા વેદશાસ્ત્રોના જ્ઞાનમાં તથા હરીભક્તમાં તથા નીતીમાં તથા વિવેક વિગેરે સદાચરણમાં સદા રાગ રાખવો તે ધર્મની વૃદ્ધી કર્તા છે, અને એક્ષ્ણો હેતુ છે, વળી અધર્મી ધર્મનું ઉષાપન કરતાં હોય, જેવા કે પોતે બ્રહ્મ ધર્મ બીજા સહુને બ્રહ્મ કરાવી 'પરમેશ્વરનું' ભજન કરનારા ભક્તોનાં ભજન છોડાવવાનો હેતુ રાખે છે, ને સર્વ બ્રહ્મ છે એમ કરાવી બ્રહ્માબ્રહ્મ ચલાવવા ચાહી છે, એવાં જે અધર્મી તથા અનિતી તથા દુરાચારણી તથા અવિવેકી તથા અનર્થી વિગેરેના ઉપર દેશ રાખવો, તે પાપ નથી. અને તે એક્ષ્ણો હેતુ છે. કેમકે સમયદ્રવ્ય એ પદ એવા જીવેના ઉપર દેશ રાખેલો છે. વળી પાતાળમાં તાડુકી કહીત કોઈને પરમેશ્વરનું ભજન કરવા ફેલો નહી ને પોતાનું ભજન કરાવતો, જેમ આજના યુરૂએ પોતાનું ભજન કરાવે છે જેમકે. યુરૂ માહારાજ યુરૂ, જે જે યુરૂ માહારાજ યુરૂ. એમ ભજન કરાવે છે તેમ તે તાડુકી ફલીત પોતાનું ભજન કરાવતો હોતો, તેના ઉપર પ્રભુદેશ રાખતાં હતા, ને દેશ રાખી અર્જુન પાસે મરાવ્યો તેમ તેવા જાણ ઉપર દેશ રાખવો તે ઘણું રૂઝું ને અધર્મના નાશકારક છે, તેથી તે પણ શુભ કૃપાને હેતુ છે. મારે અમોએ કહ્યું તે પ્રમાણે રાગદેશ રાખવો, ને રાગદેશ નહી પણ રાખવો. એટલે રાખવા અથવા ન રાખવા યોગ્ય અમોએ જે જે રક્ષણ બતાવ્યાં તેવે તેવે ઠેકાણે તેવે તેવે પ્રકારે કરવું. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

પંચવિશય વિશે પ્રશ્ન. ૪૨

દાહરો.

ત્યાગીને મુખ સાંભળ્યું, વિશય અશુભ અપાર;
તમે અશુભ શુભ ગાઓછા, તે બે શા પરકાર.

હું માહારાજ અમોએ ઘણાક ત્યાગીઓને મુખથી એમ સાંભળ્યું છે કે જે પંચ વિષય છે તે મહા અશુભ છે. અને તમારા મુખથી ઘણીવાર એમ સાંભ-

૭૫: છે કે પંચ વિષય અશુભ છે ને શુભ પણ છે એવા તમે બેડે પ્રકાર કહો છો. તે કેવી રીતે તે કપા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૪૨

બ્યાસ-ભુઓ ભાઈ પંચવિષય જે શબ્દ, સ્પર્શ, રસ, રૂપ, ને ગંધ, આ પાંચે વિષય કષ્ટાજ અશુભ છે તેમ કષ્ટાજ શુભ છે, તે વિશે પ્રથમ અશુભ છે તે બતાવું છું. જે કે પહેલાં શબ્દ, વિષય, જે શબ્દ બોલવાથી કે સાંભળવાથી કામભવરની અથવા ક્રોધની અથવા પ્રાપ્તિની વ્રતી થાય તેવા શબ્દ બોલવા કે સાંભળવા એ અશુભ છે. બીજા સ્પર્શ વિષય એટલે શું જે સ્પર્શ કરવાથી કામી, ક્રોધી, અધર્મી, દુરાચરણી, અવિવેકી, તથા બાજી થવાય તેવાને સ્પર્શ કવે એ અશુભ છે. ત્રીજે રસ વિષય, એટલે જે રસથી એક જીવના બે જીવ થાય, જેમકે, ભાંગ, ગાંજે, મધપાન વિગેરે નિશાના ભરેલા જે રસ છે તે રસ તથા રસની રસિક જે રસના (જલ) એ રસના વડે કરીને શુભ પ્રાણીનું અપમાન થાય તથા અસત્ય કરવા ચુકિત ભર્યું બોલાય તથા ક્રોધને કામભવર દ્વંદ્વીથી મોહ લાગે તેવાં વચન બોલાય વિગેરે અનીતિ થાય તેવાં કાર્ય કરાય તે અશુભ છે. ચોથો રૂપ વિષય, એટલે પરદારાનાં સારાં નર્તી રૂપ બેવાં તથા સારા નરતા પાશાગ બેવા, એ બેવાનું મુળ કારણ મોહ છે, અને જે મોહ છે તે કામભવરનો હેતુ છે મારે એ રૂપ વિષય અશુભ છે. પાંચમો ગંધ વિષય એટલે અતર પુલેલ વિગેરેની વાસના લેવી તે પણ જીવને કામવ્રતિ વિગેરેના ઉપજાવનાર છે, મારે તે પણ અશુભ છે. અને તે પંચ વિષયમાંના એક એક વિષયથી જે જે જીવ હાની પામ્યા છે તેનું વર્ણન વલ્લભપદમાળા નામના પુસ્તકમાં એકસોને ત્રીસમા પ્રગ્થે પહેલા પદમાં કહેલું છે તે એ અને તે એકેક વિષયથી હાની પામે છે તો આ અનુષ્ઠ પાંચ વિષયના ભોગી થાય છે તે પાંચે વિષયો ઉપર કહ્યું તે પ્રમાણે પંચવિષય અશુભ છે.

હવે એજ પંચવિષય શુભ છે, તે વિશે સાંભળો, પ્રથમ શબ્દ વિષય તે વેદશાસ્ત્ર કે જ્ઞાનના શબ્દો ઉચ્ચારણ થતા હોય તે શબ્દો સાંભળવાથી જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે, ને તે જ્ઞાનથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે, વળી જ્ઞાન સંપાદન કરી પરમાત્માના નામના શબ્દ ઉચ્ચારણ કરવાથી તે પદની પ્રાપ્તિ થાય છે, મારે શબ્દ વિષય મોહો મોક્ષનો હેતુ છે. જેકે શબ્દ થકીજ સર્વને જ્ઞાન થાય છે, મારે તે શબ્દ જ્ઞાનનો હેતુ છે, ને જ્ઞાન મોક્ષનો હેતુ છે, મારે શબ્દ વિષય શુભ છે. બીજા સ્પર્શ વિષય, તે કોઈ જ્ઞાની પુરૂષોના ચર-ણનો સ્પર્શ કરી નમસ્કાર કરીયે તથા તેવા પુરૂષની ચર્ચાથી કરીયે તથા હાલને સ્પર્શ કરી સેવા કરીએ. તો તે સેવાને લીધે તે જ્ઞાની પુરૂષ જ્ઞાન કથન કરીને જ્ઞાન કરે તેથી જ્ઞાન થાય અને જ્ઞાનથી મોક્ષ થાય, મારે સ્પર્શ વિષય જ્ઞાનનો તથા મોક્ષનો હેતુ છે. તેથી તે સ્પર્શ વિષય શુભ છે, ત્રીજે, રસ વિષય તે જ્ઞાની પુરૂષોના ચરણ ઘોઈને તે ચર્ચાએ ત જળ જે રસ તે રસ અશુભ નથી ને શુભ છે. વળી રસભોગી રસિક જે રસના તે રસનાએ કરીને હરીભજન થાય તે હરી-ભજન પણ મોક્ષનો હેતુ છે, મારે રસવિષય શુભ છે. ચોથો, રૂપ વિષય, તે જ્ઞાની પુરૂષો જે મોહાત્મા તેવા જુદા જુદા જોડા હોય તેટલા મોહાત્માનાં ચરણો કરણ કરવાથી પાપ ખાત નાશ પામે છે ને તે સ્પર્શમાં મોહ પા-

મવાથી તેમની પાસે સેવામાં રથીતી કરવાની ઈચ્છા થાય છે, અને તેવી ઈચ્છા થવાથી શેવા થાય છે ને શેવા કરવાથી તે જ્ઞાન હોય, અને તે જ્ઞાન થવાથી શ્રેષ્ઠ મળે છે, મારે રૂપ વિષય તે પણ શ્રેષ્ઠતા હેતુ છે, તે શુભ છે. પાંચમું, ગંધવિષય, તે ચંદન પુષ્પની ગંધવડે માહાત્માનું પુજન થાય, તેથી માહાત્મા રીતીને જ્ઞાન કરે તેણે કરી જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય અને જ્ઞાન કરીને શ્રેષ્ઠતા પ્રાપ્તિ થાય, મારે ગંધવિષય છે તે પણ શ્રેષ્ઠતા હેતુ છે. તેથી તે પણ શુભ છે. આ રીતે પંચવિષય માહાત્મા અને શ્રેષ્ઠતા હેતુ છે તેથી અમો પંચવિષયને અશુભને શુભ બેઉ રીતે કહીએ છીએ. અને જે પંચવિશયને કૃત અશુભજ કહે છે તે અવિવેકથી ને વિના વિચારે અજ્ઞાનતાથી કહે છે, એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

નીંદા વિશે પ્રશ્ન. ૪૩

સાખ્યો.

પુત્ર પુરુષ દાસ હું, ચેતાવો તો ચેતુ;
નીંદા કરવી કાચની. તે છે શાનો હેતુ.

હે પુત્ર માહારાજ કોઈની નીંદા કરવી તે શાનો હેતુ છે,

ઉત્તર. ૪૩

ન્યાસજી—જુઓ ભાઈ વિવેકવડે વિચારે તો, નીંદા નફનો ને શ્રેષ્ઠતા એ બેઉના હેતુ છે. જે કે વેદ, શાસ્ત્ર, પુરાણ, તથા માહોટા પુરૂષાનાં વચનોનો હેતુ સમજીને ચથાથ તારણ કાઢાડે, અને તે તારણનું જ્ઞાન અનંત જીવોને કરે તેવાની તથા નીતીપુર્વક વસ્તતા હોય તેવાની તથા વિચાર સહીત વિવેકી હોય તેની તથા શદાયરણ પાળતા હોય તેની તથા જ્ઞાન સંપાદન કરી હરીભજન કરતા હોય તેવાની, એ ત્રિગેરે ઉત્તમ પ્રાણીયાની નીંદા કરવી તે નફનો હેતુ છે. અને કોઈ નીંદા શ્રેષ્ઠતા હેતુ છે તે તને કહું છું, જે કે, કોઈ અધર્મી પ્રાણીનો કોઈ સંગ કરતો હોય તેવા અધર્મીની સોખત છોડાવવાને અને સદાચરણમાં લાવવાને મારે અધર્મીની નિંદા કરીએ તેણે કરીને પાપ નથી. કેમકે અધર્મીની નિંદા કર્યા વિના સંગ કરનારાને અધર્મી ઉપર અરુચી થાય નહિ મારે નીંદા કરીને અધર્મીની સંગત છોડાવવી. અને તે અધર્મીની સંગત છોડવાથી તે અધર્મીનો ને જ્ઞાનીજનનો સંગ કરે તેથી તેને જ્ઞાન થાય અને જ્ઞાન થવાથી તેને શ્રેષ્ઠતા પ્રાપ્તિ થાય, તેથી તેવો જે ઉપકાર ને જે ઉપકર કરનાર તે પણ શ્રેષ્ઠતા અધિકારી થાય છે મારે આ કશું તે પ્રમાણે નીંદા કરવી એ શ્રેષ્ઠતા હેતુ છે, વળી અનિતીના જે જે કાર્ય છે તે કાર્યની તથા અધર્મ પંથ ચલાવનારની તથા પંથ ચલાવી જીવોને અવળું સમજાવનારની, તથા દુરવ્યસનની તથા અવિવેકનાં કાર્યની એ વીગેરે એવાં એવાં દુરાચરણની નિંદા કરવી તે શ્રેષ્ઠતા હેતુ છે. કેમકે, જે જે કાર્ય દુરાચરણીને અવિવેકી છે તે દુરાચરણ શાપી કાઢી શીતાના મનથીજ નિંદા કરે ને તે નિંદા કરવાથી તે દુરાચરણ ઉપર અરુચી થાય ને અરુચી થવાથી તેને ત્યાગ કરાય મારે તે નિંદા શ્રેષ્ઠતા

હેતુ છે. વળી જેવાં દુરાચરણ જેમાં માલમ પડ્યાં હોય તે દુરાચરણી કર્મની કાષ્ટ બીજાની આગળ નિંદા કરી બીજાને પણ દુરાચરણથી ઇલાવે તે પણ માલમ હેતુ છે. આ બન્ને રીતે નિંદા નકરના ને માક્ષના હેતુ એવો કહીએ છીએ. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

ગુરના પ્રકાર વીશે પ્રશ્ન ૪૪

ચાહરો.

માહારાજ મેં સાંભળ્યું, ગુર ત્રણ પ્રકાર;
પાહાણ પત્ર તુલ્ય હોય છે, કાષ્ટ તુલ્ય કોષ્ટ દ્વાર.

હે માહારાજ મેં ત્રણ પ્રકારના ગુર સાંભળ્યા છે કે એક તો પાશાણ જેવા ગુર, બીજા પત્ર (પાંદડાં) જેવા ગુર, ત્રીજા કાષ્ટ (લાકડા) જેવા ગુર. એ ત્રણ પ્રકારના ગુર હોય છે તે શી રીતે ત્રણ પ્રકારના હશે, એટલું કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૪૪

ન્યાસલ—જે ગુર પોતે કુબે ને જે શીષ્ય પોતાને વળગ્યા હોય તેને ક-બાડે તેવા જે ગુર તે પાશાણ તુલ્ય છે; કેમકે જેમ પથરો તરે નહીં ને જે વળગ્યા હોય તેને તારે પણ નહીં એવો પાશાણનો સ્વભાવ છે તેવા ગુર પાશાણ તુલ્ય છે. બીજો પત્ર (પાંદડાં) તુલ્ય તે પાંદડું પોતે તરે પણ જે કાષ્ટ પાંદડાને વળગ્યું હોય તેને પાંદડું તારે નહીં, કેમકે વળગનારની સાથે પ્રથમતો છુડે ને પછી છુડેલાને પુરો છુડવા રૂઢિ પોતે તરીને બાહાર નીકળી પોતે તરે તે રીતે જે પત્ર તુલ્ય ગુર છે તે શીષ્યને છુડાડે ને પોતે તરે તે પત્ર ગુર છે. ત્રીજો કાષ્ટ (લાકડા જેવો) જે ગુર છે તે નમસ્કાર કરવા યોગ્ય છે, કેમકે જેમ કાષ્ટ પોતે તરે ને જે પોતાને વળગ્યા હોય તેને પણ તારે તે કાષ્ટ સરીખા ગુર છે. આ રીતે ત્રણ પ્રકારના ગુર હોય છે તે ખરું છે. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

નક્ષત્રી પૃથ્વી વીશે પ્રશ્ન. ૪૫

હે માહારાજ સજ્જાને મુખથી પુસ્તકોના આધારે મેં સાંભળ્યું કે કુરશુરામે એકવિસવાર નક્ષત્રી પૃથ્વી કરી તે વચન વિશે મને એમ રાંકા થાય છે કે નક્ષત્રી એટલે ક્ષત્રી એટલું નામજ પૃથ્વીમાં નહીં તે નક્ષત્રી કેહેવાય, એવી નક્ષત્રી પૃથ્વી પ્રથમ કુરશુરામે બ્યારે કરિ તે પછી તો ક્ષત્રી પૃથ્વીમાં રહેા નહીં તો પછી કુરશુરામે બીજાં તરે શી રીતે નક્ષત્રી પૃથ્વી કરી? વળી બીજા વેળા નક્ષત્રી કરી ત્યારે ક્ષત્રીતો રહેલોજ નહીં ને એકવિસવાર નક્ષત્રી પૃથ્વી શી રીતે કરેલી સંભવે, તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૪૫

ન્યાસલ—જુઓ કાશ્વ મેં વચનમાંજ સમજાય તેવું છે. જુઓ કે નક્ષત્રી પૃથ્વી કરી એમ કહ્યું છે, પણ નક્ષત્રાણી પૃથ્વી કરી એમ કહ્યું નથી. માટે ક્ષત્રીએતો એટલે જે ક્ષત્રી પુરૂષો, તેઓના નારા કથો તેથી નક્ષત્રી પૃથ્વી કરી

એમ કહ્યું, એ વાત સત્ય છે કે, ક્ષત્રી માત્રને મારી નાંખ્યા. પણ કુરુશુરાયે નક્ષત્રાણી એટલે ક્ષત્રીની સ્ત્રીઓનો નાશ કર્યો નથી, એ ક્ષત્રીની સ્ત્રીઓનો નાશ કરે તો અનંત સ્ત્રી હત્યાઓ લાગે માટે ક્ષત્રાણીઓનો નાશ કરેલો નહીં. તે ક્ષત્રાણીઓ કોઈ કોઈ સગલી, (ગર્ભવાણી) રહેલીઓ તેઓથી પાછી ક્ષત્રીની ઉત્પત્તિ થયેલી. તે પછી પાછું બીજાવાર પણ એમજ થયેલું ને વારંવાર ક્ષત્રીઓ માત્રને એટલે ક્ષત્રી પુરુષો માત્રને હણીને નક્ષત્રી પ્રશ્વિ કરેલી એ રીતે નક્ષત્રી પ્રથ્વીના પ્રશ્નનો ઉત્તર છે. એ ક્ષત્રીઓને અને ક્ષત્રાણીઓને સર્વેને માથાં હોત તો એકવાર નાશ કર્યા પછી બીજાવાર ક્ષત્રીની ઉત્પત્તિ થાય નહીં; ને બીજાવાર નક્ષત્રી પૃથ્વી કરી કેહેવાય નહીં. તો આતો એકવીસવાર નક્ષત્રી પ્રશ્વિ કરી કહ્યું છે, માટે સચુલ્લથ ક્ષત્રી બીજા હણી નાખ્યું હોય એમ ભાસવું નથી, કદી ભાસે તો તે સંભવતું નથી, માટે અમારે કહ્યું એજ રીતે નક્ષત્રી પૃથ્વી કરેલી એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

પ્રભુ પુત્ર થયા વિષે પ્રખ્ય ૪૬

હે માહારાજ પ્રભુ છે તે બધા જન્મના પિતા છે તે દસરથને ઘેર રામ થઇ અવતારી પુત્ર થયા ને તેજ પ્રભુ પાછા નંદ વસુદેવને ઘેર કૃષ્ણ અવતાર ધરિ તેજના પુત્ર થયા. એ સંભવતું નથી. કેમકે જે પ્રભુ પીતા તુલ્ય અને જગતના જીવો પુત્ર તુલ્ય તે પુત્રના પુત્ર પિતા થયા હોય એમ સંભવતું નથી. કદી કેહેશો કે નંદ વસુદેવ, દસરથજી એઓએ તપ કરી પ્રભુને પુત્ર થવાનું વરદાન માગ્યું હતું, એમ કેહેશો. તે પણ સંભવે નહિ. કેમકે, જે પુત્ર પિતાના પિતાને પિતાનો પુત્ર કરવાની ઈચ્છા રાખે તે માહા પાપનો અધિકારી થાય છે. માટે પ્રભુને પુત્ર થવાને વરદાન માગ્યું હોય તે પણ સંભવતું નથી. તેમ છતાં પંડોપડ પ્રભુ પુત્ર થઈ અવતર્યો એ વાત અસંભવિત છે, તેનો ઉત્તર કરો.

ઉત્તર ૪૬

ન્યાસજી—જુઓ ભાઈ વસુદેવ તથા દસરથને ઘેર પંડોપડજી પ્રભુ પુત્ર થયા એવું જે કહે છે અથવા માને છે, તે માહા અજ્ઞાની, અધર્મી અને પાપના અધિકારી છે. એ પંડોપડજી પિતા પ્રભુ ત્યાં વસુદેવ તથા દસરથને ઘેર પુત્ર થઈ આઠ્યા હોય તો પછી વૈકુંઠ વિગેરે સર્વ ખાલી રહેલું સંભવે, પણ તે કોઈ પુસ્તકમાં એમ નથી કહ્યું કે, રામા અવતાર તથા કૃષ્ણ અવતાર પૃથ્વી પર થયા તે વારે વૈકુંઠ કે અક્ષર ધામ કે ગંગા તે કોઈ ધામ ખાલી પડ્યું હતું એવું કોઈ પુસ્તકમાં નથી માટે પ્રભુ પંડોપડજી પૃથ્વીમાં અવતર્યા એ સંભવતું નથી. વળી પ્રભુ પીતા તે પીતા પુત્ર થાય તે પણ સંભવતું નથી. પણ એ ભાઈ, પ્રભુ પંડોપડજી તો પુત્ર થયા નથી, તેમ નંદ, વસુદેવ કે દસરથ કોઈ વરદાન એમ માગેલું કે પ્રભુ તમને અમારા પુત્ર થાઓ, એમ સંભવતું નથી. કદાચ એમ માગેલું સંભવે છે કે હું પ્રભુ તમ જેવા અમારે પુત્ર થાઓ એવુંજ માગેલું છે. અને તેવું માગવાથી પ્રભુના અંશ કળાના અવતારો રામકૃષ્ણાદિક થયા છે, તેથી પંડોપડજી પુત્ર થયા નથી ને પ્રભુની અંશકળાના થયેલા એ રામકૃષ્ણાદિક તે પ્રભુ જેવાજ થયા એટલે પ્રભુના અંશ થયા પણ પ્રભુ પંડોપડ

પુત્ર પ્રાપ્ત નથી; અને જે પુત્ર થઇને અવતરે તે પુરુષ પ્રભુ હોય પણ નહિ. તેથી કંબરજી અથવા કોઇ બીજા પુરુષ એમ કહી ગયા છે કે:—

સાખી.

ધૈર્ય સખા આપ હે, બેટા કીરણ નાહી,
બેટા હોકે અવતરે, સોતો ધૈર્ય નાહી.

આ સાખી કેહેનારે કહી છે તે ખરી છે બોદી નથી. તેમ અમારો પણ એજ સીધાન્ત છે, એ રીતે સાક્ષાત પ્રભુ પુત્ર થયા નથી ને પ્રભુનો જે અંશ તે પ્રભુ જેવો હોય, તે શમકૃષ્ણાદીક પ્રભુના અંશ છે તે પુત્ર છે એમ માનવું યોગ્ય છે. એજ ઉત્તર છે.

સંવત ૧૯૪૫ના પાસ માસની કૃષ્ણ બીજને દીવસે ંયાસજી વહ્નિભરામ ગામ વિસનગર મધે દીવસે ભાવાર્થપ્રકાશ મન્થની કથા પાતાના મુકામમાં કહેતા હતા તે સમે દેસાઈ, રળીઆતરામ મગનભાઈ વિગેરે પુરૂષો તથા ઘણી બાઈઓ તે કથા સાંભળવાને બેઠાં હતાં. તે કથા પુરુષ થઈ રહ્યા પછી વિસનગરા નામર બ્રાહ્મણ, પંડ્યા, દેવાશંકર પ્રભુરામ; પ્રજ્ઞ પુછ્યું.

નામથી તરવા વિશે પ્રજ્ઞ: ૪૭

હે માહારાજ તમેએ ભાવાર્થ પ્રકાશ નામના મન્થમાં એમ કહ્યું છે કે, સાન વિના (યથાર્થ જાણ્યા વિના) જે નામ જપે છે તેણે તેને ભક્ષની પ્રાપ્તી થતી નથી. તો શ્રીમદ્ ભાગવતમાં અજા મેળે પાતાના પુત્ર નારજી હતો તેનેજ મરતી વખતે નારજી કહી બોલાવ્યો એટલામાં એ નારજી નામ કેહેવાથી તરી ગયો અને તે ઘણાજ અધર્મી હતો, તેમ છતાં પાતાના પુત્રજી નામ કેવામાં નારજી શબ્દ હતો તેટલા માટે તે તરી ગયો, તો નામથી મુક્તી નહીં એ વાત આપની કેહેવી સંભવતી નથી.

ઉત્તર. ૪૭

ંયાસજી—જુઓ ભાઈ વિવેક વડે ન્યાય રીતે અજામેળ, નામ કેવાથી તરી ગયો એ વાત સંભવતી નથી, પ્રથમતો એજ છે કે અજામેળ માહા અધર્મીને અનર્થી હતો, વળી માહા પાપી હતો એમ તો ઉવાડુ એજ પુસ્તકમાં લખેલું છે. વળી એમ લખેલું છે કે એ અજામેળે નારજી નામ દીધું તે પાતાના પુત્ર ઉપરજી ભક્ષ રાખીને પુત્રનેજ બોલાવ્યો હતો. કાંઈ નારાચણ જે ધૈર્ય તેમાં ભક્ષ રાખીને પુત્રને બોલાવ્યો નહોતો, તેમ તેની મતી પણ પ્રભુમાં નોહોતી, તેમ તે જનમારાનો અધર્મ હતો એટલે મરણ થવાના સમય પેહેલાં પણ કેમવાર એની મતી ધૈર્યમાં નોહોતી, તો પછી મરતી વેળા પ્રભુમાં મતી થઈ એમ કહીએ તે પણ સંભવે નહિ, તેમ છતાં ૨૫૪ લખેલું છે કે પુત્રમાં મતી હતી તેથી નારજી કહી પુત્રનેજ બોલાવ્યો છે તો હવે વિચારો કે, તે રી રીતે તરી ગયો, બે પુત્રમાં મતી હતી ને તે પુત્રને નારાચણ કહી બોલાવવાથી તરી ગયો તો વેદની મુતી બોદી થશે કે: મરણેયામતીસંગતી: અર્થ—મરણ વેળા જ્યાં મતી હોય ત્યાં મતી થાય: હવે જુઓ ભાઈ અજામેળના મરણ સમે પાતાના પુત્ર નારજીમાં મતી (મતી) હતી, ને પ્રભુમાં તો નોહોતી ત્યારે તે રી રીતે તરી

બધા, જે પુત્રમાં મતી હતિ ને પ્રભુમાં નોહોતી તેમ કતાં તરી બધા, એમ માનીએ તો ઉપર કહી તે શ્રુતી ખોટી થાય છે. અને તે શ્રુતી સાક્ષાત વેદ નારાયણના સુખની છે. એટલે નારાયણની કહેલી છે, તેજ નારાયણે પાતાનું બોધેલું પાતે પાળ્યું નહિ ને તેને તાર્યો એ વાત સંભવતી નથી. વળી એજ વેદ નારાયણે કહ્યું છે કે શ્રુતી: રહતેજાનાત ન મૂક્તી: અર્થ—જ્ઞાન વિના મુક્તી નહિ, આ રીતે સાક્ષાત નારાયણનું કહેલું છે, તે શું તેમણે પાતાનું બોધેલું પાતે લોખંડું ને શું તેને તાર્યો? ના, કેમકે તે સંભવે નહિ. વળી એવાં પુત્ર પુત્રાદીકાના નામ દેવાથી તરે તો જ્યાંએક મનુષ્યોમાં પુત્રનાં નામ નારણ, રણછાડ, કેશવ, મોહન, રામચંદ્ર, રાધાકૃષ્ણ, નરવરજાલ, શામલાલ, વિગેરે પ્રભુના નામે નામ હોય છે, તો તે નામ વાળાના પીતાઓ જે વેળા મરણ પામવા થાય છે તે વેળા જગતના બધાહાર પ્રમાણે ખાંચ પુચ્ચની તથા દેવા લેહણની વાત કેહેવા પુત્રને બોલાવે છે, તેથી તે પીતાઓ માત્ર ક્રૂર પુત્રનું જ નામ દેવાથી તરી ગયા હશે ને હાલ જે હશે, તે તરશે, તો પછી તેવા નામ વાળાઓના પીતાઓને તો ઠીક કાવડું આવશે; કેમકે, આખો જન્મારો અધમ અનીતિ કરશે ને ઇન્દ્રમાં લક્ષ જરાવાર પણ નહીં પિરવે તો પણ તે ઇવરે દીકરાનેજ બોલાવવાથી તરશે. ને તેવા તેવા દિકરાના નામ દેવાથી તરે છે એમ જગત જાણશે તો પછી સર્વે પ્રાણી પુત્રનાં નામ તેવાંજ પાડશે, ને તેનાં પાડવાથી તે સહુ તરી જશે તો પછી પ્રભુમાં આસ્તા રાખવાનું તથા તેમનું રમરણ કરવાનું તેઓને કાંઈજ પ્રયોજન રહેશે નહિ, તેમ આખો જન્મારો અધમ કરશેજ અને મરણ સમે પુત્રનું નામ દેશે, એટલે બસ છે. વાહ ! આ વાત તે કોઈ દીવસ સંભવે ? નજ સંભવે. વળી અજમેળ તરી ગયો એ વાત પુરાણ પક્ષની છે તેજ ખરી માનીશું તો વેદની જે શ્રુતીયો કહી તે વેદ જે નારાયણના સુખનાજ છે તે અસત્ય થશે, ને પુરાણ પક્ષ જે વ્યાસજીના સુખના તે સત્ય થશે.

દેવાર્ષકર—હું માહારાજ ત્યારે શું વેદ સત્ય માનવાને વ્યાસજીના કહેલાં પુરાણ અસત્ય માનવાં ?

વ્યાસજી—વેદ, શાસ્ત્ર, તથા પુરાણ એ સર્વ સત્ય માનવાં, પણ તે પુસ્તકોમાં જેવે વચનો હોય તે વચનોનો તોલ કરવો કે આ વચન તે ભયાનક છે કે રૂચીનું છે ? કે યથાર્થ છે ? વળી તે વચનોનો શો ભાવલે છે; એમ બધા તોલ બાંધવો. જે વચનોનો તોલ બાંધીએ તો ખરો મતલબ જણાય, મારે અજમેળ તરી ગયો આ વાતનો પણ તોલ બાંધો કે માહા અધર્મી તેણે મરતી વેળા પુત્રનેજ નારણ કહી બોલાવ્યો તેથીજ તરી ગયો આ વાત કોઈ કાળે સંભવતી નથી.

દેવાર્ષકર—ત્યારે ભાગવતના કર્તા વેદમ વ્યાસજી છે તેમણે નામ દેવાથી અજમેળ તરી ગયો એમ કહ્યું તે શું બોલું ?

વ્યાસજી—જીઓ ભાઈ એક તો ભાગવત વિશે માહા મોટી તકરાર છે. કેમકે વ્યાસજીએ એક ભાગવતને પ્રક્ષ રૂપી ગણ્યું છે.

ભાગવતરૂપિ એક માહારૂં પ્રક્ષ છે. તેને બાર ડાળાં છે, એટલે તેના બાર સ્કંધ છે. અને ત્રણસે ને બતરીસ ડાળીયો છે, એટલે ત્રણસે ને બતરીસ અધ્યાય છે. અને તેનાં અરાઠ હજાર પત્ર છે, એટલે હરાઠ હજાર શ્લોક છે એ રીતે વ્યાસજીએ કહેલું છે, તેનો આ રસોઃ—

શ્લોક.

શ્રીમદ્ભગવતામિષઃ સુરતરુસ્તારાંકુરઃ સજ્જનિઃ સ્કંધેદ્રાંદશમિસ્તતઃ પ્રવિલસન્ન
ત્યાલકાલોદયઃ ॥ શ્રીમદ્ભગવત્તત્ત્વસ્યવિલસન્નઃ સહસ્રાણ્યલંપર્ણાન્યહૃદયોદ
યોદિતિમુલમોર્વર્ણસિસવૌપરિ ॥ ૧ ॥

તેમ છતાં હાલ શ્રીમદ્ ભાગવતના ત્રણસેને પાંતરીસ અધ્યાય થયા છે, તે ત્રણસે બતરી ઉપર ૨૫ અધ્યાય વધેલા છે તે કીયા તે કહેવાતું કાંઈ કારણ નથી, પણ હાલ ભાગવતમાં ઘણું ઘણું ઉમેરણ થઇ ગયેલું છે, એટલે આ અજમેળ વાળા ભાગ વધેલા કે બીજી વધુ છે એ વાત કેરુવાની અમારે જરૂર નથી, તેમ છતાં પદમ પુરાણને વિશે એમ કહ્યું છે કે વ્યાસસ્વયંચરં કચી-તસત્ત્વઃ એટલે વ્યાસનાં વચનો કોઈક સત્ય છે. એમ શાથી કહ્યું છે કે વ્યાસ-જીએ ઘણાંએક પુસ્તકોમાં ભયાનક, તથા રૂચી વચન વાપરેલાં છે, એટલે જગ-તના અજ્ઞાની જીવોને ભય બતાવી નીતીમાં રાખવા ભયાનક વચન કહેલાં છે, ને અજ્ઞાની જીવોને કોઈ રીતે ઈશ્વર ઉપર રૂચી થાય એવા હેતુથી રૂચી વચન કહેલાં છે, અને યથાર્થ એટલે જેવું ખરું હોય તેવું, તે યથાર્થ વચન છે. તે યથાર્થ વચન કોઈ કોઈ ઠેકાણે છે માટે પદમ પુરાણમાં વ્યાસજીનાં વચ-નોમાંથી કોઈકજ વચન સત્ય કહ્યું, બાકીનાં બીજા વચનોને અસત્ય ગણ્યાં નથી, પણ ભયાનક કે રૂચી વચન ગણ્યાં છે. માટે જુઓ ભાઈ આ અજમેળ પુત્રને નારણ કહેવાથી તરી ગયો એ વાત રૂચી વચન છે. ને તે શા માટે રૂચિ વચન વાપર્યું; કે કોઈ અજ્ઞાની તરવાની આશાએ કોઈ રીતે પણ ઈશ્વરનું નામ દે, એ રીતે ઈશ્વરની ઉપાસના કરાવવાના હેતુથી અજમેળ પુત્રનું નામ નારણ કહેવાથી તરી ગયો એમ કહ્યું. પણ અજમેળ ફક્ત નારણ નામ દેવાથી તરી ગયો એ વાત સંભવિત નથી તેમ છતાં તરી ગયો માનીએ તો તરવાતું કાંઈ બીજું કારણ હોવું જોઈએ. પણ ફક્ત પુત્રનું નારણ નામ દેવાથી તરી ગયો એ તરછટ જોઈ છે. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

પરંમેશ્વરને રહેવાના આધાર વિશે પ્રશ્ન: ૪૮

અમદાવાદ શયપુર ફરવાળ બહાર હરજોવન દક્ષીયંકની વાડીમાં નારણદાસ નામના સાધુ આવેલા હતા. તે સાધુને હાથ પગ નોહોતા તે સાધુએ કોઈના પુછાવ્યાથી વ્યાસજી વલ્લભરામને ૧૯૪૫ ના માહા વર્ષે ૧૩ ને ઘાહો પ્રશ્ન પુછ્યું.

હે માહારાજ તમે બ્રહ્મ પરોક્ષ કોહોછો અને તે જ્ઞાનાકારે સાકાર કોહો છો વળી તે બ્રહ્મ વિચીથી ઉચે રહેલા કોહોછો તો તેમાં અમારી એવી શંકા છે કે તે બ્રહ્મ શાના આધારે રહેલા છે. એટલે શાના ઉપર રહે છે? કેમકે આ-ધાર વિના કોઈ રહી શકતું નથી એમ ૨૫૪ વેદ્યાય છે માટે તે બ્રહ્મ ઉચે શા આધારે રહેલા છે તે કહો.

ઉત્તર ૪૮.

વ્યાસજી—જુઓ માહારાજ સુર્ય ચંદ્ર તારા મન્ડળ ઉચે છે તે શાને આધારે રહેલા છે? નીરાધાર; એટલે સ્વસત્તાથી રહેલા છે. જુઓ જે સુચ|

અંદ તારા વિગેરે સ્વસત્તાથી ઉંચે રહેલા છે તે તે સર્વને પ્રકાશનાર જે બ્રહ્મ (પરમાત્મા) તે પાતાની સ્વસત્તાથી રહે તેમાં કાંઈજ શંકાશય નથી.

છવ કયાં જાય છે તે વિશે પ્રશ્ન ૪૯

હે માહારાજ છવ કરાને પામેલાને આપ છવ કહો છો તે છવ એક દેહથી છુટે છે તેવો તે કયાં જાય છે, તે વિશે અને સંદેહ છે. કેમકે ઘણાક એમ કહે છે કે તે છવની કતી પ્રમાણે કોઈ ગર્ભમાં તેની વાસના મરણ સમે થાય છે તેથી તે જે દેહમાં છે તે દેહથી છુટે છે તેવોજ તે વાસનાવાળા ગર્ભમાં જાય છે. વળી મરૂપરાણી તથા ઘણાકના મુખથી એમ સાંભળ્યું છે કે છવ દેહથી છુટે છે તેવોજ તેને યમદુત યમપુરીમાં લેઈ જાય છે. ત્યારે આ એમાં કોણું કહેવું ખરું છે, ને કેવે પ્રકારે ખરું છે તે કંપા કરીને કહો.

ઉત્તર ૪૯

ન્યાસજી—જુઓ ભાઈ ખંનેતું કહેવું ખરું છે. કેરે પ્રકારે તે કહું છું. જુઓ કે મરણ સમે જે દેહમાંથી જે છવ નીકળવાનો થાય છે તે સમે તે છવનાં કૃત્ય પ્રમાણે તેનો લક્ષ તેજા ગર્ભ વિશે જાય છે એટલે તેની મતી (મતી) તેવે સ્થળે થાય છે, તે પછી તે દેહમાંથી જેવો છુટે છે તેવુંજ તેવું વાસના ભીંજ આગુટ સ્વરૂપ તે યમપીઠન યમપુરીમાં લેઈ જઈ યમરાજના સનમુખ ઉભો કરે છે તે સમે યમ રાજા તેને ધિકારીને કહે છે કે જા તારાં કર્મ પ્રમાણે તું કૃણ ભોગવ. એમ કહી મુકી દે છે તેવોજ તે છવ જ્યાં એના કર્મ પ્રમાણે વાસના બંધાઈ હોય છે ત્યાં તેજા ગર્ભમાં જઈ રહે છે. જેમકે કોઈ પ્રાણીને પોલીસ પકડીને ન્યાયાધીશ પાસે લેઈ જાય પણ તેનો લક્ષ જે પાતાનું ઠંડાણું હોય છે અથવા જેમાં છવ લાગ્યો હોય છે તેમાંજ ચીત રહે છે. ફક્ત જેમ જોળીયું કંઈ હોય ને છવ કંઈ હોય તેમ તેજા લક્ષ પાતાના પ્રીયમાં હોય છે, તે પછી તેને ન્યાયાધીશ મુકી દે તેવોજ તે જ્યાં પાતાની મતી હોય છે ત્યાંજ તે જાય છે. એ રીતે છવેનો લક્ષ (મતી) કતી પ્રમાણે મરણ સમે થાય છે. તેથી તે છવે ત્યાંજ વાસ પુર્યા એમ ગણાય છે શાથી કે તેનો લક્ષ જ્યાં ચોટ્યો છે ત્યાંજ તે જવાનો, મારે ત્યાં જાય છે એમ ગણાય છે. ને જમપુરીમાં એને લેઈ જાય છે તે પણ ખરું છે. એટલે જેમકે ઘણાક એમ કહે છે કે માહારાજ જોળીયું આહી છે ને મારો છવ ફંટાણે ઠંડાણે છે તેમ છવ જમપુરીમાં પણ જાય છે ને તેમ બીજા ગર્ભમાં પણ લક્ષ રહેવાથી જાય છે એમ કહેવાય છે. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

યમપીઠર વીશે પ્રશ્ન ૫૦

હે માહારાજ છવ કરાના જે છવ તેને તો જમ લઈ જાય છે. પણ કોઈ જમ અધર્મ કરે તો તેને જમપુરમાં કોણ લેઈ જતું હશે તે કંપા કરીને કહો.

ઉત્તર ૫૧

ન્યાસજી—વાહ ! આપણા રાજાની પોલીસમાંનો કેઈ ગુનો કરે છે ત્યારે તેને કોણ રાજા પાસે લેઈ જાય છે તે તમે સમજો એટલે આજો સમજાશે.

છાસાસુ—હા માહારાજ સમજાવું, પાલીસનો માણસ યુનો કરે છે તે પાલીસને તે પાલીસમાંના પાલીસમાંના પાલિસ પકડીને લઇ જાય છે. એ રીતે બરોબર છે કે તેવા કેટલા અધર્મી જમને બીજા જમ લઇ જતા હશે. એ માહારાજી સમજાવું, ને ઉત્તર થઈ ગયા.

વેદ ચોર્થી વીધે પ્રશ્ન ૫૧

હે માહારાજ મેં સાંભળ્યું છે કે, બ્રહ્માજીના વેદ શંખાસુર ચોરી ગયા તે વિષે મને એવી શંકા છે કે, એ વેદ ચોરી ગયા તે શું વેદનું પુસ્તક ચોરી ગયેલો ? એ વેદનું પુસ્તક ચોરી ગયો તો તે વારે શું વેદનાં પુસ્તક હતાં ? એ પુસ્તક હતાં તો ચોરીને સમુદ્રમાં લેઈ ગયા હતા એમ સાંભળ્યું છે, તો તે પુસ્તકો સમુદ્રમાં તો પલળી જ્યાં જોઈએ, ને એ પલળી ગયા હોય તો તે વેદ ફરીથી આ અપીમાં હોવા જોઈએ નહિ, તેમ છતાં હાલ વેદ છે, આ રીતે માહારાજી શંકા છે તે કપા કરીને શંકા ટાળો.

ઉત્તર ૫૧.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ બ્રહ્મા સુક્ષ્મ વેદનો પાઠ કરતા હતા તે સમે શંખાસુરે સંતાઈને ભણી લીધો, એજ ચોરી લીધો કેહેવાય છે, એમકે કોઈ માણસ કેટલું કાંઈ ચોરી લાગ્યો હોય છે ત્યારે તેને એમ કેહેવાય છે કે કુલાણે કુલાણાનું કુલાણું ભણી લાગ્યો છે, એટલે ચોરી લાગ્યો છે; અને ચોરી લીધું હોય તેને ભણી લીધું એમ શબ્દ વપરાય છે. અને ભણી લીધું એમ કેહેવાથી ચોરી લીધું એમ સમજાય છે. વળી વિદ્યા ભણી લે તેને વિદ્યાનો ચોર કેહેવાય છે એજ રીતે શંખાસુર બ્રહ્માના મુખથી વેદ ભણી ગયો તેથી તે ચોરી ગયો એમ કહ્યું છે. અને તે રીતે વેદ ચોરીને તે સીધુંમાં ગયો એટલે વેદ પલગ્યાની શંકા રહેતી નથી. અને તે શંખાસુરને મારીને પ્રભુ વેદ પાછા લાગ્યા, એટલે જે નીચ જાત શંખાસુર, વેદ પાત્ર નાહોતો તેથી તે તેની પાસે ન રહેવો જોઈએ, માટે તેનો નાશ કર્યો એટલે એ નીચ જાતી પાસેથી વેદ પાછા લાગ્યા. કુલ આ રીતેજ જનેહું એ વિના અલંકાર આપી લાંબી વારતા કરેલી તે ઉપર દ્રષ્ટી નહીં રાખતાં કુલ મુદ્દા સમજવો, વળી આ વિશે ઘણી વારતા કરીએ પ્રશ્ન પ્રત્ય સંકેત્યનથી એજ ઉત્તર કર્યો છે.

સંવત ૧૯૪૫ ના માહા માસની સુકલ પક્ષ પુર્ણિમીને દીવસે ગામ ખેડા મધે વ્યાસજી વલ્લભરામને, ગામ ભારના બેશી શંકરભાઈ ગરખાભાઈએ પ્રશ્ન હુલ્યું.

પુત્ર પુત્રી વ્યંદળ વીશે પ્રશ્ન ૫૨

હે માહારાજ શીધોને ઉત્તરી પુત્ર, પુત્રી, અને વ્યંદળ એવાં જે અવતરે

છે તેવું શું કારણ હશે, અને આ પ્રશ્ન મેં ઘણે સ્થળે પુછ્યું છે પણ તેના મને કોઈ ઠેકણેથી જોઈએ તેવો ઉત્તર મળ્યો નથી. માટે આપને પુછવું પડ્યું છે. તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર ૫૨

ન્યાસણ—જુઓ ભાઈ આ પ્રશ્નનો ઉત્તર એવો છે કે, પુરૂષવું તથા સ્ત્રીવું એ બેઉનું વિય સાથે ખર્ચીત થવાથી ગર્ભ ધારણ થાય છે. તેમાં પુરૂષના વિર્યનો ભાગ વિશેષ હોય ને સ્ત્રીના વિર્યનો ભાગ થોડો હોય તેવાં બે વિચંચી બે ગર્ભ રહે, તે ગર્ભથી પુત્રની ઉત્પત્તિ થાય છે. અને સ્ત્રીના વિર્યનો ભાગ વિશેષ હોય ને પુરૂષના વિર્યનો ભાગ થોડો હોય તેથી પુત્રી થાય છે. અને પુરૂષવું ને સ્ત્રીવું વિચં સરખે ભાગે હોવાથી બંધન ઉત્પન્ન થાય છે. જોશી બોલ્યો છે માહારાજ તમોએ ઉત્તર કર્યો તે સંભવિત છે પણ તમારા કહેવા પ્રમાણે થાય છે. તેવું પ્રમાણ શું!

ન્યાસણ—જુઓ ભાઈ આવાં આવાં પ્રશ્નો પુછશે ને તેનાં પ્રમાણો માગશે તે બધાં ક્યાંથી મળી આવશે? નહિજ આવે, પણ જે ઉત્તર ચતુર્થ ભાસતો હોય તેજ પ્રમાણ છે એમ જાણવું. તેમ છતાં આ પ્રશ્નના ઉત્તરનું પ્રમાણ મનુ-સમૃતિમાં તીજ અધ્યાયનો ઓગણ પચાસમો શ્લોક છે.

શ્લોક.

પુમાનુંસોઽધિકેશુકે, સ્ત્રીમત્તયધિકેશ્ચિયા : ।

સમેપુનાનુશ્ચિયૌ, વા સ્ત્રીણેઽસ્ત્રપેચવિપર્યય : ॥

આ શ્લોકનો અર્થ અત્રેએ જે ઉપર કહ્યો તેજ છે, માટે જુઓ ભાઈ પ્રમાણ સાથે આ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

મુમુક્ષુ તથા જ્ઞાશુ વીશે પ્રશ્ન ૫૩

દાહરો.

મુમુક્ષુ કોણ જાણીયે, જ્ઞાશુ જન કોણ,
મમ ગુરુ આપ છે, જેમ નર ગુરુ દ્રોણ.

હું ગુરુ માહારાજ મુમુક્ષુ કોને જાણવા અને જ્ઞાશુ કોને જાણવા તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર ૫૩.

ન્યાસણ—જુઓ ભાઈ જે પ્રાણી મોક્ષની ઇચ્છા રાખે છે તે મુમુક્ષુ છે. અને જે પ્રાણી ઘણી મતલબો જાણવાની ઇચ્છા રાખે છે તે જ્ઞાશુ છે. હવે તે બંનેનાં સ્વરૂપ જુઠાં પાડીને સમજાવિએ તેમાં ધ્યાન રાખે, જુઓ કે જે પ્રાણી મોક્ષપદ જે પરમાત્મા તેના સ્વરૂપનું જ્ઞાન મેળવવાની ઇચ્છા જાણવાની

ધર્મ શાખી સત્ય પુરૂષનો સમાગમ કરી પરમાત્માના સ્વરૂપને જાણે છે, અને તે સ્વરૂપ જાણીને તે જાણવાથીજ આનંદ ભોગવે છે તે પ્રાણી જ્ઞાસા છે. અને જે પ્રાણી પરમાત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન સંપાદન કરીને તે પદ પામવાનું યત્ન કરે છે તે મુમુક્ષુ (મોક્ષનો ઇચ્છનાર) મુમુક્ષુ છે. કેમકે જે જાણવાની ઇચ્છા રાખે છે તે સવળા જ્ઞાસુ જાણવા, અને જે પ્રાણી જાણીને તે પદ પામવાને ઉપાસના કરે છે તેજ મુમુક્ષુ જાણવા. વળી બીજા કનીષ્ઠ જ્ઞાસુ પણ હોય છે. તે કેવા કે જેમ આ અર્થમાં ઘણાંએક પ્રશ્નોના પુછવા વાળા છે તે. જોએ પરમાત્માના સ્વરૂપને જાણવા સર્વધી પ્રશ્નો પુછ્યાં નથી, ને હીરણ્યકશિપુ પર પૃથ્વી લેઈ ગયા તે વિષે તથા કસ્યપની સ્ત્રીને વનસ્પતી થઈ તે શું, એવાં, એવાં જે પ્રશ્નો છે તે મોક્ષનાં હેતુ નથી, ફક્ત જાણવા જેવાં છે. ને તે જાણવાથી કંઈ મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી એવાં જે પ્રશ્નોના પુછવા વાળા જે પ્રાણી છે, તેને કનીષ્ઠ જ્ઞાસુ જાણવા. અને પરમાત્માના સ્વરૂપ સર્વધી જાણવાનાં જે પ્રશ્નો પુછે તેને ઉત્તમ જ્ઞાસુ જાણવા. અને તે પરમાત્માના સ્વરૂપને જાણીને તે પદને પ્રાપ્ત થવા યત્ન કરવાની ઇચ્છા રાખનારાને મુમુક્ષુ જાણવા અને તેવા જે મુમુક્ષુ છે તેને ધન્ય છે, વળી પરમાત્માના સ્વરૂપ સર્વધીના જ્ઞાસુ છે તેને ધન્ય છે. અને કથા પુરાણોનાં ભયાંક કે રૂચી વચનોના જે જ્ઞાસુ છે તે તેા મીઠજ છે, વળી તે કરતાં પુસ્તકોના આધાર વિનાની મતલબોનાં જે પ્રાણી પ્રશ્ન કરી જ્ઞાસાપણ બતાવે છે તેવાને ધીક્કાર છે. કેમકે પુસ્તકોના આધાર વિનાનાં જે કલિપત પ્રશ્ન જેવાં કે કોઈ એમ પુછે કે દુરીએ-ધનના સસરાના દાદાના દાદાની સ્ત્રીનું નામ શું. આવી રીતનાં પ્રશ્નોના પુછનારાને નાસ્તીક અને મિથ્યા વિવાદી જાણવા, અને તેવાં પ્રશ્નોથી કંઈ લાભ પણ થતો નથી, વળી અજ્ઞાની જીવ એવાં પણ પ્રશ્નો પુછે છે કે આ બધા વિદ્યમાં જીવ કેટલા હશે, વળી વૈકુંઠમાં કેટલા ચતુરજીવ હશે વળી નર્કમાં વરસો વરસ કેટલા જીવ પડતા હશે. આવાં આવાં તે નીરાશ (અર્થે વિનાના) અને નીલાલ્લી (લાભ વિનાના) પ્રશ્નો પુછે છે તેને કેવળ નાસ્તીક અને અધર્મી અને મીથ્યા માથા કુટીયો જાણવા. અને તેવાના પ્રશ્નોને જવાબ પણ જ્ઞાની પુરૂષાએ કેવો બેઠ્યો નહી. આ વિષે મતલબ સાથે એજ તમારા પ્રશ્નોને ઉત્તર છે.

મંત્ર વિનાના સ્મરણ વિષે પ્રશ્ન ૫૪

હાહરો.

મુળ સ્વરૂપ સમજ્યા પછી, મુળ રૂપનું કે નામ નામ મંત્રની તુલ્ય છે, તેા શું મંત્રનું કામ.

હે માહારાજ ઘણાંએક સંપ્રદાયમાં મંત્રો આપે છે, તે મંત્રોના મતલબ તે પણ ધર્મરના આરાધનનાજ હોય છે, તેા પછી તે મંત્રો જપવાથી શું વિશેષ છે, અને ક્યાં ક્યાં નામ જપવાથી શું યોગ્ય હોય છે, તે વિષે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર ૫૪.

વ્યાસજી—ભુગ્ધો ભાષા લાડ જમવાની ઇચ્છા હોય તે પ્રાણી કુટો પાશેર ગાળ ખાય, તે પછી કુટ પાશેર ધી ખાય, તે પછી એકલું રોકેલું ચુરચુ ફાંકે તો તેમાં લાડ જેવી મીષ્ટતા લાગે કે નહીં, ને તે લાડ જમ્યા બેસેલું સુખ તથા ત્રસી આપે કે નહિ ? આટલો અંગેને જવાબદો.

જણાવ્યું—ના માહારાજ, એ તો એકલો ગાળ ખાધએ ત્યારે એકલા ગાળના સ્વાદ આવે, અને તે ગાળ લાડમાં નાંખેલો ખવાય એટલો કુટો ખવાય નહીં ને એકલો ખાતાં પ્રીય પણ લાગે નહીં. તેમ ધી એકલું ખાધએ તો તે પણ એકલા ધીનાજ સ્વાદ લાગે ને લાડમાં નાંખેલું ખવાય તેટલું એકલું ખુશી સાથે નજ ખવાય, કદી ખાધએ તો તે પ્રીય લાગે નહિ, તેમજ ધી ગાળ વિનાજ કુટ ચુરચુ ખાધએ તો તે પ્રીય લાગે નહીં, તેમ લાડ જમ્યેથી ત્રસી થાય છે તેટલી ત્રસી પણ થાય નહીં.

વ્યાસજી—ભુગ્ધો ભાષા લાડમાં ધી છે, ગાળ છે, ને ચુરચુ છે, ભુગ્ધો કે તે પદાર્થ તો એનાં એજ છે, કાંઈ બીજાં નથી, પણ તે ત્રણેને ભેળાં કરીને લાડ વાળેલો હોય છે તે અતી મીષ્ટ હોય છે તેમ તે જમવાથી ત્રસી થાય છે. એજ રીતે મત્રોમાં પણ પરમાત્માના નામનાજ મતલબ હોય છે, પણ લાડની પેઠે તત્વ નામ ભેળાં કરેલાં હોય છે. તે મત્ર માહા મીષ્ટ અને ત્રસી લાચક થાય છે. માટે કુટાં કુટાં નામ જપવા કરતાં મત્ર જપવો તે ઘણાજ મોક્ષ દાતા ત્રસી કારક છે. માટે મત્ર છે તેજ ઉત્તમ છે. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

અમદાવાદના ઔદિય બ્રાહ્મણ હરગોવિન ઉત્તમરામે—વ્યાસજી વલ્લભરામને પ્રણમ પુછ્યું.

પુન્ય વીરો. પ્રશ્ન. ૫૫

અર્ધચરણ ઢાહરો.

પુન્ય કરે તે પાકુ લેવા, અવતરવાની આશ;

હે માહારાજ મને એક સારા પુરૂશે એવો યોધ કર્યો કે પુન્ય કરવુંજ નહીં, ને જો કરીએ તો તેવું ફળ લેવાને પાછા અવતાર લેવો પડે; કેમકે પુન્ય કરનારની પુન્યના ફળમાં વાસના રહી જાય છે. ને વાસના રહેવાથી તે પુન્યના ફળના ભોક્તા થવા સારું જન્મ ધારણ કરવો પડે છે. એ વાત ખરી હશે. કે કેમ તે વીરો કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર ૫૫.

વ્યાસજી—ભુગ્ધો ભાષા એ કેહેનારાવું કહેવું કેવળ અધર્મવું ને નારતીક પશુવું છે. કેમકે ઘણા મન્યોને વિશે પુન્ય જ્ઞાન કરવાને કહેલું છે. અને તે કહેવા પ્રમાણે ઘણા ઘણા પુરૂષોએ પુન્યજ્ઞાન કરેલાં છે. તે પુન્યના કરવા વાળા દાતારમાં ગણાયેલા છે. જેવો કે રાજાકરણ વિગેરે ઘણા જ્ઞાનેશ્વરી સર્ધ ગયા છે, ત્યારે શું તેવાતે નહીં સમજ્યા હોય ? ને શું તેમના કરતાં આપણુ વિશેષ

સમિલ્લવાળા ઉત્તર થયા ! ના. જુઓ ભાઈ ઉપર અર્ધચરણ ટાહરો કલો છે તે કાઢ્યો કેવળ કળીયુગ રૂપે કહ્યો છે. કેમકે કળીયુગે રાજા પરીક્ષાની પ્રવૃત્તિ તથા રાજા નળની પ્રવૃત્તિ કહ્યું છે કે મારા વારામાં પુત્રનો માર્ગ બંધ કરીશ એજ વચનથી શાક જણાય છે કે જેણે પુત્ર માર્ગ બંધ કરવાનો અર્ધચરણ ટાહરો કરેલો છે. તે કળીયુગેજ કરેલો છે. હવે જો ભાઈ પુત્ર કરે તે પાછું લેવા અવતરવાની આશા. એજ વચન તરછટ ખોટું છે. જુઓ કે જે પ્રાણી પરમાર્થ પુત્ર કરે છે તે આ વિદ્યમા કૃણની આશાએ એટલે પરજનને પામવાના હેતુથી કરેલો નથી. અને પરજનને પામવાના હેતુથી જે કરે તે પુત્રવત્ નામ પરાર્થ છે, એટલે પર કહેતાં બીજા જન્મને અર્થે કરે તે પરાર્થ છે. અને તે પરાર્થ પુત્રનો કરનાર તેવું કૃણ લેવાની વાસના રાખે છે. ને વાસના રાખવાથી તે કુરી જન્મ ધરે છે. પણ જે પ્રાણી પરમાર્થ, એટલે પરમ અર્થને માટે કરે છે તે પ્રાણીને કરેલા પુત્રવત્ કૃણ લેવા અવતરવું પડતું નથી. કેમકે તે તો પરમાર્થ એટલે પરમ અર્થને માટે કરે છે. અને પરમ કહેતાં સકળ વિદ્યથી જે શ્રેષ્ઠ, તે શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ ગ્રાહ્ય પદ પામવાને અર્થે જે પુત્ર કરે છે તે તો પરમ પદને પામે છે, કેમકે પુત્ર કરીને પુત્રને બદલે પરમ પદ પામવાની ઇચ્છા રાખીને કરે છે. તેથી તે પુત્રવત્ નામ પરમાર્થ કહેવાય છે, તે વીશે ભાવાર્થ પ્રકાશમાં જો. માટે જે પ્રાણી પરમાર્થ એટલે પરમ અર્થે પુત્ર કરે છે તે પરમ અર્થને પ્રાપ્ત થાય છે, અને તેને તે પુત્રવત્ કૃણ લેવાની વાસના હોતી નથી ને તે પુત્રને બદલે પરમ પદ પામવાની વાસના હોય છે. તો પછી તે પરમાર્થ પુત્ર કરનારે પુત્રવત્ કૃણ પામવાને અવતરે એ વાત તરછટ ખોટી છે. માટે પુત્ર કરનારે પરમાર્થ પુત્ર કરવું એ સત્ય છે. અને પુત્ર નજ કરવું એવું કહેનાર માહા નર્કનો અધિકારી છે. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

વીસનગરના નાગર બ્રાહ્મણ બાપ માહાકોર બેહેને માહારાજ બ્યાસજી વક્ષી-ભરામને પ્રશ્ન પુછ્યું.

રામનામથી પારાણ્ય તર્યા વીષે પ્રશ્ન પદ,

હે માહારાજ રામ કથામાં એવું લખેલું છે કે પારાણ્ય ઉપર રામનાં નામ લખીને પારાણ્ય પાણીમાં મુક્યા એટલે તે પારાણ્ય સમુદ્રના પાણીમાં તર્યા. તો હાલ રામ નામ લખીને પારાણ્ય પાણીમાં મુકીએ છીએ તો પણ તે કેમ કરતા નથી. આ વીષે આપ કપાનીધી કપા કરીને ઉત્તર કરો.

ઉત્તર પદ.

બ્યાસજી—જુઓ બાપ તમારા પ્રશ્નનો એવો ઉત્તર છે કે, રામવું નામ પારાણ્ય પર લખવાથી પારાણ્ય તર્થ એ વારતા અસંભવિત છે. કદી કેમ કવિ લખી ગયા હશે તો તે ભલે. અને લખ્યું હશે તો અજ્ઞાની જીવોને રામનામ ઉપર રૂચી થવાના હેતુથી રૂચી વચન લખ્યું હશે. પણ તે વાત સત્ય નથી, કેમકે કવી ભોલો તો જેમ કાવે તેમ લખે. જુઓ કે ગીરધર કૃત રામાય-

જુમાં રામનામ લખેથી પાશાણ તથા નથી ને પાશાણ ઉપર નામ લખ્યાં નહોતાં એમ એ ગીરધર કવિ લખી ગયેલ છે. એ રીતે કવિ લોકો ગમે તેમ લખે તે ઉપર નહીં બેવડું અને બે પાશાણ તથા છે તે તો નળ નામના વાતરને માત્ર રૂપે વરદાન હતું તે વરદાનના પ્રતાપે તથા રામજીના પ્રતાપે બળ વડે કરીને અને પાણીમાં તરી શકે એવી જાતીના પાશાણના સ્વભાવે કરીને પાશાણ તથા છે પણ હાલના ઘણાએક પુરૂષો જગતને એમ કહે છે કે અદ્યા રામનામથી પાશાણ તરી ગયા છે તો તું પણ તરી જઇશ માટે રામ નામ લખ. તે એવા હેતુથી કહે છે કે અજ્ઞાની પ્રાણીનું રમ્ય પાશાણ બેવડું હોય તે પાશાણ બેવા પણ રામનામથી તરી જાય છે. એમ રૂચી થવા રૂચી વચન વાપર્યું છે. કેમકે અજ્ઞાની પ્રાણી જરાએ હરી લજન કરતો ન હોય તો તેને કરવાની રૂચી થાય. એવા હેતુથી કહે છે કે રામનામે તો પાશાણ તથા છે. આ રીતે પાશાણ તરી ગયાનું બે જ્ઞાની પુરૂષો કહે છે તે આમ સમજીને રૂચી થવા સાડ કહે છે. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

પુરણદાસનું સંવાદ સાથે પ્રશ્ન.

હે કૃપાનીધી મનઃકાતા જ્ઞાનસીંધુ, આપ બે બે પ્રશ્નોના ઉત્તર કરો છો, તે સ્વછળા ઉત્તર ન્યાય ભરેલાને વિવેક સહિત કરો છો, અને સરવેની શંકા છેડીને માહા શાન્ત પમાડો છો, ને જેને ઉત્તર આપો છો તે અતી શાન્ત પામી જાય છે, અને તેને ફરી તેમાં શંકા ઉત્પન્ન થતી નથી. પછી કોઈ દેશ ભાવે આપનો ઉત્તર માન્ય ન કરે તો તેની ખુશી પણ આપે બે બે પ્રશ્નોના બેવા બેવા ઉત્તર કર્યા છે. તેવા ઉત્તર કોઈ જ્ઞાની વિના વિદ્વાનથી થઇ શકનાર નથી. તે હું નીચે જાણુ છું. કેમકે ભાવાર્થ પ્રકાશ નામનો ગ્રંથ આપનો રચેલો છે તેમાંના કે આ ગ્રંથમાંનાં કોઈ પ્રશ્નો વિદ્વાનને જાઝ કોઈ પુછે છે તો તે વાતની ખબર પડે, કે આવા યથાર્થ ઉત્તરના દેવાવાળા હાલ થોડાજ હશે. માટે હે મા-હારાજ આટલા દીવસ અમે શ્રીહરીના ગુણ ગાયા છે. પણ હવે સમજ્યા.

ન્યાય—અરે પુરણદાસજી શ્રીહરીના ગુણને તમે સમજ્યા નથી ને ગુણ ગાયા છે કોહો છો બે ગુણને સમજ્યા હોતો સાંભળ્યો.

અવતારી હરીના ગુણનું પ્રશ્ન.

નાથ કેસે ગજકો બંધ છાઠાચો એ રાગ.

કેવા ગુણના શ્રી હરીને ગણો.

પુણુ પ્રશ્ન તે કરો ખુલાસો; કેવા, ટેક.

અજાણુ હોય તો અસુર આવતા, શે જાણ્યા તે જાહુ લુણ્યા.

જાણુ હોયેતો સંદીપન પાસે, જાણતા ત્યારે શું લુણ્યા. કેવા. ૧

અમાન્ય હોય તો વિલીક્ષણુ ઘેર, માન્ય મળે કરી દયા;

માન્યવાળા હોય તો વિદુર ઘેર, વણુતેડે કેમ ગયા, કેવા. ૨

સારથી હોય તો રામ બાણુનો મારથી કોણુ ન થાક્યો;

મારથી હોય તો સારથી થકને, પાથ રથ કેમ હાક્યો. કેવા. ૩

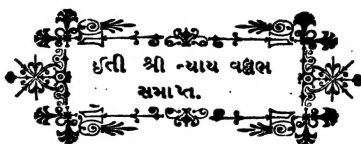
નિરંકય હોયતો ઉત્તરને ઉદર, કહો કેમ ગર્ભ ઉગાયો;
 દયાળુ હોયતો સુભદ્રા સુત ભાણેજને શીઠ માર્યો; કેવા. ૪
 હાથેલા હોયતો બાણાસુર સરખા, કેમ છતે જેત માઠા.
 છતાલા હોયતો જરાસનથી, કેમ કંચુજી નાઠા. કેવા. ૫
 વિલીયારી હોયતો જ્યુનાથે, શા માટે મારગ દીધા;
 બ્રહ્મચર્ય હોયતો પ્રજ વામાશુ વિનાઠ કાણે કીધા. કેવા. ૬
 ગરીબ હોયતો સુદામાની, ભવ લીડ કયાંથી ભાગી;
 મહુરથ હોયતો બળીરથને ઘેર, શા સાડું લીખ માગી. કેવા. ૭
 શત્રુપાળજી હોયતો પ્રંદાનું, સત્ય શાને લેઈ નાંખ્યું;
 સત્ય બ્રહ્મવજી હોયતો સત્ય, દુષ્ટનીનું શીઠ રાખ્યું. કેવા. ૮
 શાંત હોયતો ગાળે શીશુપાળ, કેધે મારી વાળ્યું સાઠું
 તામશી હોયતો બળુકીનું, કેમ ખમી રહ્યા પાઠું. કેવા. ૯
 વચ્ચને વિલા હોયતો દડો લેવા, યુમનામાં નાગ ન નાથે;
 વચની હોયતો લીખજી સાચું, આશુધ શું મથું હાથે. કેવા. ૧૦
 છવ સંહારજી હોયતો મારીને, મારી શું બાળ ઉગારે;
 પાળજી હોયતો પાંડવમાં રહી, કૌરવ કળ ન સંહારે. કેવા. ૧૧
 તસ્કર હોયતો મણી લાવિ આપી, કરી હરીએ શાહુકારી;
 શાહુકાર હોયતો કેમ કેહેવાણા, માંખજીયાર મોરારી. કેવા. ૧૨
 કહો ભાઈ કેવા કહીએ હરીને, નિવારે સંદેહ સાચો;
 ગાવંકના ગુણું જ્ઞાન નથી, ત્યાં લગી રોવક કાચો. કેવા. ૧૩
 ભણ્યા ગણ્યાને ન જાણ્યા જ્યારથ, મોઢે કહે ગુણુ ગાણું;
 બ્યાસ પુરાણી લેઠ ભાગે તો, વઢે વણીલ સંગ સહાણું. કેવા. ૧૪

ઉત્તર.

બ્યાસજી—એજ મંજુના રાગનો રાગ.

ભાઈ પ્રજ્ઞ પુછ્યું તેનો ક્યા ખુલાસો.
 સુલતાં નિરસંશય થારો. ભાઈ રેક.
 અગજી નંચ કેવાય હરીને, પણ ભણવા કાજ ગયા;
 સંદીપનનો સુત આપવા, વિદ્યાથીં થઈ રહ્યા. ભા. ૧
 અમાન્ય ઈશ્વર ન હોય કદી, પણ વજી માન્યે સધાયા;
 વિદુરજીનો પ્રેમ હોતો તે, પ્રેમને માન્યે પધાર્યા. ભા. ૨
 સારથી ન હોય પણ અરજીનના, સારથીનું કામ કીધું;
 રથ હાંક્યો શેઠવના કહેવાથી, દ્વારિકાં જે વેણુ દીધું. ભા. ૩
 નહી નીરંકય દયાળુ માટે, ઓત્રાનો ગર્ભ ઉગાયો;
 કેવને નહી ત્રી લોક લેતતે, કારણ ભાણેજ માર્યો. ભા. ૪
 છતેલા સ્વામી પણ જરાસનથી, સંમજી નાઠા શુભ મારે;
 એનું મૃત્યુ લીખ હાથે હણ વળી, શીવ વેણુ સત્યને માટે. ભા. ૫

વિલીયારી નહિ બ્રહ્મચારી માટે, લુપ્તનાલએ પંથ આપ્યા
 વિનોદ કથા એકદશ વર્ષમાં, કથાથી કામજર ન્યાયો ભા. ૬
 મરથ પાતે પણ બળી તણે ઘેર, સમજ ગયા લીખ હૈયા;
 ઇંદ્રાસન એને લેવું તું માટે, પાતાળ ચાંપી રવા. ભા. ૭
 સત્ય પાળણું પણ મંદાતણું સત્ય, જગ જયને કાજ લીધું;
 મી સત્ય છાંડ્યા વણુબળાં કર, મરે ન માટે તે કીધું. ભા. ૮
 તે ન મરત તો જોઈ લોકને, કરત ખીલી ખીલી;
 સત્ય લેઈ વરદાને પ્રદાને, પાતાને સરણ લીધી. ભા. ૯
 સત્ય શુણી લાત ખાયા બગીની, સમજ શીશુ પાળ માર્યા;
 તે જે વિશે પાળીયાથી હવે વેણ, તે વેણ સાડે સંહાર્યો. ભા. ૧૦
 આયુષ લીકું લીરમ સાચું પણ, બોલ્યું પાળ્યું છે મહારાજે;
 નરને ઉગારી ઉગરવા રખાડ્યું, નહોતું મહુ યુધ્ધ કાળે. ભા. ૧૧
 બાળ ઉગારવા મારી મારી તારી, દોરવ આપે મરાંધ્યા;
 દુવિશે ખપ્પર માગ્યું તેને દોશ, વચને ક્ષય કરાંધ્યા ભા. ૧૨
 તસ્કર હરી ન હોય કદાપી, પણ માંખણ ચોરી લીધું;
 ગાપીના ગયા જ-એ કહેલું, માટે લીલા સુખ લીધું. ભા. ૧૩
 જે જે કામ કર્યા છે તેમાં, અસત્ય નથી કરીયું;
 નિતી સર જેમ જેમ થટે તેમ, ન્યાય રીતે કામ કરીયું. ભા. ૧૪
 એકને દુખ પણ સુખ અનંતને, ન્યાયથી કરવા લાગ્યા;
 સદગુણ ચાર પુરનારથે ચાલ્યા, વલ્લભે એ ભેદ લાગ્યા. ભા. ૧૫

જાહેર ખખર.

મુમુક્ષુ જનોને માટે

કેવળ જ્ઞાનમય પુસ્તકો નીચે પ્રમાણે.

ભાવાર્થ પ્રકાશ

વિજ્ઞાન વલ્લભ

મહા સમાધાન

ન્યાય વલ્લભ

અભિપ્રાય બંડ

વચન વલ્લભ

વલ્લભ પદમાબ્જ

પ્રભુવ પદ

આશ્વજી શુદ્ધનો સંવાદ

ધર્મ આનંદ

ત્યાગ તારણ

ગાન ગોપી

વય વિચાર

ત્યાગીના પત્રો

વળી--

માહારાજશ્રીના મોક્ષમારગી શિષ્ય

બ્યાસજી મમનલાલ ઉર્ફે આનંદરામ દયારામની

અનુમવાનંદ પદમાબ્જા.

એ પુસ્તકો માહારાજશ્રીને ત્યાંથી પણ મળશે.

